

**EESTI TEINE ARUANNE
EUROOPA NÕUKOGU
RAHVUSVÄHEMUSTE KAITSE
RAAMKONVENTSIOONI
TÄITMISE KOHTA**

JUUNI 2004

Sissejuhatus

Eesti Vabariik kirjutas alla Euroopa Nõukogu rahvusvähemuste kaitse raamkonventsioonile 2. veebruaril 1995 ning see jõustus Eesti suhtes 1. veebruaril 1998. 22. detsembril 1999 esitas Eesti Vabariik oma esimese aruande raamkonventsiooni nõuete täitmise kohta. Rahvusvähemuste kaitse raamkonventsiooni nõuandekomitee delegatsioon viibis Eestis 29. maist - 1. juunini 2001. Nõuandekomitee delegatsioon kohtus valitsuse ja Riigikogu esindajatega, valitsusväliste organisatsioonide ja teiste ekspertidega eesmärgiga saada informatsiooni selle kohta, kuidas täidetakse konventsiooni nõudeid Eestis. Nõuandekomitee arvamus Eesti kohta võeti vastu 14. septembril 2001. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee võttis vastu otsuse rahvusvähemuste kaitse raamkonventsiooni rakendamise kohta Eestis 13. juunil 2002.

Eesti valitsus hindab kõrgelt dialoogi rahvusvähemuste kaitse raamkonventsiooni nõuandekomiteega ning teeb pingutusi elanikkonna teavitamisel konventsiooniga kaasnevate õiguste ja kohustuste kohta. Nõuandekomitee arvamus ja valitsuse kommentaarid on tõlgitud eesti keelde ning on kättesaadavad Välisministeeriumi koduleheküljel¹. Järgides teiste riikide positiivset eeskuju, avaldas valitsus nõuandekomitee arvamuse koos kommentaaridega enne Ministrite Komitee vastava otsuse vastuvõtmist.

Teine aruanne konventsiooni täitmise kohta on samuti avaldatud Välisministeeriumi koduleheküljel nii eesti kui ka inglise keeles. Kuna eelmine aruanne koostati põhiliselt inglise keeles, siis oli see avalikkusele kättesaadav vaid ingliskeelsena. Selles osas on järgitud nõuandekomitee soovitusi, et avalikkusel peab olema võimalus aruandega tutvuda ka eesti keeles. Edaspidi avaldatakse ka kõik erinevatele organisatsioonidele esitatavad aruanded konventsioonide täitmise kohta Välisministeeriumi koduleheküljel nii eesti kui ka inglise keeles.

Eesti esimest aruannet ja vastavaid soovitusi tutvustati 26. septembril 2002 Tallinnas toimunud seminaril "Rahvusvähemused Eesti ühiskonnas: võrdne kohtlemine ja integratsioon". Seminari korraldasid Välisministeerium, Euroopa Nõukogu ja Euroopa Nõukogu Tallinna Infotalitus. Seminari eesmärgiks oli teavitada avalikkust Eesti riigiasutustes ja erinevates organisatsioonides rahvusvähemuste kaitse ja integratsiooni alal tehtavast ning anda informatsiooni Eesti kohta antud hinnangutest ja soovitustest. Seminarist võttis osa ka Rainer Hofmann, konventsiooni nõuandekomitee president. Eestis korraldatud seminar oli teine selletaoline. Esimene leidis aset samal aastal Helsingis. Nüüdseks on selliste seminaride korraldamine konventsiooni osalisriikides laialt levinud.

Rahvusvähemuste kaitse raamkonventsiooni artikli 25 ja Ministrite Komitee resolutsiooni (97) 10 punkti 21 kohaselt edastab iga osalisriik Euroopa Nõukogu peasekretärile korrapäraselt lisainformatsiooni raamkonventsiooni täitmise kohta. Praegu esitavad riigid oma teist aruannet. Eesti valitsus on oma teise aruande koostamisel arvesse võtnud Ministrite Komitee 15. jaanuaril 2003 vastu võetud aruannete koostamise juhiseid ning nõuandekomitee küsimusi. Aruande ning selles

---

¹ <http://web-static.vm.ee/static/failid/152/2001cm159.pdf>

http://web-static.vm.ee/static/failid/212/en_ministrite_komitee_arvamus.doc

käsitatud teemade arusaadavuse huvides on informatsioon esitatud artiklite kaupa. Ka vastused komitee mõningatele küsimustele on võimaluse korral esitatud vastavat teemat käsitleva artikli juures (küsimused 1 ja 7). Lisaks sellele on pööratud tähelepanu Ministrite Komitee 13. juuni 2002 resolutsioonile ja nõuandekomitee 14. septembril 2002 vastu võetud arvamusele.

Aruanne on koostatud Välisministeeriumis koostöös teiste ministeeriumide, ametiasutuste, valitsusväliste organisatsioonide ja rahvusvähemuste seltsidega. Arvesse on võetud nõuandekomitee kriitikat selle kohta, et eelmises aruandes esitati palju informatsiooni seadusandluse kohta, kuid ebapiisavalt informatsiooni konventsiooni kohaldamise kohta. Samuti heitis nõuandekomitee valitsusele ette, et mõnda rahvusvähemust käsitleti pealiskaudselt. Võimalust mööda on uues aruandes püütud neid teemasid põhjalikumalt käsitleda.

Aruande koostamisse püüti kaasata lisaks ametiasutustele võimalikult palju asjaomaseid valitsusväliste organisatsioone. Rahvusvähemuste seltsidel paluti esitada informatsiooni oma tegevuse ja probleemide kohta. Samuti edastati neile tutvumiseks ja soovi korral kommenteerimiseks nõuandekomitee küsimused koos eestikeelse tõlkega. Mõne rahvuskultuuriseltsi esindajatega toimusid kohtumised, kus seltsi esindajad andsid ülevaate oma tegevuse kohta ning esitasid oma nägemuse Eesti rahvusvähemuste olukorra ning seltside tegevust mõjutavate tegurite kohta. Aruande lisas 5 on esitatud nende organisatsioonide nimekiri, kelle poole informatsiooni ja kommentaaride saamiseks pöörduiti.

Valitsus soovib siinjuures avaldada tänu kõigile rahvusvähemusi koondavatele seltsidele ja teistele valitsusvälistele organisatsioonidele, kes olid valmis koostööks ning aitasid märkimisväärselt kaasa käesoleva aruande valmimisele.

Artikkel 1

Rahvusvähemuste ja nendesse kuuluvate isikute õiguste ja vabaduste kaitse on rahvusvahelise inimõiguste kaitse lahutamatu osa ning kuulub seega rahvusvahelise koostöö valdkonda.

Eesti on teinud koostööd mitmete rahvusvaheliste organisatsioonidega oma õigusaktide läbivaatamisel ja vastavusse viimisel inimõiguste rahvusvaheliste normidega. Näiteks konsulteeriti mõningate keeleseaduse sätete rahvusvaheliste normidega vastavusse viimise üle OSCE rahvusvähemuste ülemkomissari Max van der Stoeliga. OSCE-ga tehti tihedat koostööd ka valimisseaduse parandamisel, jättes seadusest välja esindusorganitesse kandideerivatele isikutele kehtinud keelenõuded. Rahvusvaheline koostöö ja välisfinantseerimine on mänginud olulist rolli riikliku integratsiooniprogrammi eesmärkide elluviimisel ja keeleõppel. Siin on Eestile olnud suureks abiks lisaks Euroopa Liidule ka mitmete riikide valitsused. Abi on andnud Soome, Rootsi, Suurbritannia, Kanada, Norra ja Taani valitsus.

Euroopa Komisjon on 1996. aastast alates toetanud eesti keele õpet ning vähemusse kuuluvate isikute integratsiooni Eestis umbes 156 miljoni krooniga. Toetust on antud mitmete programmide kaudu.

PHARE keeleõppe programmid

Euroopa Liidu PHARE esimese eesti keele õppe programmi peamiseks eesmärgiks oli mitte-eestlaste eesti keele õppe toetamine. Programmi raames läbi viidud tegevusteks aastatel 1999–2000 kulus 22 miljonit krooni. Eesti keele õppe teise programmi toetuseks aastatel 2001–2003 eraldati 49,1 miljonit krooni. Teise programmi eesmärgiks oli muu hulgas toetada sotsiaalset integratsiooni, suurendades eesti keele kursustel osalevate mitte-eestlaste, kodakondsuse taotlejate ja eesti keele pädevuseksami sooritajate arvu ning tõstes Eestis teadlikkust mitmekultuursest ühiskonnast.

Praegu rakendatakse Euroopa Liidu PHARE programmi “Eesti keele õpe ja eestikeelne õpe muukeelsele elanikkonnale”, mille sisuks on nii muukeelse elanikkonna eesti keele õppe kui ka kogu Eesti ühiskonna integratsiooni toetamine. Euroopa Liit on nendeks eesmärkideks eraldanud 51,6 miljonit krooni. Programm kestab aastatel 2003–2005 ning seda viivad ellu Haridus- ja Teadusministeerium ja PHARE 2003 haldusüksus Integratsiooni Sihtasutuse juures.

PHARE majandusliku ja sotsiaalse liitumise programm

Aastatel 2001–2002 koostati mitmeid projekte piirkondades, kus on märkimisväärne vähemuste osakaal. Viimaste aastate projektide kaudu on toetatud majanduse ja inimressursi arengut Vene Föderatsiooniga külgnevates piirkondades: Ida-Virumaal (36 miljonit krooni) ja Kagu-Eestis (68 miljonit krooni). Lisaks on nende projektide kaudu toetatud riiklikke inimressursi arendamise, kutsehariduse ning noorte tööle rakendamise programme.

Euroopa demokraatia ja inimõiguste tagamise algatus (EIDHR)

Alates 1994. aastast on märkimisväärseid summasid antud väikestele projektidele inimõiguste ning rahvusvähemusesse kuuluvate isikute integreerimiseks. 1999. aasta EIDHR programmi raames (programm lõppes 2003. aastal; kogu toetus oli 1,7 miljonit krooni) anti abi Kirde-Eestile, Inimõiguste Teabekeskusele ning Piiriülese Koostöö Keskusele. Raha anti ka vähemuste õiguste debattide läbiviimiseks.

Edaspidine abi

Alates augustist 2004 hakatakse ellu viima ligi 8 miljoni kroonise eelarvega projekti (Euroopa Liidu toetus ligi 4 miljonit krooni nn ülemineku hõlbustamise programmi (Transition Facility Program) raames), mille eesmärgiks on toetada mitte-eestlaste integratsiooni (mitte-eestlaste teavitamine naturalisatsioonist; nende ettevalmistamine kodakondsuse eksamikis ning teadlikkuse tõstmine kodakondsuse kasulikkusest). Projekti raames luuakse kodakondsuse taotlejate koolitussüsteem. Koolitussüsteemi kaasrahastab Eesti riik.

Võimalikud tulevikuprojektid suunatakse riigi integratsiooni programmi hindamisele ja ülevaatamisele ning määratlemata kodakondsusega isikute integratsiooni toetamisele.

Artikkel 3

1. Rahvusvähemusse kuuluval isikul on õigus vabalt valida, kas ta soovib, et teda koheldakse rahvusvähemusse kuulvana, kusjuures sellisest valikust või valikuga seotud õiguste kasutamisest ei tulene sellele isikule mingit kahju.

2. Rahvusvähemusse kuuluvad isikud võivad kasutada käesolevas raamkonventsioonis sätestatud põhimõtetest tulenevaid õigusi ja vabadusi nii üksikisikuna kui koos teistega.

Teatavasti ei sisalda raamkonventsioon "rahvusvähemuste" definitsiooni. Vastavalt konventsiooni seletuskirja paragrahvile 12 otsustati pragmaatilise lähenemisviisi kasuks, kuna leiti, et praegusel etapil on võimatu jõuda definitsioonini, mida toetaksid kõik Euroopa Nõukogu liikmesriigid. Seetõttu ei anta konventsioonis mingit üldkehtivat definitsiooni, vaid lepinguosalistel on õigus konventsiooni kohaldamisala ise määratleda. Nõuandekomitee pädevuses on hinnata, kuidas liikmesriigid täidavad oma lepingulisi kohtutusi.

Nõuandekomitee on oma arvamuse §-s 18 kirjutanud, et Eesti peaks deklaratsioonis toodud määratluse üle vaatama ning kaaluma konventsiooni rakendamist ka ülejäänud vähemusse kuuluvatele isikutele, eriti mittekodanikele.

Eesti on teinud konventsiooni ratifitseerides deklaratsiooni, milles täpsustatakse, keda peetakse Eestis rahvusvähemusse kuuluvaks. Ka teised konventsiooni osalisriigid on teinud konventsiooni ratifitseerides sarnaseid tõlgendavaid deklaratsioone. Seetõttu on konventsiooniosalistel teatud tõlgendamisvabadus, keda riigisiselt mõista rahvusvähemusse kuuluvate isikute all, pidades samas silmas, et see peab olema kooskõlas rahvusvahelise õigusega ning artiklis 3 sätestatud põhimõtetega.

Valitsus väljendas nimetatud deklaratsiooniga oma arusaama vähemuste tegeliku ja õigusliku olukorra kohta Eestis. Deklaratsiooni koostamisel juhinduti eelkõige vähemusrahvuste kultuuriautonoomia seadusest. Viimase vastuvõtmine oli inspireeritud 1925. aasta sarnasest seadusest, mille kohaselt löid mitmed rahvusvähemused endale kultuuriomavalitsuse ning mis oli selle vastuvõtmise ajal üks Euroopa progressiivsemaid seadusi. Vaatamata valitsuse püüdlustele julgustada rahvusvähemusi taaslooma oma kultuuriomavalitsusi, on uus seadus muutunud ajaloolistes ja poliitilistes oludes tööle hakanud raskustega. Alles 2004. aastal jõudis esimene rahvusrühm – ingerisoomlased – oma kultuuriautonoomia loomiseni. Seega on deklaratsioonil praegu pigem poliitilis-ajalooline tähendus. Valitsus on seisukohal, et konventsiooni sätete kohaldamisel ei tehta omavolilist ega õigustamatut vahet kodanikel ja mittekodanikel.

Täna tuleb raamkonventsiooni deklaratsiooni käsitleda põhiseaduse, teiste õigusaktide ning poliitiliste arengute, eelkõige Vabariigi Valitsuses 14. märtsil 2000 heaks kiidetud riikliku programmi "Integratsioon Eesti ühiskonnas 1997 – 2007"² kontekstis. Siinkohal on asjakohane osutada, et põhiseaduse artiklis 9 määratakse kindlaks, et "põhiseaduses loetletud kõigi ja igapäevaste õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel". Samuti soovib valitsus viidata mõningatele teistele põhiseaduse paragrahvidele, eelkõige §-le 12 (võrdsus seaduse ees), §-le 37(4) (õigus

---

² Eesti, inglise ja vene keeles: <http://www.riik.ee/saks/ikomisjon>

haridusele), §-le 44 (õigus informatsioonile), §-le 45 (õigus informatsiooni kanalitele), §-le 50 (vähemusrahvuste õigus luua omavalitsusasutusi) ja §-le 51 (vähemusrahvuste õigus kasutada oma keelt omavalitsusasutustes). Juhul kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogus ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid põhiseaduse § 123 kohaselt.

Konventsiooni artikli 2 kohaselt rakendatakse konventsiooni sätteid heas usus, vastastikuse mõistmise ja sallivuse vaimus ning kooskõlas riikide heanaaberlikkuse, sõbralike suhete ja koostöö põhimõtetega. Integratsiooniprogrammist nähtub, et selle vastuvõtmisel ning riikliku integratsioonipoliitika väljatöötamisel lähtuti rahvusvahelisest tavast ja Eesti põhiseadusest, samuti tänastest riigi ja ühiskonna huvidest ning soovist tagada ühiskonna kiire moderniseerumine.

Raamkonventsiooni artikli 3 kohaselt võivad rahvusvähemusse kuuluvad isikud kasutada konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi nii üksi kui koos teistega. Raamkonventsiooni seletuskirja § 13 kohaselt viiakse konventsiooni põhimõtted ellu riiklike õigusaktide ja valitsuspoliitika kaudu.

Nagu öeldud, on Eesti riik teinud viimastel aastatel suuri jõupingutusi, et viia ellu riiklikku integratsioonipoliitikat. Sallivuse ja kultuuridevahelise dialoogi vaimus on püütud rahvusvähemusi ühiskonda integreerida, luues samas neile võimalused säilitada ja arendada oma rahvuskultuuri. Integratsiooniprogramm hõlmab kõiki Eestis elavaid etnilisi vähemusi. Selle põhimõtted on kohaldatavad kõigi suhtes, kes loevad ennast rahvusvähemuse hulka kuuluvaks, sõltumata rahvusvähemuse suurusest või muudest tingimustest, sealhulgas kodakondsusest. Integratsiooniprogrammi heakskiitmine ning selle järjekindel elluviimine on oluliselt kaasa aidanud kogu ühiskonna arengule, suurendades rahvastevahelist mõistmist. Kui enne programmi väljatöötamist võisid rahvusvähemustesse kuuluvad isikud tunda end tõesti ühiskonnaelust kõrvalejätuna, siis riiklikul tasandil heakskiidetud meetmed aitavad seda muuta.

Vastates küsimusele integratsiooniprogrammi vastuvõtmise vajalikkuse kohta, võib öelda, et okupatsiooniajal toimunud ulatusliku migratsiooni tagajärjel moodustus Eestis vene keelt esimese keelena kasutatav kogukond, kellel puudus piisav väljund Eesti ühiskonda. Keel määras suures osas nende inimeste töö- ja elukoha, hariduse ning ühiskondliku mobiilsuse. Alates 1990. aastate keskelt läbiviidud sotsioloogilised uuringud viitasid mudeli "kaks ühiskonda ühes riigis" olemasolule Eestis. Eriti murettekitav oli asjaolu, et paljud mitte-eesti noored ei leidnud piisavalt rakendusvõimalusi. Integratsioon tervikuna on suunatud tasakaalustatud ja demokraatliku mitmekultuurilise ühiskonna tekkimisele, kuid on selge, et see on aastakümneid kestev keeruline ja ka vastuoluline protsess, mis vajab Eesti riigi pikaajalist ning süsteemset toetust.

Riiklikus integratsiooniprogrammis käsitletakse Eestit kui ühiskonda, kus inimesi siduvatele ühisjoontele lisaks on olemas ka keeleline ja kultuuriline mitmekesisus. Integratsioon Eesti ühiskonnas tähendab ühelt poolt ühiskonna ühtlustamist – kõigi ühiskonnaliikmete ühisosa tekkimist ja edendamist – ning teiselt poolt etniliste erinevuste säilitamist – oma kultuurilise ja etnilise eripära säilitamise võimaldamist. Seejuures tuleb silmas pidada, et integratsioon on kahepoolne protsess – ühiskonna ühtlustamisest võtavad võrdselt osa nii eestlased kui mitte-eestlased.

Nõuandekomitee on mures raamkonventsiooni piiratud ulatuse pärast ning on teinud ettepaneku kaaluda raamkonventsiooni rakendamist ka ülejäänud, deklaratsiooniga hõlmamata vähemustesse kuuluvate isikute, eriti mittekodanike suhtes.

Lähenedes deklaratsioonile ja selles toodud mõistele üksnes teoreetiliselt ning võtmata arvesse raamkonventsiooni põhimõtete rakendamist praktilises elus, võib tõepoolest jõuda järeldusele, et deklaratsiooniga hõlmamata isikute suhtes raamkonventsiooni sätteid ei kohaldata. Samas on ka nõuandekomitee ise oma arvamuses märkinud, et *de facto* läheneb valitsus rahvusvähemuste kaitsese märksa ulatuslikumalt.

Kuigi deklaratsioonis täpsustatakse raamkonventsiooni rakendusala, on samas selge, et selle kõik sätted on praktikas kohaldatavad ilma sisuliste piiranguteta ja võrdselt kasutatavad kõigi isikute jaoks, kes loevad ennast rahvusvähemuste hulka kuuluvaks.

Nii osalevad Eesti rahvusvähemuste esindajad järjest aktiivsemalt mittetulundusühingute töös, samuti taotlevad mittetulundusühingud aktiivselt oma projektidele toetust. Ka riikliku programmi üheks ülesandeks on tagada, et mitteeestlased oleksid võimalised osalema võrdselt eestlastega kolmanda sektori tegevuses. Oluline on saavutada seisund, kus Eesti elanikkond organiseerub rahvuslike ja kultuuriliste tunnuste kõrval ka ühishuvide alusel (haridus, sotsiaalhooldus, tervishoid jne). Siinjuures tuleb rõhutada, et mittetulundusühingute loomist ja tegevust ei piirata kuidagi lähtuvalt deklaratsioonis toodud rahvusvähemuste mõistest ning et mittetulundusühingud ongi kolmanda sektori põhiline tegutsemise vorm. Vähemusrahvuse kultuuriautonoomia on tänaseks loonud siiski ainult ingerisoomi kogukond. Erinevate mittetulundusühingute ja rahvuskultuuriseltside projektide rahastamisel ei ole samuti mingisuguseid deklaratsioonist tulenevaid piiranguid, kõigil on võrdsed võimalused osaleda projektikonkurssidel.

Integratsiooniprogrammis on rõhutatud, et keel, religioon, perekondlikud ja muud traditsioonid ning elustiil ei pea olema kõigil ühiskonnaliikmetel ühesugused. Need kuuluvad iga inimese erahuvide valdkonda ning nende edendamiseks on loodud võimalused. Indiviidikesksus tähendab, et ühiskonda integreerumine on inimese enda vaba valiku tulemus, mitte "ülalpoolt" ettekirjutatud otsus. Inimese hoiakud ja arusaamad muutuvad eeskätt tema enda initsiatiivil, riigi ülesanne on luua seda soodustavad tingimused. Järjekindla integratsioonipoliitikaga on vastavad tingimused rahvusvähemustele loodud ning eraldi võib veel rõhutada, et mittekodanikest rahvusvähemuste koondumine mittetulundusühingutesse ning vähemuste tegevus oma keele ja kultuuri säilitamiseks ja arendamiseks ei ole kuidagi piiratud.

Eestis elavatele rahvusvähemustele on tagatud nende keele ja kultuurilise eripära säilitamise võimalused, eeskätt emakeelse hariduse ja seltsielu korraldamiseks. Samuti on loodud võimalused rahvusvähemuste kultuurilise eripära tutvustamiseks Eesti ühiskonnas. Selline tegevus ei sõltu mingil määral isikute kodakondsusest. Seega, integratsiooni eesmärgiks on erinevate etniliste vähemuste kultuuride kohanemine Eestis, mitte nende assimileerimine eesti kultuuri. Integratsiooni erinevus keelelisest ja kultuurilisest assimilatsioonist seisneb selles, et eeldab kahte samaaegset protsessi: ühelt poolt etniliste gruppide keele ja kultuurilise eripära säilimist ja teiselt poolt nende gruppide koondumist Eesti ühiskonna tugeva ühisosa ümber.

ARTIKKEL 4

1. Pooled kohustuvad tagama rahvusvähemusse kuuluvatele isikutele võrdsed õigused seaduse ees ja võrdse seaduskaitse. Sellega seoses on keelatud mis tahes diskrimineerimine rahvusvähemusse kuulumise alusel.

2. Pooled kohustuvad vajaduse korral võtma adekvaatseid meetmeid, et soodustada kõigis majandus-, sotsiaal-, poliitika- ja kultuurivaldkondades vähemus- ja enamusrühmadesse kuuluvate isikute täielikku ja tegelikku võrdsust. Seejuures arvestavad nad rahvusvähemusse kuuluvate isikute konkreetset olukorda.

3. Lõike 2 kohaselt võetud meetmeid ei käsitata diskrimineerimisena.

Eesti esimeses aruandes on esitatud ülevaade õigusaktidest, millel on kokkupuuteid võrdõiguslikkusega. Samuti on seal toodud põhiseaduse vastavate paragrahvide tekst. Pärast eelmise aruande esitamist on toimunud rida muudatusi nii õigusaktides kui ka praktikas, millest on järgnevalt antud ülevaade.

Üheks olulisemaks arenguks võrdõiguslikkuse valdkonnas tuleb pidada soolise võrdõiguslikkuse seaduse vastuvõtmist. 1 mail 2004 jõustunud seaduse eesmärk on tagada Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenev sooline võrdne kohtlemine ning edendada naiste ja meeste võrdõiguslikkust kui üht põhilist inimõigust ja üldist hüve kõigis ühiskonnaelu valdkondades. Seadusega keelatakse soolise kuulumise alusel diskrimineerimine era- ja avalikus sektoris ning määratletakse võrdõiguslikkuse, otsese ja kaudse soolise diskrimineerimise ja seksuaalse ahistamise mõiste.

6.juuni 2001 võttis Riigikogu vastu karistusseadustiku. Seadustiku 10. peatükis sätestatakse poliitiliste ja kodanikuõiguste vastaste süütegudena kolm võrdõiguslikkuse vastast süütegu: sotsiaalse vaenu õhutamine, võrdõiguslikkuse rikkumine ja diskrimineerimine pärilikkusriskide alusel.

Sotsiaalse vaenu õhutamiseks peetakse tegevust, millega avalikult kutsutakse üles vihkamisele või vägivaldale seoses rahvuse, rassi, nahavärvi, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste veendumuste, varalise või sotsiaalse seisundiga. Karistatakse rahalise trahvi või kuni kolmeaastase vangistusega (§ 151).

Võrdõiguslikkuse rikkumine on inimese õiguste ebaseaduslik piiramine või inimesele ebaseaduslike eeliste andmine tema rahvuse, rassi, nahavärvi, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste veendumuste, varalise või sotsiaalse seisundi alusel. Sel juhul karistatakse rahalise trahvi või kuni üheaastase vangistusega (§ 152).

Diskrimineerimine pärilikkusriskide alusel on inimese õiguste ebaseaduslik piiramine või inimesele ebaseaduslike eeliste andmine tema pärilikkusriskide alusel. Karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. (§153).

1. juulil 2004 jõustuvad karistusseadustiku muudatused, mille kohaselt kehtestatakse §-s 151 ja §-s 152 sätestatud kuritegude eest erinevad karitasmäärad, olenevalt sellest, kas tegu on toime pandud raskendavatel asjaoludel või mitte.

Nõuandekomitee on oma arvamuses mures immigratsioonikvoodi võimaliku mõju üle perekondade taasühinemisele. Pärast eelmise aruande esitamist on muutunud nii asjaomane praktika kui ka õiguslik regulatsioon.

Välismaalaste seaduse § 6 lõikes 1 on sätestatud, et Vabariigi Valitsus kehtestab aastase sisserände piiraru, mis ei tohi ületada 0,05% Eesti alalisest elanikkonnast. Samas on isikuid, kellel on õigus asuda Eestisse väljaspool sisserände piiraru või kelle suhtes sisserände piiraru ei kehti.

Viidates võrdõiguslikkuse ja perekonnaelu kaitse põhimõtetele, on Riigikohus oma otsustes tunnistanud põhiseadusega vastuolus olevaks mitmed elamisloa andmisest keeldumise otsused, mis olid põhjendatud üksnes sisserände piiraru täitumisega. Nende lahendite valguses võttis Riigikogu 12. juunil 2002 vastu välismaalaste seaduse muudatused, millega suurendati isikute ringi, kelle suhtes sisserände piiraru ei kehti. Sisserände piiraru sisse ei arvata Eesti kodaniku ja Eestis elamisloa alusel elava välismaalase abikaasat ega Eesti kodaniku ja Eestis elamisloa alusel elava välismaalase alaealist ja täisealist last, vanemat ja vanavanemat ning eestkostetavat. Muudatus jõustus 1. oktoobril 2002.

Kuna kõnealustes seadusemuudatustes sätestatakse, et perekonnaliikmete suhtes sisserände piiraru ei kehti, siis peaks vastuvõetud seadusemuudatusega olema välismaalaste seadus kooskõlas komitee soovitustega.

Väljatöötamisel on uus töölepinguseadus, mis peaks paremini reguleerima töösuhteid, kuna vana seadus pärineb aastast 1992 ning on iganenud. Nõuandekomitee on soovitanud välja töötada ja rakendada haridust ja elamumajanduse valdkondi reguleerivad diskrimineerimist keelustavad aktid. Nõuandekomitee rõhutab, et sellised õigusaktid peaksid kaitsma inimesi nii riigiasutuste kui eraettevõtete diskrimineerimise eest.

Mis puudutab haridusvaldkonda, siis on põhiseaduse §-s 37 sätestatud, et igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel kohustuslik ning riigi ja kohaliku omavalitsuse üldhariduskoolides õppemaksuta. Riik ja kohalik omavalitsus peavad oma eelarvest haldama vajalikul arvul õppeasutusi. Seega on üldine võrdsuspõhimõte sätestatud põhiseaduse tasandil ning täpsem hariduse andmise kord vastavate seadustega. Igale kooliealisele lapsele on tagatud elukohajärgne tasuta kooliharidus. Üksikasjalikumalt on võrkeelse hariduse andmisest antud ülevaade artiklite 12 ja 14 all. Kuna seni ei ole praktikas tõusetunud vajadust vastu võtta eraldi diskrimineerimist käsitlevat seadust hariduselu valdkonnas, siis ei ole seda küsimust ka arutatud.

Komitee on oma arvamuses mures suure töötute osakaalu üle rahvusvähemuste hulgas. Lisaks järgnevale on tööturuga seotud küsimusi lähemalt käsitletud ka artikli 15 juures. Töötuse määr on kogu Eestis suhteliselt suur, ulatudes viimastel andmetel (mai 2004) 10% tööealisest elanikkonnast. Vaesuse riskirühmad Eestis on pikaajalised töötud ja tööturult eemale tõrjutud, koolist väljalangenud, erivajadustega lapsed, puuetega inimesed, eluasemeprobleemidega pered ja kodutud. Neist eristub selgelt kolm peamist rühma - töötud, paljulapselised ning üksikvanemaga pered. Pikaajaliste töötute osakaal on pidevalt kasvanud. Töötus on keskmisest kõrgem noorte, puuetega inimeste ja mitte-eestlaste seas. Majanduslikult vähekindlustatud inimestel esineb enam terviseprobleeme ning nende puhul võib täheldada

sagedasemat tervistkahjustavat käitumist, eelkõige alkoholi- ja narkosõltuvust, mis omakorda põhjustab töövõime ja töö kaotust, elutingimuste halvenemist ja kodutust.

Sotsiaalsete probleemide süsteemseks lahendamiseks ning sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks on oluline integreerida eri valdkondade – tööhõive, hariduse, tervishoiu, sotsiaalse kaitse, eluaseme, kultuuri, infotehnoloogia jt abinõud. Olulised sammud sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks on tehtud Eesti ja Euroopa Liidu koostöös valminud sotsiaalse kaasatuse ühismemorandumil näol. Tuginedes ühismemorandumis kokkulepitud pikaajalistele eesmärkidele, töötatakse 2004. aastal välja detailne riiklik sotsiaalse kaasatuse tegevuskava aastateks 2004-2006.

Sotsiaalministeerium on astunud samme, et tööturu teenuste osutamisel pöörataks eriti suurt tähelepanu nendele piirkondadele, kus töötuse määr on suurem. Mitte-eestlastest elanikkond on koondunud Ida-Viru maakonda ning seal on töötuse tase võrreldes Eesti keskmisega kõrgem. Töötuse kõrge tase Kirde-Eestis on tingitud Eesti majanduse ja tööturu ümberkorraldamisest üleminekuperioodil, mille tulemusena riiklikud ettevõtted suleti või reorganiseeriti.

Kuna eesti keele oskus on üheks oluliseks teguriks, et tööjõuturul paremini konkureerida, on mitmeid eesti keele kursusi läbi viidud just nimelt Kirde-Eestis. Ida-Viru Tööhõiveamet korraldas 2000. aastal PHARE toetusel eesti keele kursuseid 680 töötule. 2001. aastal korraldati intensiivkursused 643 töötule. Eesti keele õppimise võimalustest ja erinevatest programmidest kirjutatakse pikemalt teiste artiklite all.

1999. aastal alustati Euroopa Liidu PHARE eesti keele õppe programmi kaasabil keeleõppurite jaoks mõeldud tagasimaksesüsteemi “Interest” rakendamist. Selle raames hüvitati eesti keele tasemeeksami või kodakondsuse taotleja eesti keele eksami edukalt sooritanutele kuni 50% keeleõppekuludest. 2002. aastal tehti tagasimakse 2472 keeleõppijale, 2003. aastal 2064 inimesele ning 2004. aasta juuni keskpaiga seisuga oli tagasimakse tehtud 931 inimesele. Kokku on selle programmi raames siiani tehtud tagasimakseid 9616 isikule. Eesti keele õppe riiklik toetamine suurenes 2004. aasta 1. jaanuarist. Kodakondsuse seaduse 1. jaanuaril 2004 jõustunud redaktsiooni kohaselt hüvitab riik neile, kes sooritavad nii keele- kui ka põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami edukalt, teise poole keeleõpingutele kulunud summast. Kui PHARE- programm 31. detsembril 2005 lõppeb, hakkab riik edukaile eksamisooritajatele hüvitama 100% keeleõppekuludest.

Talvel 2002/2003 viidi läbi “Interesti” reklaamikampaania. Loodi venekeelne kodulehekülg www.interest.edu.ee; levitati 20 000 infovoldikut ning paigaldati infomaterjaliriiulid peamistesse infokeskustesse nagu keelefirmad,ksamikeskused, omavalitsused, mittetulundusühingud, raamatukogud, tööhõivebürood ning kodakondsus- ja migratsiooniameti bürood. Samuti saab helistada tasuta infoliinile, kus vene keeles teavitatakse eesti keele kursustest, õppematerjalidest, riigieksamitest, keeleseaduse nõuetest jms.

Nõuandekomitee on artikli 4 juures märkinud, et kodakondsuse puudumine takistab sageli täielikku ja tegelikku võrdsust. Viimastel aastatel on Eesti riik väga suurt tähelepanu pööranud kodakondsusetuse vähendamisele. Samme, millega luua paremaid võimalusi ja motivatsiooni Eesti kodakondsuse taotlemiseks, on kavas mitmeid.

Senisest tunduvalt aktiivsemalt on hakatud inimestele, kes siiani ei ole erinevatel põhjustel veel kodakondsust taotlenud, selgitama Eesti kodakondsuse taotlemise võimalusi ja vajalikkust. Selleks on levitatud informatsiooni, kusjuures olulist rolli selles saavad täita ka rahvusvähemuste ühendused ja kultuuriseltsid ning nende katusorganisatsioonid. Nii on Rahvastikuminiistri büroo sõlminud rahvusvähemuste katusorganisatsioonidega kokkulepped kodakondsuse taotlemise võimalusi puudutava informatsiooni levitamisele kaasaaitamise kohta. Elanike mitmekülgne teavitamine kodakondsuse saamise võimalustest on ennast õigustanud, kuna kodakondust taotlevate isikute arv järjest kasvab. Eriti märgatav oli see 2004 aasta alguses ning arvatavasti mängis selles positiivset rolli Eesti ühinemine Euroopa Liiduga.

Alates 1998. aastast on 26. novembril tähistatud kodanikupäeva. Sellel päeval 1918. aastal võttis Maanõukogu vastu määruse "Eesti demokraatilise vabariigi kodakondsuse kohta", millega loodi esmakordselt juriidilises tähenduses mõiste "Eesti kodanik". Kodanikupäeva eesmärgiks on väärtustada kodanikustaatust, tõsta kodanikuuhkust ja tunnustada kodanike tehtud otsuseid riigi arengu kujundamisel. Demokraatliku riigi areng sõltub kodanikest, kes teavad oma õigusi ja kasutavad neid. Kodanikupäev on üleriigiline, suurelt osalt teabepäev. Sel päeval korraldatud üritused on suunatud kõigile Eesti kodanikele ja kodanikuks pürgijatele rahvusest sõltumata. Populaarseks on saanud kodanikupäeva tähistamine koolides ja maakonnakeskustes. Selleks, et tõsta huvi ja teadmisi riigi vastu, korraldatakse mälumänge ja debatte.

Mittekodanikele selgitatakse kodanikupäeval, mida kodanikuks olemine endaga kaasa toob ning millised õigused ja kohustused on kodanikul riigi suhtes. Sellega loodetakse mittekodanikes tekitada soovi omandada kodakondsus. Samal ajal jagatakse informatsiooni kodakondsuse saamise tingimuste kohta. Integratsiooni Sihtasutus on mitmel aastal toetanud kodanikupäeva üritusi koolides. 2003. aastal toimus pea kõigis Ida-Virumaa üldhariduskoolides Eesti Väitlusseltsi korraldatud väitlusturniir ja Jõhvi Noortekeskuse korraldatud viktoriinide sari. Samuti on sihtasutus aastaid toetanud ja korraldanud temaatilise plakati väljaandmist kodanikupäeval.

Integratsiooni Sihtasutus kuulutas projekti "Mitmekultuuriline Eesti" raames 2003. aasta kodanikupäeva eel välja konkursi "Kodanikupäevaga seotud üritused vene ja eesti õppekeele üldharidus- ja kutsekoolide õpilastele". Konkureerima kutsuti kõiki kooliõpilaste ürituste korraldamise kogemusega Eestis registreeritud mittetulundusühinguid ning teisi juriidilisi isikuid ja füüsilisest isikust ettevõtjaid. Toetust võis taotleda kuni 100 % projekti kogumaksumusest.

Kodakondsusetuse vähendamine ei ole mitte ainult riigi, vaid ka tööandja huvides. Sellekohast initsiatiivi on üles näidanud Ida-Virumaa suurim ettevõtte AS Eesti Põlevkivi. Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Integratsiooni Sihtasutus ning Eesti Põlevkivi sõlmsid 28.märtsil 2003 kokkuleppe kodakondsuseta töötajate eesti keele õppe ja Eesti kodakondsuse taotlemise toetamise kohta.

Lepingu kohaselt toetab Eesti Põlevkivi oma töötajate Eesti kodakondsuse taotlemise püüdlusi, levitades ettevõttes kodakondsust ja selle taotlemist tutvustavaid materjale. Samuti võimaldab ettevõtte kasutada konsultatsioonide ja eksamite läbiviimiseks oma ruume. Riiklik Eksami ja Kvalifikatsioonikeskus koostab vajalikud infomaterjalid

ning vahendab seaduse tundmise eksami õppematerjale, prooviteste ja teabelehti. Samuti korraldab eksami- ja kvalifikatsioonikeskus loenguid ja konsultatsioone Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami teemadel. Kodakondsus- ja Migratsiooniamet jagab koostöös Eesti Põlevkiviga informatsiooni ning kodakondsuse taotlemist tutvustavaid materjale, aitab taotlejail täita avaldusi ja võtab neid kohapeal vastu. Integratsiooni Sihtasutus koordineerib ülejäänud kolme osapoole koostööd ning rahastab nimetatud tegevusi välisabiprojekti "Mitmekultuuriline Eesti" kaudu.

2000-2001 ühitati kodakondsuse taotlejate keeleksam eesti keele algtaseme eksami ja eesti keele kui teise keele põhikooli lõpueksamiga. Gümnaasiumilõpetajatel on võimalik sooritada Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksam gümnaasiumi kodanikuõpetuse riigieksamina.

Lisaks sellele on muudetud ka kodakondsuseksami mudelit. Vabariigi Valitsus võttis 14. jaanuaril 2002 vastu määruse nr 14 "Kodakondsuse taotleja Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami läbiviimise kord". Määrusega kehtestati uus kodakondsuse taotleja Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise kord. Uue eksamimudeli juurutamisega muudeti eksamiküsimusi ning vähendati eksami sooritamiseks vajalikku õigete vastuste protsenti. Küsimuste valikul peeti oluliseks, et uued küsimused käsitleksid Eesti Vabariigi põhiseaduse demokraatlikku olemust ja Eesti riiki, oleksid positiivse alatooniga, peegeldaksid õigusriigi ning vabaduse ja võrdsuse põhimõtteid, kajastaksid tüüplokordi ning oleksid vajalikud Eesti kodaniku argielus.

Kodakondsuse seadust on muudetud, pidades vajalikuks kodakondsuse taotlemisega seonduva bürokraatia vähendamist ja menetlustähtaegade lühendamist. Seni kehtinud seaduse § 19 kohaselt kinnitas Eesti kodakondsust saada sooviv isik kirjalikult Vabariigi Valitsuse volitatud valitsusasutuses ühe aasta möödumisel Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse registreerimise päevast, et ta jätkuvalt soovib saada Eesti kodakondsust. Seadusemuudatusega lühendati kodakondsuse sooviavalduse esitamisele järgneva ühe aastase kirjaliku kinnitamise tähtaega poole aastani. Vabariigi Valitsuse volitatud valitsusasutus on kohustatud esitama isiku dokumendid koos omapoolse põhjendusega Eesti kodakondsuse andmise otsustamiseks Vabariigi Valitsusele kolme kuu jooksul varasema kuue kuu asemel.

Alates 1. juulist 1999 korraldab eesti keele tasemeeksameid Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (eksamikorralduse aluseks on haridusministri määrus nr 41, 1.juuli 1999). Aastal 1999 töötati eksamikeskuse riigikeele osakonnas välja alg-, kesk- ja kõrgtaseme standardtest ning alg-, kesk- ja kõrgtaseme testi käsiraamat. Testide väljatöötamisel olid abiks ALTE (Association of Language Testers in Europe) eksperdid. Mais 2001 alustas tööd testiarenduse töörühm (liikmed on Tallinna Pedagoogikaülikooli ja Tartu Ülikooli õppejõud ning Eesti Keele Instituudi teadlased). Sügisel 2002 ilmusid arendustöö tulemusena alg-, kesk- ja kõrgtaseme käsiraamatud koos kassettidega ning rääkimisosade näidisvideod. Alates 2003. aastast on muudetud eksamiosade hindamist (suurenenud on rääkimise osakaal, vähenenud on lugemise osakaal, valiidsusprobleeme tekitanud ülesandetüübid on välja vahetatud, pikendatud on testi täitmiseks ettenähtud aega).

2003. aasta jaanuaris valmis 2001/2002 eesti keele tasemeeksamite analüüs, millega on võimalik tutvuda Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse koduleheküljel³.

Ajavahemikus septembrist 1999 kuni juunini 2004 on välja antud 45 742 eesti keele oskuse tunnistust (1999 – 377, 2000 – 7319, 2001 – 9201, 2002 – 10743, 2003 – 10 566 ja 2004 – 7537 tunnistust), nendest 21 946 on välja antud põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajatele.

Eesti keele algtaseme eksami, mis on vajalik ka kodakondsuse saamiseks, sooritas positiivselt üle 70% eksaminandidest. 2003. aastal käis algtaseme eksamil 6165 inimest ja vähemalt 60-punktilise tulemusega läbis selle 5026 inimest (77%). Põhikooli õpilasi käis eksamil 1930 ja selle läbis 1777 (92,07%). Eesti keele kesktaseme eksamil käis 2003. aastal 8458 inimest ja eksami läbis 5026 (59,4%). Eesti keele kõrgtaseme eksamil käis 2003. aastal 1268 ja eksami läbis 793 inimest (63%).

2004. aasta kevadel astuti samme, et lihtsustada kooliõpilaste kodakondsuse saamist. Eksami- ja kvalifikatsioonikeskus on võtnud eesmärgiks vähendada määratlemata kodakondsusega kooliõpilaste arvu, luues kodakondsuseksami sooritamiseks paremaid tingimusi. Kui seni pidid Eesti kodakondsuse taotlejad sõitma põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami sooritamiseks eksamipaika, siis nüüd lähevad eksamineerijad ise kooli, kus on vähemalt kümme kodakondsuse taotlemisest huvitatud õpilasest. Keskuse töötajad sõidavad õpilaste juurde nii konsultatsioonideks kui eksamiteks, varustades õpilased ka kõigi eksamiks vajalike materjalidega.

Esimesed eksamid Tallinna, Narva, Kohtla-Järve, Sillamäe, Tartu ja Võru koolides toimusid 27. märtsil 2004. Kokku osales neis 314 õpilast. Üldist taset võib lugeda väga heaks, kuna eksami sooritas edukalt 91% osalenuist ehk 286 õpilast. Edaspidi tegeleb õpilastega kodakondsus- ja migratsiooniamet, kes viib koolides läbi teabepäevi ja abistab õpilasi kodakondsuse taotlemiseks vajalike dokumentide täitmisel. Pärast eesti keele lõpueksami sooritamist on kodakondsuseta õpilased täitnud kõik Eesti kodakondsuse taotlemiseks vajalikud tingimused.

Alates 2003. aastast saavad õpilased teha kodakondsuse taotlemiseks vajalikku seaduste tundmise eksamit ka ühiskonnaõpetuse riigieksami lisana. Kodakondsuse eksami sooritamine eraldi on õpilastele aga sobivam, kuna õpilane peab arvestama, et kui ta riigieksamit ei läbi, jääb sel aastal kool lõpetamata. Kui aga õpilane teeb kodakondsuse eksami eraldi, siis läbikukkumise korral saab ta seda kas või järgmisel kuul uuesti teha. Alates septembrist korraldabksamikeskus suuremates linnades teabepäevi, kus selgitatakse koolijuhtidele ja õpilastele Eesti kodakondsuse saamise võimalusi ja vajalikkust. Kokku elab Eestis umbes 160 000 määratlemata kodakondsusega inimest. Hõlpsama eksami sihtgrupiks onksamikeskus võtnud 8.-12. klassi õpilased, kelle hulgas on praegu natuke rohkem kui 12 000 määratlemata kodakondsusega noort.

Kuna koolide ning õpilaste huvi katseprojekti vastu oli suur ning eksamite tulemused suurepärased, haaratakse sügisel sellesse projekti enamik Eesti koole, kus õpivad kodakondsuseta lapsed. Kokku õpib Eesti koolides 28 328 kodakondsuseta last, neist

---

³ Eesti keeles: www.ekk.edu.ee/riigikeel/index.html

8604 eesti õppekeelega koolis ja 19 724 vene õppekeelega koolis. Projekti viib läbi eksami- ja kvalifikatsioonikeskus. Eksami ettevalmistusmaterjalide trükkimist toetatakse Integratsiooni Sihtasutuse välisabi projekti "Mitmekultuuriline Eesti" kaudu, mida rahastavad Soome, Norra, Suurbritannia ja Rootsi valitus.

Seisuga 17. mai 2004 oli Eestis kehtiva elamisloaga määratlemata kodakondsusega isikuid 160 270, kehtiva elamisloaga Vene Föderatsiooni kodanikke 88 575. Kodakondsuseta isikute arv on võrreldes 2000. aasta rahvaloenduse andmetega vähenenud 18 000 inimese võrra. 1. mai 2004 seisuga on kodakondsuseta isikute Eestis sündinud alla 15-aastastest lastest saanud lihtsustatud naturalisatsiooni korras kodakondsuse 4080 last. Viimaste aastate arvusid võrreldes võib öelda, et naturalisatsioonitempo on kiirenenud – kui 2001. aastal sai kodakondsuse 3090 inimest, siis 2002. aastal 4091 inimest, 2003. aastal 3706 inimest ja 2004. aasta esimesel poolaastal 2128 inimest.

Kodakondsuse saamise taotluste arv on oluliselt kasvanud just 2004. aasta kevadel. Kui 2003. aasta esimesel poolaastal taotles kodakondsust 2229 isikut, siis 2004. aasta esimesel poolaastal oli taotlejate arv 3648.

Artikkel 5

1. Pooled kohustuvad looma eeldusi, mis on vajalikud rahvusvähemustesse kuuluvatele isikutele oma kultuuri alahoidmiseks ja arendamiseks ning identiteedielementide, nimelt religiooni, keele, traditsioonide ja kultuuripärandi säilitamiseks.

2. Pooled hoiduvad sellisest poliitikast ja tegevusest, mille eesmärk on rahvusvähemustesse kuuluvate isikute assimileerimine vastu nende tahtmist, ning kaitsevad neid isikuid mis tahes niisugusele assimileerimisele suunatud tegevuse eest, eiramata seejuures poolte üldise integratsioonipoliitikaga kooskõlas rakendatavaid meetmeid.

Rahvusvähemuste kultuuri ja identiteedi alahoidmise ja edendamise eeldused ja lähtekohad on fikseeritud riiklikus programmis "Integratsioon Eesti ühiskonnas 1997 – 2007"⁴, mis kiideti Vabariigi Valitsuses heaks 14. märtsil 2000.

Valitsus soovib siinkohal märkida, et riiklik integratsiooniprogramm sisaldab omaette alamprogrammi "Etniliste vähemuste haridus ja kultuur", mille eesmärgiks on luua ja kindlustada vähemusrühmadele võimalused saada haridust emakeeles ja säilitada oma kultuuri. Integratsiooniprogrammis on eraldi rõhutatud, et programmi sihtgruppideks on nii põlised rahvusvähemused kui ka alles 20. sajandi teisel poolel Eestisse sisseännanud etnilised vähemused. Integratsiooniprogrammi eesmärk ei ole rahvuste assimileerimine, vaid Eesti mitmekultuurilisuse teadvustamine, igaühele võimaluste loomine oma emakeele ja kultuuri säilitamiseks ning arendamiseks.

Ka 1998. aastal Riigikogus heaks kiidetud kultuuripoliitika põhialustes on kinnitatud, et kultuuripoliitika põhieesmärgiks on tagada Eesti rahvuskultuuri traditsioonide kestmine, vähemusrahvuste kultuuriautonoomia toetamine ning kõigi valdkondade professionaalse ja rahvakultuuri elujõulisus. Kõikidel ühiskonnaliikmetel, sõltumata nende soost, rahvusest ja elukohast, on võrdsed õigused osaleda kultuurielus.

Eraldi ülesannetena on riiklikus integratsiooniprogrammis välja toodud kohustus toetada rahvuskultuuriseltside ja pühapäevakoolide tegevuse kaudu etniliste vähemuste keele ja kultuuri säilimist; kohustus soodustada rahvuskultuuriseltside koostööd, sealhulgas erasektori toetuse ja välisrahastajate leidmiseks seltsidele, kohustus korrastada teabelevi ning toetada rahvuskeelsete põhikoolide tegevust.

Integratsiooniprogrammi eesmärk on kaasata oluline arv etniliste vähemuste esindajaid rahvuskultuuriseltsidesse ning tagada seltsidele piisav ja püsiv rahaline toetus. Samuti on eesmärgiks tagada nende piisav informeeritus riigi rahvuspoliitikast ning riigi ja seltside koostöö. Pühapäevakoole nähakse kohana, kus vähemuste esindajad saavad teadmisi oma emakeelest ja kultuurist.

Integratsiooniprogrammi edukas elluviimine on vähemuste keele ja kultuuri säilimise ja arenemise seisukohalt äärmiselt oluline. Vähemuste võimalused viljeleda emakeelset haridust ja kultuuri olenevad paljuski ühiskonna üldistest hoiakutest rahvussuhete ning mitmekultuurilisuse suhtes. Esimeste aastate tegevuse tulemusel võib väita, et Eesti elanikkonna ühiskonda on muutunud positiivsemaks.

---

⁴ Eesti, inglise ja vene keeles: <http://www.riik.ee/saks/ikomisjon>

Integratsiooniprogrammi rakendamise 2001. aasta ja 2002. aasta aruande⁵ alajaotuses “Etniliste vähemuste haridus ja kultuur” on antud ülevaade muutunud hoiakutest ja suhtumistest ühiskonnas.

2001. aasta aruandes on välja toodud, et inimeste hoiakud integratiivse rahvussuhete vormi suhtes on muutunud positiivsemaks. Ligi pool eestlastest pooldab rahvusriigi mudeli kõrval mitmerahvuselise Eesti mudelit, mitte-eestlaste puhul on selline hoiak valdav. Integratsiooni monitooringu põhjal on alust eeldada, et eestlastel on tekkimas olulised eeldused mitmekultuurilise ühiskonna idee omaksvõtuks, 84% eestlastest leiab, et isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis koos elades väga hästi läbi saada ja koostööd teha. 70% leiab, et erinevad keeled ja kultuurid teevad ühiskonda huvitavamaks. Aruandes leitakse, et positiivsete arengute jätkumiseks tuleb Eesti ühiskonna mitmekultuurilisuse tunnustamisele siiski senisest enam tähelepanu pöörata.

Integratsiooniprogrammi rakendamise aruande kohaselt on inimeste hoiakud eestikeelsetes koolides vene keele, kirjanduse ja kultuuri ning teiste rahvusvähemuste kultuuri ja tavade õpetamise suhtes üldiselt positiivsed. Integratsiooni monitooringu 2002 andmetel nõustub 87% vastajaist, et vene keelt tuleb õpetada jätkuvalt, 72% on samal arvamusel vene kirjanduse ja kultuuri suhtes. Teiste Eestis elavate rahvusvähemuste kultuuri ja tavade jaoks tuleks õpetada 53% eestlaste arvates. Mitte-eestlastest vastuist pooldab vene keele jätkuvat õpetamist 96%, vene kirjanduse ja kultuuri õpetamist 91% ning teiste rahvusvähemuste kultuuri ja tavade õpetamist 70%.

Üheks eelduseks säilitada vähemuste kultuuri Eestis, on tõsiste konfliktide puudumine rahvuslikul pinnal. Kui 1990ndate alguses hindas nii enamik eestlasi kui ka mitte-eestlasi rahvussuhteid Eestis teravaks, siis praeguseks on konfliktisus väga väike. Integratsiooni monitooring 2002 andmetel on viimastel aastatel konflikte isiklikult kogenud üksnes mõni protsent elanikkonnast.

Riikliku integratsiooniprogrammi edasiseks elluviimiseks kiitis Vabariigi Valitsus 6. mail 2004 heaks integratsiooniprogrammi alamprogrammide tegevuskavad aastateks 2004–2007. Neis on muu hulgas ette nähtud rahvusvähemuste kultuuriselsidele riigieelarvest eraldatava rahasumma järk-järguline suurendamine, et luua võimalused rahvusvähemuste katusorganisatsioonide stabiilseks baasfinantseerimiseks⁶ riigieelarvest. Teiseks eesmärgiks on luua tingimused rahvusvähemuste kultuuriomavalitsuste toetamiseks (baasfinantseerimisena) riigieelarvest alates 2005. aastast.

---

⁵ Eesti keeles 2001. aasta aruanne: <http://www.meis.ee/files/failid/4tY12001.pdf>

Eesti keeles 2002. aasta aruanne: <http://www.rahvastikuminister.ee/et/home/programs/integration.html>

⁶ Baasfinantseerimise all peetakse silmas selliste üldkulude katmist, mis võimaldavad organisatsioonil töötada (rent, kommunaal- ja bürookulud jmt) ja rahuldada oma liikmete esmase vajaduse kooskäämiseks ja põhitegevuseks. Muude kulude katteks on võimalik taotleda projektipõhist rahastamist.

Tabel 1. Kavandatav finantseerimine 2004-2007 (tuhandetes kroonides)

Finantseerimisallikas	2004	2005	2006	2007	Kokku
Riigieelarve	3885	5070	6160	6920	22035
<i>Sh Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus</i>	710	700	900	700	3010
<i>Haridus- ja Teadusministeerium</i>	595	520	510	570	2195
<i>Riigikantselei</i>	2500	3200	4100	5000	14800
<i>Vabariigi Presidendi Kantselei</i>	80	150	150	150	530
<i>Kultuuriministeerium</i>		500	500	500	1500
Välisabi	0	0	0	0	0
KOKKU	3885	5070	6160	6920	22035

Integratsiooniprogrammi alamprogrammide tegevuskavad aastateks 2004–2007

Kuni 2004. aastani toimus rahvusvähemuste kultuuriseltside, -ühingute, liitude, loominguliste ühenduste ja kollektiivide finantseerimine peamiselt Kultuuriministeeriumi kaudu.

Ülevaade Kultuuriministeeriumi kaudu jagatud toetustest aastatel 2000-2003:

Aastal 2000: 1 439 300,00
 Aastal 2001: 1 245 000,00
 Aastal 2002: 1 590 000,00
 Aastal 2003: 2 408 500,00

2004. aasta Riigikantselei eelarves on Rahvastikuministri büroo all eraldi rahvusvähemuste kultuuriseltsidele (summa 2,5 miljonit krooni). Toetuse saamiseks võisid taotluse esitada kõik rahvusvähemuste kultuuriühendused, kes on vastavalt kehtivale korrale registreeritud. Toetuse eraldamisel eelistati neid taotlusi, mis on esitatud rahvusvähemuste kultuuriühenduste katusorganisatsioonide (mitut rahvusvähemuste kultuuriühendust hõlmav organisatsioon) kaudu. Taotlusvormi tuli märkida andmed selle kohta, milline osa taotletavast summast läheb baaskuludeks ja milline osa projektidele. 2004. aasta eelarvelise eraldise taotluste esitamine kuulutati välja nii eesti- kui venekeelses päevalehes ja Rahvastikuministri büroo kodulehel. Lisas 1 on esitatud ülevaade 2004. aasta mais rahvusvähemuste kultuuriühendustele ja nende katusorganisatsioonidele eraldatud toetuste kohta. Selgituseks tabeli kohta märgib valitsus, et käesoleval ajal tegutseb Eestis umbes 150 rahvuslikku kultuuriseltsi ja kunstikollektiivi ning enamik neist on ühinenud rahvuslike kultuuriseltside liitudesse ning ühendustesse ehk katusorganisatsioonidesse, mida on 14. Neist suurimad on rahvusvaheline rahvuskultuuride ühenduste liit "Lüüra", Slaavi Haridus- ja Heategevusühingute Liit Eestis, Ida-Virumaa Integratsioonikeskus,

Eestimaa Rahvuste Ühendus, Eesti Ukrainlaste Kongress ning Türgi ja Kaukaasia Rahvaste Eesti Assotsiatsioon.

Aastat 2004 võib kahest aspektist vaadelda kui katselist üleminekuaastat: kõigepealt eraldiste tegemisel üleminek katusorganisatsioonide eelistamisele (katusorganisatsioonid jagavad eraldise oma liikmesorganisatsioonidele) ning teiseks baaskulude eraldi väljatoomine taotlustes ja eraldise tegemisel.

Katusorganisatsioonide kaudu raha eraldamise juures on oluline muu hulgas ka see, et rahvusvähemused kaasatakse otsustusprotsessi. Sellele juhtis tähelepanu ka nõuandekomitee. Katusorganisatsioonid aitavad toetuskomisjonil teha objektiivsemaid otsuseid, andes eelhinnangu oma liikmesorganisatsioonide toetustaotlustele. Nende kaudu jõuavad ka liikmesorganisatsioonide probleemid paremini kohaliku omavalitsuse ja riigiasutusteni. Katusorganisatsioonidel on parem ülevaade oma liikmesorganisatsioonide tegevusest ja vajadustest. Samas peab valitsus vajalikuks märkida, et toetusi on alati eraldatud ka väga väikesearvuliste vähemusrühmade kultuuriseltsidele ja –kollektiividele.

Seltside ja kollektiivide baasfinantseerimise puudumist ja selle rakendamise olulisust ning riigipoolset vähest finantseerimist on ära märkinud ka peaaegu kõik rahvusvähemuste kultuuriseltsid, kes käesoleva aruande koostamise käigus valitsusele oma seisukohad edastasid. Sel aastal rakendatud rahastamissüsteemiga on rahvusvähemuste seisukohti püütud arvesse võtta.

Integratsiooniprogrammide tegevuskavad ei näe ette rahvuskultuuriseltside baasfinantseerimist pelgalt Rahvastikuminiistri büroo kaudu, kuna see moodustab üksnes osa alamprogrammi “Etniliste vähemuste haridus ja kultuur” täitmisest. Eraldised eelarvest on ette nähtud Haridus- ja Teadusministeeriumile, mille kaudu finantseeritakse rahvuskultuuriseltside pühapäevakoolide emakeele õpetajate koolitust ning emakeele ja kultuuritavade õppeprojekte. Kultuuriministeeriumi kaudu on kavas toetada kultuuriomavalitsusi. Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutusele on ette nähtud eraldised riigieelarvest rahvuskultuuriseltside ja kunstikollektiivide projektide toetamiseks. Selline rahastamiskeem on toimunud ka varasematel aastatel. Nii on Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus jaganud igal aastal rahvuskultuuriseltside ja –kunstikollektiivide erinevate projektide (kirjastamine, näituste, kontsertide korraldamine, rahvuspühade tähistamine, laste ja täiskasvanute koolitus jpm) rahastamiseks kuni 700 000 krooni. Osa sellest on jagatud spetsiaalsete rahvuskultuuriseltside konkursside kaudu, osa aga nn avatud konkursi kaudu, kus võib osaleda märksa suurem hulk mittetulundusühinguid. Ülevaade Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse nõukogu poolt rahvuskultuuriseltside konkursi kaudu määratud toetustest aastatel 2000–2003 on esitatud lisa 2. Omalt poolt toetavad rahvuskultuuriseltside ja -kollektiivide tegevust ka kohalikud omavalitsused.

Täiendavat teavet integratsiooniprogrammi ja selle tegevuskavade täitmise kohta saab integratsiooni aastaraamatutest, mis on aruandele lisatud ning mis on eesti ja inglise keeles kättesaadavad ka Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse kodulehel⁷.

---

⁷ Aastaraamat 2001 http://www.meis.ee/files/failid/q4NRaastaraamat_yearbook_2001.pdf

Aastaraamat 2002 http://www.meis.ee/files/failid/117Wmeis_aastsaraamat_02.pdf

Presidendi Rahvusvähemuste Ümarlauale toetamist riigieelarvest kavandatakse alates 2005. aastast võrreldes praegusega peaaegu kahekordistada. Presidendi Rahvusvähemuste Ümarlause tegevust toetatakse eeskätt seetõttu, et selle kaudu on rahvusvähemuste esindajail võimalik kõige otsesemalt osaleda soovituste väljatöötamisel riigi- ja ühiskonnaelu küsimuste lahendamiseks. Rahvusvähemuste esindajate koja moodustamine Presidendi Ümarlause juurde 2002. aastal peaks senisest enam võimaldama üksikutel vähemusrühmadel oma seisukohti kuuldavaks teha. Ümarlause reformist on kirjutatud lähemalt nõuandekomitee teise küsimuse vastuse juures.

Nõuandekomitee on leidnud, et vähemusrahvuste kultuuriautonomias seadusel ei ole olnud olulist mõju. Seaduse puudujääkidele on viidanud ka Eesti rahvusvähemuste esindajad ja asjatundjad, sealhulgas Eestimaa Rahvuste Ühendus ja Presidendi Rahvusvähemuste Ümarlause. Ka Eesti Ingerisoomlaste Liit, mis ühendab Eestis tegutsevaid ingerisoomseid ja mille liikmeskond on ligikaudu 3500 inimest, on juhtinud tähelepanu seaduse muutmise vajadusele. Samas on ingerisoomlased tänaseks esimeste ja seni ainsatena asunud seda seadust ellu rakendama ning ingerisoomse kultuuriautonomias loomine on jõudnud lõppjärku. Kultuuriministerium on avaldanud arvamust, et ingerisoomse kultuuriautonomias näitel saab seaduse võimalikest kitsaskohtadest parima ülevaate ja vastavalt sellele kavatsetakse esitada seaduse muutmise ettepanekud.

Vabariigi Valitsuse poolt 2003. aasta mais vastu võetud vähemusrahvuste kultuurinõukogu valimise eeskirja alusel korraldati 14.–16. mail 2004 ingerisoomse kultuurinõukogu valimised, millel osales hääleõiguslikest isikutest (s.o rahvusnimekirja alusel valijate nimekirja kantud vähemalt 18-aastastest isikutest) 58,55 %. Valimiste peakomitee kinnitas valimistulemused 1. juunil 2004.

Vähemusrahvuste kultuuriautonomias toetuseks on riigieelarvesse kavandatud 2005. aastaks 500 000 krooni.

Artikkel 6

1. Pooled õhutavad sallivuse ja kultuuridevahelise dialoogi vaimu ning võtavad tõhusaid meetmeid, soodustamaks oma territooriumidel elavate isikute vahelist vastastikust lugupidamist ja mõistmist eelkõige haridus-, kultuuri- ja massimeediavaldkonnas, olenemata nende isikute rahvuslikust, kultuurilisest, keelelisest või usulisest identiteedist.

Eesti integratsioonipoliitika eesmärgiks on luua ühiskond, mida iseloomustavad eri rahvusrühmade liikmete vastastikune lugupidamine ning võrdsed võimalused osaleda ühiskonnaelus. Eesti sotsiaalteadlased on Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse rahastamisel hinnanud kahe aasta kaupa (aastal 2000 ja 2002) integratsiooni tulemusi ja inimeste hoiakute muutumist. Kuigi integratsioonipoliitika aluste väljatöötamisest ja riikliku programmi “Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000–2007” heakskiitmisest on möödunud vähe aega ning läbi on viidud alles kaks üldmonitooringut, on siiski täheldatavad teatud tendentsid, mida edasise tegevuse juures arvestada.

Tervikuna võib integratsiooni senist kulgu hinnata monitooringute põhjal positiivselt – rahvusrühmade vastastikune sallivus on selgelt kasvanud, eesti keele oskajate osakaal on suurenenud jne. Samas on siiski tegemist väga keerulise ühiskondliku nähtusega, mis ei kulge kaugeltki ilma tõrgeteta ning mille suunamiseks ja toetamiseks tuleb pidevat tööd teha. Sotsiaalteadlased on märkinud⁸, et programmi rakendamisel keskenduti aastatel 2000-2003 eelkõige kultuurilis-keelelisele integratsioonile, jättes teised valdkonnad suhteliselt tagaplaanile. See lähenemine oli õigustatud omas ajas. Selleks, et tagada poliitilise ja sotsiaal-majandusliku integratsiooni edukus, on eesti keele oskus ning sisseelamine Eesti ühiskonda esmase tähtsusega. Keeleõppe motiveerimisel ning keeleoskuse omandamisel on praeguseks saavutatud mõningast edu. Samas suureneb vajadus keskenduda ka poliitilise ja sotsiaal-majandusliku integratsiooni eesmärkidele ning tugevdada avatumat ja sallivat suhtumist ühiskonna mitmekultuurilisusse. Integratsiooniprojektidega tuleb jätkuvalt arendada arusaama rahvuslikest erinevustest kui positiivsest, ühiskonda rikastavast nähtusest.

Riikliku programmi “Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000–2007” alamprogrammi “Ühiskonnapädevus” ülesanneteks ongi sallivuse ja kultuuridevahelise dialoogi edendamine ühiskonnas, täpsemalt mitte-eestlaste potentsiaali teadvustamine ja nende kaasamine otsustamisse ja arendusprogrammidesse, samuti mitmekultuurilisuse teadvustamine ja rahvusvähemuste kultuuri tutvustamine.

Valitus annab siinkohal eelõeldu illustreerimiseks ülevaate 2002. aastal selles vallas ette võetud sammudest.

Integratsiooniprogrammis on eraldi ülesandena välja toodud integratsioonitemaatika mitmekülsem kajastamine eesti- ja venekeelses meedias; eesti- ja venekeelse meedia ühisosa tekitamine ja laiendamine; venekeelse meedia interaktiivsuse suurendamine ning meedia institutsionaal-utilitaarse info kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine. Selle täitmiseks eraldati raha ajakirjanike koolitamiseks, eesti-, vene- ja kakskeelsete

---

⁸ R. Vetik. Eesti integratsioonimudeli arendamisvajadus. Konverentsi “Mitmekultuuriline Eesti” toimetised. Tallinn, 2002

hooajaliste telesaadete loomiseks ning raadiokanalite venekeelsete programmide ühiskonnaelu ja integratsiooniteemaliste saadete toetamiseks.

Toetatud on kahte ajakirjanduslikku projekti ning eesti ajakirjanike seminari "Ajakirjanduseetika standardid eesti- ja venekeelses ajakirjanduses". Viimase raames anti välja eesti- ja venekeelne trükis "Ajakirjanduskonflikti lahendamine". Vene- ja kakskeelsete telesaadete konkursi kaudu toetati viit telesarja: "Unetus", "Parim rahvaintegraator", "Loomakliinik", "Kevad Narvas" ja "Uudistaja". Raadiosaadete konkursi kaudu toetati eesti- ja venekeelsete raadiokanalite koostööprojektina loodud integratsiooniteemalisi saatesarju, mis olid eetris 2002/2003 hooajal: Raadio Ruut ja Raadio Kuma kakskeelne "Seriaal" ning Raadio Kuku ja Radio 100 FM kakskeelne "Päevavargad/Zevaki". Toetati ka "Raadio 4" ukrainakeelset lastesaadete sarja ja valgevenekeelset saatesarja.

Teise ülesandena on integratsiooniprogrammis välja toodud meedia- ja infovaldkonna mitte-eestlastest noorte professionaalide arvu suurendamine ning regulaarse meediatarbimise harjumusega ja infoühiskonnas orienteeruda oskava põlvkonna kasvatamine. Ülesande täitmiseks tehti analüüs koolide meediaõpetajatele vajalike täiendõppe valdkondade kohta ning korraldati avalik projektikonkurss vastavate materjalide saamiseks. Töötati välja vene õppekeele põhikoolide ja gümnaasiumide õpetajate meediahariduse täiendusõppe kava ning õppematerjal.

Kolmanda ülesande – tihendada eestlaste ja mitte-eestlaste omavahelist suhtlemist, tekitada ja arendada kultuuridevahelist dialoogi – täitmiseks korraldati konkurss keeleõppe telesaadete ja videomaterjali loomiseks. Selle tulemusel toodeti 2003. aastal keeleõppesaadete sari täiskasvanud iseseisvale kesktasemel õppijale. Lisaks koostati keeleõppe videokogumik koos metoodilise materjaliga. Samuti toetati kolmanda sektori tegevust kajastava perioodilise kakskeelse trükise "Ruupor" väljaandmist ning laagri- ja pereõppeprojektidest ülevaadet andva kakskeelse "Laagrilehe" ilmumist.

Riikliku integratsiooniprogrammi alamprogrammi "Haridus" raames toetatakse igal aastal ka erinevaid õppetööväliseid keeleõppemalle, mille hulgas üheks populaarsemaks on eesti keele laagri- ja pereõpe. Ühest küljest on need lastele tõhusaks keeleõppevõimaluseks, teisalt on tähtis, et erinevatest rahvustest lapsed saavad omavahel kontakte luua ning üksteise kommete ja kultuuriga tutvuda. Aastal 2002 toetati ühtekokku 60 laagri- ja pereõppe projekti, milles osales 2900 last.

Alamprogrammi "Etniliste vähemuste haridus ja kultuur" raames toetati Eesti mitmekultuurilisust tutvustavaid projekte ja rahvuskultuuriseltside projekte, näiteks "Estica" konkursi raames fotoprojekt „Peipsiäärne vanausuliste kultuur“, avatud konkursi raames "Rahvusvaheline piiriäärsete rajoonide eesti, vene ja isuri folkloor", rahvuskultuuriseltside konkursi raames eesti valgevenelaste rahvuskultuuri festival "Belaruskaje padvorje", Poola kultuuri päevad, Ukraina kultuuri rahvusvaheline festival "Trembita", kirjandusõhtu eesti ja baškiiri kirjanikega Tallinnas, Ossetia keele- ja kultuuripäevad Eestis jpt. Täielik ülevaade toetust saanud projektidest on kättesaadav Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse koduleheküljel⁹.

⁹ http://meisok.cma.ee/index.php?lang=eng&main_id=108,113

Riikliku programmi “Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000–2007” alamprogrammide tegevuskavades aastateks 2004–2007 on ühe eesmärgina ette nähtud, et sallivuskoolituse läbib 2000 eesti ja vene õppekeelega koolide õpilast ja 200 pedagoogi. Eraldi ülesandena on kavas arendada mitmekultuurilisi koole ja koolide keelelis-kultuurilist koostööd, et paraneks õpilaste keeleoskus ja kujuneks sallivus teiste kultuuride suhtes. Selleks on ette nähtud kaks tegevust: sallivust ja mitmekultuurilisust käsitlevate õpilasürituste korraldamine ja materjalide väljatöötamine ning pedagoogide (sh huvijuhtide) täienduskoolitus erinevate rahvuste eripära arvestamise kohta koolis.

2. Pooled kohustuvad võtma vajalikke meetmeid, et kaitsta isikuid, kes oma rahvusliku, kultuurilise, keelelise ja usulise identiteedi tõttu kannatavad diskrimineerimise, vaenulikkuse või vägivalla all või keda on sellega ähvardatud.

Eestis on rahvuslikel, kultuurilistel, keelelistel või usulistel motiividel kuritegusid toime pandud väga vähe. Asjaomased valitsusasutused tegelevad ennetustöö ja olukorra jälgimisega.

1. septembril 2002 jõustunud karistusseadustiku §-s 151 sätestatakse sotsiaalse vaenu õhutamise süüteokoosseis. Rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega on karistatav tegevus, millega avalikult on kutsutud üles vihkamisele või vägivallale seoses rahvuse, rassi, nahavärvi, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste veendumuste, varalise või sotsiaalse seisundiga.

1. juulini 2004 kuulus sotsiaalse vaenu õhutamise tunnustele vastavate kuritegude eeluurimine üksnes Kaitsepolitsei ameti pädevusse (sellest kuupäevast alates uurib Kaitsepolitsei amet neid kuritegusid juhul, kui esinevad raskendavad asjaolud), samuti on üheks kaitsepolitsei ülesandeks põhiseadusliku korra kaitse. Nimetatud ülesannetest tuleneb kaitsepolitsei kohustus tegeleda äärmuslikult meeletatud (sealhulgas rahvusliku või rassilise vihkamise õhutamise tegevate) liikumiste, rühmituste või isikute ebaseadusliku tegevuse avastamise ja tõkestamisega.

Aastal 2003 esitas kaitsepolitsei kahes kriminaalasjas neljale isikule süüdistuse sotsiaalse vaenu õhutamist käsitleva paragrahvi järgi. Ühes nimetatud kriminaalasjadest on kohus kolm isikut süüdi mõistnud. Teises kriminaalasjas pole veel kohtumenetlus alanud. Senistes kriminaalasjades on isikutele süüdsarvatavad teod seisnenud üleskutsetes vägivallale.

Valitsusvälised organisatsioonid, rahvusvähemuste esindajad ning tavakodanikud on osutanud tähelepanu mõningatele meedia ilmingutele ning eraisikute ja organisatsioonide tegevusele põhjendusega, et näevad neis rahvusliku, rassilise või usulise vihkamise üleskutset. Kui sõltumatu ekspertiis tõendab rahvusliku või rassilise vihkamise üleskutse olemasolu, alustab kaitsepolitsei kohtueelse uurimise menetlust. Samas esineb ka juhtumeid, mil avaldus väidetava kuriteo kohta osutub põhjendamatuks, sest sõltumatu ekspertiis ei kinnita esitatud väiteid rahvusliku vaenu õhutamise kohta. Rahvuslikku, rassilist või usulist vaenu õhutamistest ilmingutest õiguskaitseorganitele teatamine viitab nii inimeste teadlikkusele nende kuritegude olemusest ning karistatavusest kui ka usaldusele õiguskaitseorganite vastu.

Sotsiaalse vaenu õhutamise ilmingutest ja äärmuslike liikumiste tegevusest teavitab Kaitsepolitseiamet avalikkust oma aastaraamatute kaudu. Noori teavitatakse kõnealustes küsimustes ennekõike üldhariduskoolide õppeprogrammide kaudu.

Ennetustegevusena võib nimetada ka kaitsepolitsei selgitustööd isikute hulgas, kelle tegevuses on juba märgatud kalduvusi sotsiaalse vaenu õhutamisele. Tegemist on enamasti noorte inimestega (kooliõpilastega), kes sageli ei teadvusta oma tegevuse negatiivseid tagajärgi nii ühiskonnale tervikuna kui endale.

Kaitsepolitsei töötajad on osalenud pidevalt erinevatel rahvusvahelistel koolitustel, seminaridel ja konverentsidel. Näiteks on Ameerika Ühendriikide Justiitsministeerium ja FBI korraldanud viimastel aastatel Eestis mitmeid koolitusi arvutikuritegevuse ja rassivaenulikkuse õhutamise uurimise teemadel. Aastal 2000 osales neli politseiametnikku Euroopa Politseikolledžite Assotsiatsiooni (Association of European Police Colleges - AEPC) korraldatud koolitusel "Äärmuslike ilmingute ohjamine ühiskonnas". Lisaks on politseiametnikud osalenud mitmel Euroopa nõukogu ja teiste välispartnerite korraldatud inimõigustealasel koolitusel.

Artikkel 7

Pooled kohustuvad austama rahvusvähemustesse kuuluvate isikute õigust korraldada rahumeelseid kogunemisi ja kuuluda ühingutesse ning nende sõna-, mõtte-, südametunnistus- ja usuvabadust.

Artikli 7 valdkonda reguleerivatest õigusaktidest on ülevaade antud Eesti esimeses aruandes ning olulisi muudatusi sellega võrreldes ei ole toimunud. Kuna kõnealuse artikli temaatika kattub teatud määral teiste artiklite omaga, siis on usuvabaduse küsimusi käsitletud lähemalt artikli 8 all ning usuvabaduse küsimusi kinnipidamiskohtades Nõuandekomitee küsimuse 6 all. Sõna-, mõtte- ja südametunnistusevabadust on põhjalikumalt käsitletud artiklite 10 ja 11 all.

Nõuandekomitee ei ole selle artikli kohta eriti märkusi teinud, viidates siiski riigikeele erasiltidel kasutamise nõudele. Sellele komitee märkusele on samuti vastatud artiklite 10 ja 11 all.

On selge, et riigi sekkumine artikliga 7 tagatud õigustesse peab olema minimaalne, kuid teatud juhtudel on sekkumine siiski vajalik. Ka Euroopa inimõiguste konventsiooni vastavate artiklite kohaselt on riigi sekkumine nimetatud õigustesse teatud tingimustel lubatud. Järgnevalt on lühidalt kirjeldatud kahte artikli temaatikaga seonduvat Riigikohtu kaasust, et kirjeldada nende õiguste praktilist rakendamist, samuti seda, et ka sõnavabadus allub teatud seaduslikele piirangutele ning et sõnavabaduse kasutamisel ei tohi kahjustada teiste isikute õigusi ega õhutada rahvastevahelist vaenu.

Riigikohtu 14. detsembri 2000 otsusega jäeti muutmata alama astme kohtu otsus, millega Andrei Biraš mõisteti süüdi kriminaalkoodeksi § 72 lõike 1 järgi, määrates talle rahatrahvi 100 päevamäära ulatuses, s.o 4100 krooni. Biraš mõisteti süüdi rahvusliku vaenu õhutamises, kuna ta levitas Venemaal väljaantud ajakirjandusväljaannet, mis sisaldas juudi rahvuse vastu suunatud varjamatut vihkamist ja vaenu.

Riigikohtu 29. mai 2000. aasta otsusega tühistati alama astme kohtute otsused, millega Juri Mišin jt kohtualused mõisteti kriminaalkoodeksi § 76 lõike 1 järgi süüdi ebaseaduslike avalike koosolekute korraldamises. Alama astme kohtud karistasid kohtualuseid rahatrahviga. Kohtualuseid süüdistati selles, et nad korraldasid viis ebaseaduslikku koosolekut, omamata nende korraldamiseks kohaliku omavalitsuse asutuse luba.

Riigikohtu kriminaalkolleegium asus seisukohale, et kõnealusel juhul rikkusid avaliku koosoleku seadust nii linnavalitsuse ametnikud kui ka kohtualused. Esmane ja olulisem rikkumine leidis aset linnaametnike poolt, kes viivitasid koosoleku korralduse taotlusele vastamisega. Kohus leidis, et tegemist ei olnud seaduse järgi keelatud koosolekutega ning et need olid rahumeelsed ja toimusid seadusega lubatud kohas. Koosolekute ebaseaduslikkus seisnes vaid nende registreerimata jätmises. Riigikohus asus seisukohale, et kuigi kohtualuste käitumises esines formaalseid kuriteo tunnused, oli kriminaalkaristuse rakendamine ebaproportsionaalne ja demokraatlikus ühiskonnas mittevajalik.

ARTIKKEL 8

Pooled kohustuvad tunnistama, et igal rahvusvähemusesse kuuluval isikul on õigus väljendada oma usulisi veendumusi ning luua usuinstitutsioone, -organisatsioonid ja –ühinguid.

Usuvabadus on Eestis tagatud põhiseadusega, samuti kirikute ja koguduste seaduse ja teiste õigusaktidega. (Vt ka Eesti esimese aruande artikli 8 alajaotust *Õigusaktid*.)

1. juulil 2002 jõustus uus kirikute ja koguduste seadus, mis töötati välja eesmärgiga täiendada ja täpsustada kirikute, koguduste, koguduste liitude, kloostrite ja usuühingute tegevuse õiguslikke aluseid. Sisulistest muudatustest on 1993. aasta seadusega võrreldes kõige olulisem põhimõte, mille kohaselt peetakse Eesti kirikuregistrit sarnaselt teiste registritega kohtute juures. Seaduse väljatöötamisel lähtuti peamiselt usuvabaduse põhimõtteid käsitlevatest põhiseaduse paragrahvidest, aga ka mittetulundusühingute seadusest ja lastekaitse seadusest. Samuti arvestati senikehtinud kirikute ja koguduste seaduse toimet praktikas.

Üksikisiku usuvabaduse kohta põhimõttelisi muudatusi ei tehtud. Erinevalt 1993. aasta seadusest, mille kohaselt alla 12-aastased lapsed võisid kuuluda vaid vanemate kogudusse, sätestatakse 2002. aasta seaduses laste usuvabaduse paremaks tagamiseks, et alla 15-aastased lapsed võivad kuuluda vanema või eestkostja loal ka muusse kogudusse.

Uue seaduse rakendamisel on ilmnunud probleem, mille tõstatas mittekristlik, Eesti omausulisi ühendav Maavalla Koda. Oma kaebuses õiguskantslerile väitis nimetatud usuühendus, et uus kirikute ja koguduste seadus diskrimineerib maausulisi, sest seaduse kohaselt peab Eestis registrisse kantava usulise ühenduse nimi sisaldama sõna “kirik”, “kogudus”, “koguduste liit” või “klooster”, mis maausuliste väitel on kristlusega seonduvad terminid. 2003. aasta detsembris toimus samal teemal kohtumine Siseministeeriumi ja Justiitsministeeriumi esindajatega.

28. juunil 2004 võttis Riigikogu vastu Siseministeeriumi usuaasjade osakonnas välja töötatud kirikute ja koguduste seaduse muutmise seaduse, mille kohaselt on usuühendustel õigus kasutada oma nimes ka muid termineid vastavalt ajaloo jooksul väljakujunenud traditsioonile. Seadusemuudatusega pikendati ka usuühenduste ümberregistreerimise tähtaega 2004. aasta 1. juulilt 2005. aasta 1. jaanuarini. Tähtaega pikendati Eesti Kirikute Nõukogu taotlusel, kuna praktikas on ümberregistreerimine osutunud oodatust keerukamaks ja aeganõudvamaks.

Nõuandekomitee heitis oma arvamuses ette Moskva patriarhile alluva Eesti Õigeusu Kiriku registreerimata jätmise siseministri poolt ning soovitas, et kõik asjaosalised peaksid probleemi võimalikult kiirele lahendamisele rohkem kaasa aitama, kuna see rikub rahvusvähemustesse kuuluvate isikute õigusi luua usuaasutusi ja –organisatsioone.

Viimastel aastatel selles küsimuses toimunud läbirääkimised on viinud oluliste arenguteni. 17. aprillil 2002 registreeris Siseministeerium kirikute ja koguduste seaduse alusel Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku (MPEÕK) ja selle kolme koguduse põhikirjad. 1. juuliks 2002 olid registrisse kantud kõik selle kiriku 31

kogudust. Kiriku registreerimisega lõppes olukord, kus ühe suure usulise kogukonna tegevuse õiguslik alus Eestis oli reguleerimata. Registreerimine annab kirikule juriidilise isiku staatuse. Registreerimist olid seni takistanud eelkõige juriidilised vaidlused, mis on nüüd leidnud lahenduse.

Vabariigi Valitsus kiitis 1. oktoobril 2002 heaks Eesti Vabariigi ja Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku (EAÕK) vahelise kavatsuste protokollid ning Eesti Vabariigi ja Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku vahelise kavatsuste protokollid eelnõud kirikute varaliste suhete korrastamise kohta. 4. oktoobril 2002 allkirjastasid kõnealused protokollid siseminister ja õigeusu kirikute juhid. Eesti riik annab protokollidest tulenevalt MPEÕK valdusse ja kasutusse hoonestusõiguse seadmise õigusega 18 kirikut ja kogudusemaja 50 aastaks. MPEÕK saab selle tulemusel enda kasutusse kõik hooned, mida oli taotlenud. EAÕK-ga sõlmitud kavatsuste protokollid kohaselt andis kirik riigile tasuta kirikud ja kogudusehooned, mis olid Moskva õigeusu kiriku faktilises ja eesmärgipärasuses kasutuses. Protokollid kohaselt katab riik omakorda 28 EAÕK-le kuuluva kiriku- ja muu sakraalhoone renoveerimiskulud 35,5 miljoni krooni ulatuses.

24. novembril 2002 sai MPEÕK ka Eesti Kirikute Nõukogu liikmeks, mis on kristlike kirikute ja koguduste liitude sõltumatu ja vabatahtlik ühendus. Sinna kuuluvad Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit, Eesti Metodisti Kirik, Rooma–Katoliku Kiriku Apostellik Administratuur Eestis, Eesti Kristlik Nelipühi Kirik, Adventistide Koguduste Eesti Liit, Armeenia Apostliku Kiriku Eesti Püha Gregoriuse Kogudus, Eesti Apostlik Õigeusu Kirik, Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik ning vaatlejana Eesti Karismaatiline Episkopalkirik.

Eesti Kirikute Nõukogu saab regulaarselt toetust riigieelarvest. 2003. aasta eelarvest eraldati nõukogule 3,9 miljonit krooni, 2004. aasta eelarvest 5,1 miljonit. Aastal 2003 tegi Vabariigi Valitsus täiendava 1,3 miljoni kroonilise eraldise seoses MPEÕK liikmeks võtmisel tekkinud täiendavate kulutustega. Eesti Kirikute Nõukogu kasutab riigieelarvest saadavat raha sakraalhoonete ja neis asuva kultuuriväärtusega vara korrashoiuks ning hooldamiseks, kirikute haridus- ja kasvatustöö arendamiseks, samuti oikumeenilise moraali, eetika, hariduse ja kultuuri tutvustamiseks.

Mittekristlikud usuühendused asutasid 2001. aastal taarausulisi ja maausulisi ühendava Maavalla Koja eestvedamisel Usuliste Ühenduste Ümarlaua. Sinna kuuluvad lisaks nimetatud Maavalla Kojale veel Eesti Budistlik Kogudus Drikung Kagyu Ratna Shri Keskus, Tiibeti Budismi Nyingma Eesti Kogudus, Eesti Islami Kogudus, Krišna Tunnetuse Tallinna Kogudus ja Tallinna Baha'i Kogudus. Ümarlaua eesmärkideks on kaasa aidata usulise sallivuse ja usuvabaduse edendamisele Eestis. Käesoleval ajal ei ole Usuliste Ühenduste Ümarlaud aga juriidilise isikuna registreeritud kantud.

Eestis registreeritud kirikute, koguduste ja nende liitude ning rahvusvähemuste koguduste kohta on esitatud tabelid esimese aruande artikli 8 juures.

1. detsembril 2001 jõustunud perekonnaseaduse muudatuse kohaselt võib siseminister anda kiriku, koguduse või koguduste liidu vastava ettevalmistusega vaimulikule abielu sõlmimise õiguse. Siseminister koostöös perekonnaseisuasutuste ning

kodakondsus- ja migratsiooniametiga korraldas vaimulikele 2001. aastal ühe, 2002. aastal kaks koolitust ning 30. septembril 2003 peeti neljas abielu sõlmimise koolitus. Abielu sõlmimise õiguse on saanud 134 Siseministeeriumis koolitatud vaimulikku. Tänu vaimulike vabatahtlikult võetud lisakohustusele on riikliku ja kirikliku abielu sõlmimine ühendatud, mis on abiellujate jaoks lihtsam.

Vastava ettevalmistuse saanud vaimulikud peavad läbima atesteerimise, mille käigus kontrollitakse perekonnaseaduse tundmist ning abielude sõlmimiseks vajalike dokumentide täitmise oskust. Alates 2001. aasta 1. detsembrist kuni 2004. aasta 1. juunini on vaimulikud sõlminud 1024 abielu: 2001. aasta detsembris 12, 2002. aastal 465 ja 2003. aastal 470 ja 2004. aasta viie kuuga 77 abielu.

Artikkel 9

2. Pooled kohustuvad tunnistama, et rahvusvähemusse kuuluva isiku sõnavabadusõigus tähendab õigust oma arvamusele ning õigust saada ja edastada infot ja ideid vähemuse keeles ilma avaliku võimu sekkumiseta ning piiridest sõltumata. Pooled kindlustavad, et oma õigusakte järgides ei diskrimineeri nad rahvusvähemusse kuuluvaid isikuid juurdepääsul massiteabevahenditele.

3. Lõige 1 ei takista pooli taotlemast võrdsetel ja objektiivsetel alustel litsentse raadio- ja telesaadete edastamiseks või filmiettevtete loomiseks.

4. Pooled ei takista rahvusvähemustesse kuuluvatel isikutel loomast ja kasutamast trükiajakirjandust. Raadiot ja televisiooni puudutavate õigusaktide alusel tagavad nad võimaluse piires ning lõike 1 sätteid arvestades, et rahvusvähemustesse kuuluvatele isikutele antaks võimalus luua ja kasutada oma massiteabevahendeid.

5. Oma õigusakte järgides võtavad pooled adekvaatseid meetmeid, et hõlbustada rahvusvähemustesse kuuluvate isikute juurdepääsu massiteabevahenditele ning edendada sallivust ja lubada kultuurilist mitmekesisust.

Sõnavabadus on Eestis tagatud Põhiseaduse §-ga 45 ning õigus saada informatsiooni §-ga 44. Lähemalt on neid ja teisi asjakohaseid seadusesätteid kirjeldatud Eesti esimeses aruandes (vt artikli 9 alajaotused “Põhiseaduse sätted” ja “Õigusaktid”).

Ringhäälingut reguleeriva ringhäälinguseadusega, mis kehtib alates 1994. aastast, on sätestatud ringhäälingu põhimõtted (tegevusvabadus, poliitiline tasakaalustatus, informatsiooniallika kaitse, kõlbluse ja seaduslikkuse tagamine, autoriõiguse tagamine jt) kõigile Eestis tegutsevatele raadio- ja televisioonijaamadele.

Ringhäälinguseadusega on reguleeritud ka ringhäälingulubade väljaandmise kord. Ringhäälingulube, mis annavad eraõiguslikele füüsilistele ja juriidilistele isikutele õiguse edastada ringhäälingus saateid või programme, annab välja Kultuuriministeerium. Üleriigilisi või rahvusvahelisi ringhäälingulube televisioonivõrgus antakse üheaegse kehtivusega välja mitte rohkem kui kaks. Ülejäänud ringhäälinguloa liikide (sealhulgas ringhäälinguluba kaabelvõrgus) puhul arvulisi piiranguid ei ole.

Ringhäälinguseaduse kohaselt on Eesti Televisioon (ETV) ja Eesti Raadio (ER) avalik-õiguslikud juriidilised isikud, kellel on täita sellest tulenevad kindlad kohustused. Üheks seaduses eraldi väljatoodud kohustuseks on kohustus rahuldada elanikkonna kõigi rühmade, sealhulgas vähemuste infovajadust. Ringhäälinguseadus näeb ette avalik-õiguslike ringhäälinguorganisatsioonide tegevuse arengukavade koostamise. ER ja ETV arengukava aastateks 2003–2005 kiideti Riigikogus heaks 18. juunil 2002.

Arengukavaga seatakse avalik-õiguslike ringhäälinguorganisatsioonide, s.o ETV ja ER tegevusele selged raamid, muu hulgas reguleeritakse ka vähemustele suunatud programmidega seonduvat. Arengukavas on tõdetud, et pideva alafinantseerituse tõttu ei ole ETV ja ER oma avalik-õiguslikke funktsioone suutnud rahuldavalt täita. Nii näiteks ei ole suudetud rahuldada ühiskonna nõudlust teatud tüüpi programmi järele,

puudulikud on olnud lastele ja vähemusgruppidele suunatud programm ning haridus- ja kultuuriprogramm. Nende vajakajäämistele kõrvaldamiseks jätkatakse arengukava kohaselt elanikkonna ja erinevate sihtrühmade vajaduste tundmaõppimist ning pööratakse enam tähelepanu väikesearvulistele vähemustele. Samuti on kavas arendada kakskeelseid interaktiivseid žanre.

Televisioon

Avalik-õigusliku telekanali ETV 2002. aasta venekeelse programmi otsekulude eelarve oli 1 miljon krooni, ning saadete esmaesitluste maht 55 tundi, millest ligi 40% toodeti fondide rahastamisel. 2003.-2005. aasta arengukava kohaselt nähti nende aastate venekeelsete omaaadete jaoks ette aastas 2,7 miljonit krooni ja mahuks 96 tundi. Arengukava heakskiitmisele Riigikogus ei järgnenud aga selle täiemahulist rahastamist, mistõttu sai ETV planeeritud 2,7 miljoni krooni asemel 2003. aastal venekeelsete saadete tootmiseks kulutada 1,132 miljonit (otsekulude arvestuses). Kavandatud saadetest sai selle rahaga toota ainult "Unetust". Teiste saadete tootmine jätkus tänu koostööle integratsioonifondide ja sõltumatute tootjatega, mis võimaldas säilitada 2002. aasta esmaesitluste mahu taseme, s.o ligikaudu 57 tundi aastas. Sellest 63% on toodetud ETV eelarveliste vahenditega. Venekeelseid uudiseid käsitleb ETV uudisteprogrammi ühe osana, mistõttu nende tootmiskulud kaetakse eelarve uudistetoimetusele määratud osast, mida 2003. aastal suurendati. 2003. aastal pikenes ka venekeelsete uudiste kestus 25 minuti võrra nädalas.

2004. aasta eelarve on sama suur kui eelmise aasta oma. Järgmistel aastatel on oodata uut ETV rahastamisskeemi, milles lähtutakse audiitorfirma KPMG läbiviidud ühtse rahvusringhäälingu moodustamise otstarbekuse uuringu järeldustest. See peaks soodustama ka venekeelse programmi arengut.

Aastal 2003 oli ETV eetris 230 tundi mitte-eestlastele suunatud saateid (koos venekeelsete uudiste ning kordussaadetega). Sellest omatoodetud venekeelseid ja kakskeelseid saateid oli 197 tundi ning eestikeelseid saateid venekeelsete subtiitritega 23 tundi. Lisaks näidati 10 tundi Eesti sõltumatutelt tootjatelt hangitud mitte-eestlastele suunatud peamiselt keeleõppe saateid. Omatoodevad vene-, kakskeelsete ja venekeelsete subtiitritega saadete osakaal kogu omatoodangust (3098 tundi) moodustas 7,1%.

Välismaalt (Vene Föderatsioonist) ostetud venekeelseid informatiivseid saateid ja mängufilme oli 2003.aastal eetris 54 tundi.

Kokku oli venekeelseid, kakskeelseid ja venekeelsete subtiitritega eestikeelseid saateid ETV programmis 2003.aastal 284 tundi, mis moodustas programmi üldmahust (5863 tundi) 4,8%.

Regulaarselt toodetavatest omaaadetest on iga päev ETV eetris venekeelne uudisteplokk Aktuaalne Kaamera nädalamahuga 130 minutit. 2004. aasta kevadest on venekeelne Aktuaalne Kaamera kella 18.00 asemel eetris taas 18.45, mis televaataja jaoks on kahtlemata sobivam aeg.

2001. aasta septembrist on igal nädalal eetris kakskeelne saade "Unetus" (kestusega 45 minutit, samal nädalal eetris ka kordusena), kus ühiskonnas olulistel poliitilistel ja

sotsiaalsetel teemadel diskuteerivad eksperdid ja nii eesti- kui venekeelne stuudiopublik.

2003. aastal olid lisaks nimetatutele ETV eetris järgmised omatoodetud kakskeelsed saatesarjad: päevakajaline intervjuu "Teadmiseks", teleajakiri "Sputnik", informatiivne saade "Kolmas sektor", elusaated "Saatused", "See olen mina", kultuurisaated "Estica", "Vestlused vene kultuuriloost" (Peterburi tsükkel), Peterburi 300.aastapäeva erisaated ("Tallinn-Peterburi-Tallinn", "Mitmepalgeline Peterburi"), laste infosaade "Uudistaja", noorte informatiivne meelelahutussaade "Multicon" ja koguperesaad "Elu loomaaias".

Venekeelsete subtiitritega anti eetrisse päevakajasaade "Avatud toimik", publitsistikasaated "Nõrgem pool" ja "Labürint" ning nõuandesaade "Liikluspeegel".

Lühematest üksteisele järgnevatest saatesarjadest (6-12-osalised) on paljud olnud suunatud integratsiooni toetamisele: 2003. aasta sügisel näidati 8-osalist (à 30 min) sarja "See olen mina" lastest, kes suvitasid Eesti taludes. 2004. aasta varakevadel järgnes sellele 10-osaline sari "Keelekümblejad" lastest, kes õpivad keelekümblusklassis. Mõlemat sarja on toetanud ka integratsiooni sihtasutus.

2003. aasta novembrist alates näitas ETV 12-osalist (à 25 min) keeõppesarja "A ja O" kesktasemel eesti keele oskajale. Selle käigus tutvustati Eestimaa erinevaid paiku, kultuuriajalugu ja tänapäeva kultuuri.

Lisaks avalik-õiguslikule telekanalile ETV tegutsevad Eestis veel kaks eraõiguslikku üleriigilist telekanalit. Neist ühe, Kanal 2 eetris on laupäeviti regulaarselt Eesti sõltumatu tootja "Filmimees" toodetav venekeelne hommikuprogramm "Subboteja". Teine eraõiguslik kanal, TV 3, näitab aeg-ajalt Venemaal toodetud mängu- ja dokumentaalfilme.

Kaabeltelevisiooni vahendusel on Eestis nähtav Lätis sealse ringhäälinguloa alusel tegutsev Pervõi Baltiiski Kanal (PBK). Eestis tegutseb PBK kolmandat aastat ja on siin kaabellevivõrkude kaudu kättesaadav ligi 70 % mitte-eestlastest televaatajaile.

PBK programm põhineb 2/3 ulatuses Venemaa vaadatuima telekanali Pervõi Kanal (endise ORT) saatekaval. Ülejäänud osa programmist on kanal tellinud ja ostnud. PBK programmi kuuluvad uudised ja publitsistika, telemängud ja meelelahutussaated, jutuõud, autorisaated, kultuur ja sport, filmid ja seriaalid, kontsertide ülekanded, lastesaated ning dokumentaalprojektid. PBK programm oli Lätis, Leedus ja Eestis sisuliselt identne kuni 2003. aastani, mil igas riigis hakati edastama ka kohalikke saateid. Eestis oli esimene selline vabariigi presidendi uusaastatervitus, mis oli varustatud venekeelse tõlkega. 2004. aasta märtsist edastatakse igal õhtul kell 20.30 uudistesaadet «Novosti Estonii», mis kajastab Eestis toimuvat – poliitikat, majandust, kultuuri ja sporti. Uudistesaadet kestab veerand tundi ja on eetris kohe pärast populaarset Venemaa uudistesaadet. Saade toodetakse koostöös Eesti videofirmaga "Maurum". Tallinna linna käsitlevate lõikude ettevalmistamisel osaleb Raepress.

Lisaks mainituile on Eestis satelliit- ja kaabeltelevisiooni vahendusel jälgitav suur hulk venekeelseid, aga ka ukrainakeelseid telekanaleid. 2004. aasta alguse seisuga oli Eestis väljastatud 72 kaabeltelevisiooni litsentsi. Valdav osa kaabellevi firmadest ei

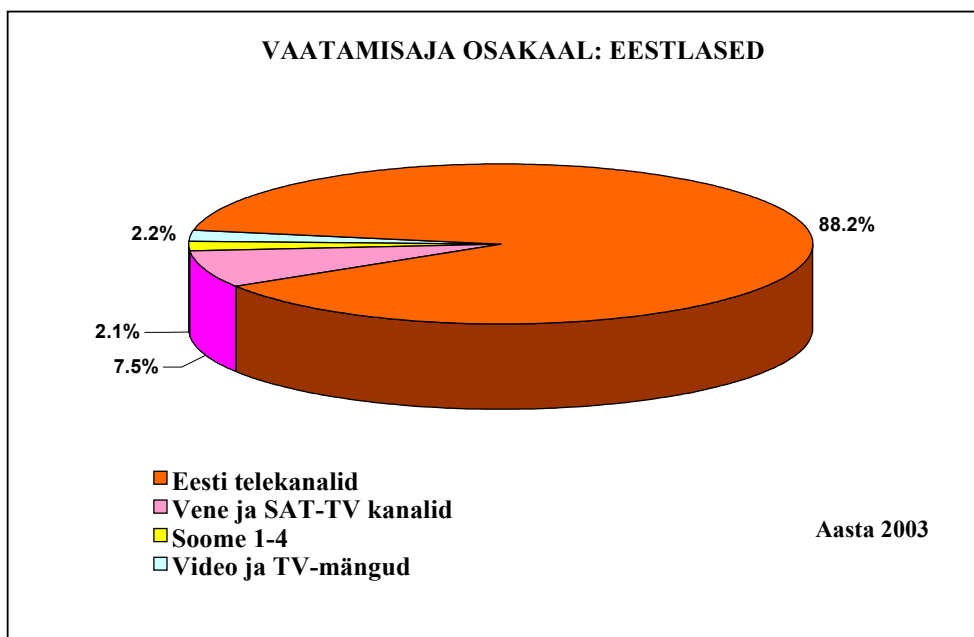
tooda oma programmi, vaid edastavad nii kohalike kui rahvusvaheliste telekanalite programme.

Telerivaatamise harjumused ja rahvusvähemustele suunatud saadete vaadatavus Eesti telekanalitel¹⁰

Aastal 2003 veetis keskmine Eestis elav eestlane telerit vaadates 26 tundi ja 7 minutit nädalas ja keskmine mitte-eestlane 27 tundi ja 28 minutit nädalas. Seega vaatavad mitte-eestlased nädalas ligi poolteist tundi rohkem telerit, võrreldes eestlastega. Vaatamisaja jaotus kanalite vahel on aga rahvusesti väga erinev.

Eestlased pühendavad 88,2% vaatamisajast kolmele Eesti kanalile (TV3, Kanal 2 ja ETV), 2,1% Soome kanalitele, 2,2% videole ja TV-mängudele ning 7,5% Venemaa ja SAT-TV kanalitele.

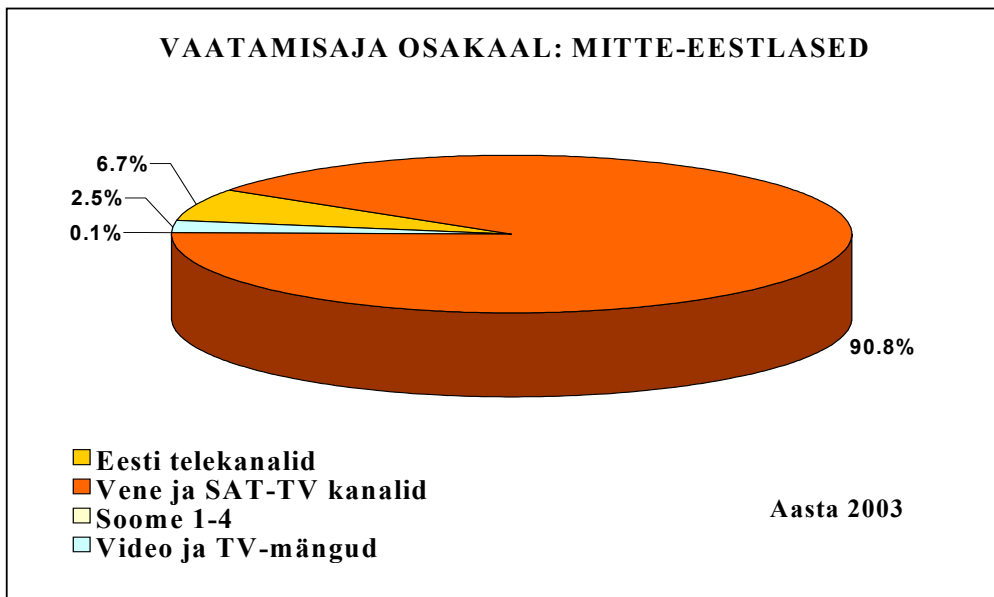
Graafik 1

Mitte-eestlased veetsid kolme eesti kanalit vaadates vaid 6,7% ajast, eelistades kaabelvõrkude ja satelliitide kaudu kättesaadavaid Venemaa ja SAT-TV kanaleid (90,7% ajast).

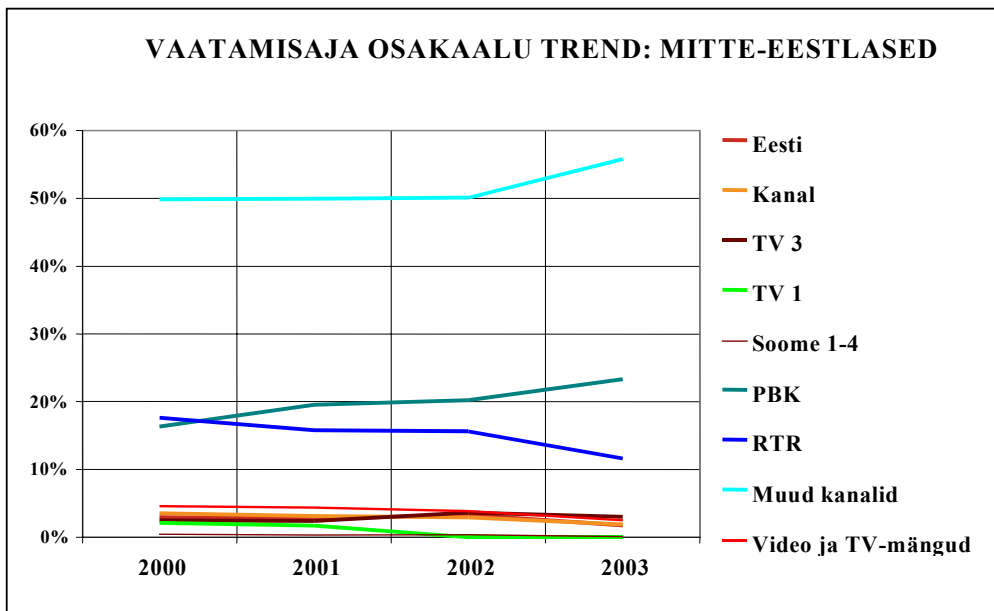
¹⁰ Selles alajaotuses on kasutatud uuringufirma TNS EMOR Teleauditooriumi Mõõdikuringu andmeid aastast 2003

Graafik 2

Eestlaste seas oli aastal 2003 vaadatuim telekanal TV3 (35%), järgnesid Kanal 2 (29%) ja ETV (24%). Mitte-eestlaste seas oli vaadatuim PBK (23%). Kuigi avalik-õiguslikus telekanalis ETV on kõige rohkem mitte-eestlastele mõeldud saateid, oli vaadatuim Eesti telekanal ka mitte-eestlaste seas TV3 (1,7%), järgnesid ETV (1,1%) ja Kanal 2 (0,8%). Ülejäänud (peamiselt venekeelseid) kanaleid vaadates veetsid mitte-eestlased aga enam kui poole (55,8%) ajast.

Graafik 3

Saadete vaadatavus

Perioodil september 2003 - jaanuar 2004 eetris olnud ETV ja Kanal 2 mitte-eestlasest vaatajale suunatud saated ja nende reitingud ning vaatajaarvud rahvuse ja koduse keele lõikes olid järgmised.

Tabel 2. Vaatajaid sihtrühmas protsentides

Saade	Kanal	Eestlane	Mitte-eestlane	Kodune keel: eesti	Kodune keel: muu
A JA O	ETV	4.0	0.5	4.0	0.5
AKTUAALNE KAAMERA (VENE KEELES)	ETV	3.4	3.6	3.3	3.7
KEELEKÜMBLEJAD	ETV	8.3	1.2	8.4	0.9
MULTICON	ETV	1.2	0.4	1.2	0.3
SEE OLEN MINA	ETV	10.2	0.9	10.4	0.6
SUBBOTEJA	Kanal 2	2.0	0.6	2.1	0.5
TEINE KEEL	ETV	2.2	0.6	2.3	0.6
UNETUS	ETV	3.4	0.4	3.5	0.3
Keskmine		3.3	1.9	3.3	1.9

Tabel 3. Vaatajate arv tuhandetes

Saade	Kanal	Eestlane	Mitte-eestlane	Kodune keel: eesti	Kodune keel: muu
A JA O	ETV	36	2	36	2
AKTUAALNE KAAMERA (VENE KEELES)	ETV	30	15	29	16
KEELEKÜMBLEJAD	ETV	74	5	75	4
MULTICON	ETV	10	2	11	1
SEE OLEN MINA	ETV	91	4	92	3
SUBBOTEJA	Kanal 2	18	2	18	2
TEINE KEEL	ETV	20	3	20	3
UNETUS	ETV	31	1	31	1
Keskmine		30	8	29	8

Seega mitte-eestlastele mõeldud saadete vaadatavus nende sihtrühmas on marginaalne ja enamuse nende saadete vaatajaskonnast moodustavad eestlased (suhe keskmiselt 80:20 eestlaste kasuks).

Eesti telekanalite 10 vaadatuimat saadet mitte-eestlaste hulgas (september 2003 kuni jaanuar 2004) olid järgmised:

**Tabel 4. Eesti telekanalite 10 vaadatuimat saadet mitte-eestlaste hulgas
(september 2003 – jaanuar 2004)**

Saade	Kanal	Reiting %	Vaatajaid 1000
VABARIIGI PRESIDENDI UUSAASTATERVITUS	Eesti TV	4.5	19
MF “VENE TAPJAD”	Kanal 2	4.3	18
MF “KROKODILL DUNDEE LOS ANGELESES”	Kanal 2	4.1	17
MF “OLIGARH”	TV3	3.7	16
AKTUAALNE KAAMERA (VENE KEELES)	Eesti TV	3.6	15
MF “ÜKSINDA KODUS” 3	TV3	3.4	14
“BUNNY”	TV3	3.3	14
SUUSATAMISE MK, KUUSAMO M15+15	Eesti TV	3.2	13
MF “BABE”	TV3	3.1	13
MF “POLITSEIAKADEEMIA”	Kanal 2	3.0	13

Seega on 10 vaadatuima saate hulgas vaid üks mitte-eestlastele otseselt mõeldud saade - ETV venekeelsed uudised. Tooni annavad mängufilmid ja neistki on kaks Vene filmitootjate looming.

Võrdluseks venekeelse telekanali PBK 10 vaadatuimat saadet mitte-eestlaste hulgas.

**Tabel 5. Vene telekanalite 10 vaadatuimat saadet mitte-eestlaste hulgas
(september 2003 – jaanuar 2004)**

Saade	Kanal	Reiting %	Vaatajaid 1000
EESTI VABARIIGI PRESIDENDI UUSAASTAKÕNE	PBK	32.6	137
VENEMAA PRESIDENDI PUTINI UUSAASTAKÕNE	PBK	31.1	131
MF “KAHTE JÄNEST JAHTIDES”	PBK	26.8	112
MITTE VIIMANE KANGELANE	PBK	25.9	109
MF “KALDALE UHUTUD”	PBK	23.1	97
JURMALINA	PBK	21.0	88
KÕVERPEEGEL	PBK	20.8	87
JAOSKOND JA OSALISED	PBK	20.6	87
MF “ASTERIX JA OBELIX CAESARI VASTU”	PBK	20.0	84
UUED VENE MUTID	PBK	19.9	84

Peale ajaliselt üksteisele järgnenud Eesti ja Vene presidendi uusaastakõnedele on esikümnes vaid mängufilmid ja meelelahutussaated.

Nagu eelnevatest tabelitest näha, ei ole saadete vaatajaarvud mitte-eestlaste seas Eesti ja Vene kanalitel võrreldavad. Vaadatuimaid saateid Vene kanalilt jälgib ligi kolmandik mitte-eestlastest. Tänu kaabel- ja satelliittelevisiooni väga laiale levikule on Vene kanalid, mis edastavad suure eelarvega, kvaliteetseid ja mitte-eesti kultuuritaustaga inimestele hästi sobivaid programme, kättesaadavad kõikjal Eestis. Eespool tutvustatud PBK varustab mitte-eestlasest vaatajat lisaks kohalikule avalik-õiguslikule telekanalile ka omapoolse venekeelse Eesti uudisteprogrammiga. Eeltoodule tuginedes on väga vähe tõenäoline, et mõni tootja kasumlikkuse seisukohast selgelt liiga väikesele sihtrühmale lähitulevikus kohalikku täismahulist venekeelset teleprogrammi tootma hakkab või soovib hakata. Oluline on siiski avalik-õigusliku televisiooni kvaliteetsete vene- ja kakskeelsete saadete tootmise rahastamise jätkamine riigi poolt.

Raadio

Erinevalt televisioonist on kohalikud mitte-eestlastele suunatud raadiojaamad sihtrühma hulgas üpris populaarsed.

Raadio 4 - kuulatavaima venekeelse Eesti raadiojaama - programm on ööpäevaringne ning kuuldav kõikjal üle Eesti. Raadio 4 programmis on uudised, analüütilised sõnasaated, erinevad konkursid, mängud, viktoriinid. Kavas on ka muusikalised, kirjanduslikud, populaarteaduslikud ja harivad saated ning eksklusiivsed intervjuud väljapaistvate poliitikute ning filmi-, muusika- ja teatristaaridega.

Ehkki Raadio 4 programm on põhiliselt venekeelne, on suurenenud ka väiksemaarvuliste rahvusvähemuste emakeelsete saadete hulk.

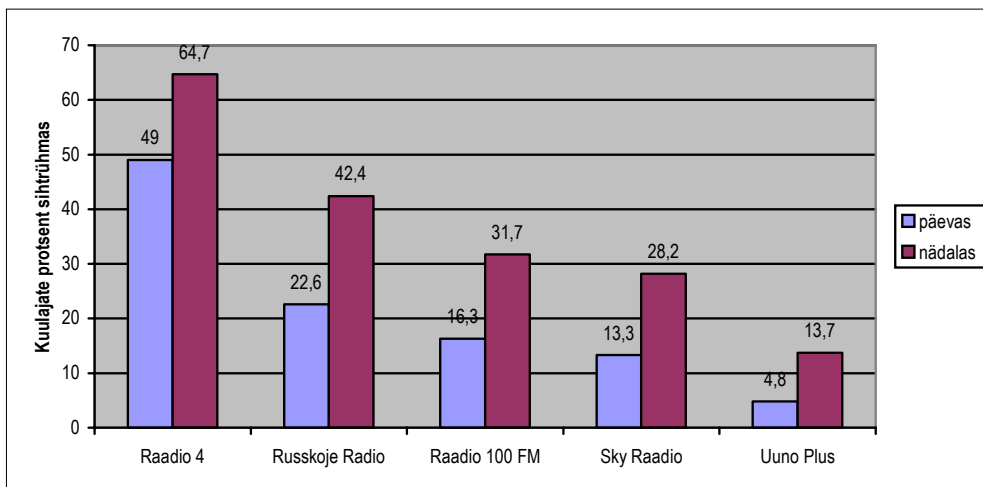
Kaks korda nädalas on saade ukraina keeles (1 tund täiskasvanutele ja 30 minutit lastele). Üks tund nädalas on valgevenekeelne saade (kuu kolmel esimesel pühapäeval), kuu ülejäänud pühapäeva(de)l on armeeniakeelne saade (olenevalt kuust kas üks või kaks korda kuus). Üks kord kuus on venekeelne saade juudi kogukonnale, igal reedel kuni 2004. aasta märtsikuuni on eetris saade jidišis, seda finantseeritakse PHARE projekti raames. Igal teisipäeval on eetris venekeelne saade, kus esinevad rahvusvähemuste kultuuriseltside esindajad.

Erinevate kogukondade integratsiooni eesmärgil kõlavad Raadio 4 eetris eestikeelsed keeletunnid ning sageli esitatakse ka eestikeelset muusikat. Sarjana on eetris eesti kirjanikke tutvustav saade.

Statistika kohaselt on Raadio 4-l nädalas 239 000 kuulajat, olles sellega kuulatavaim muukeelne raadiojaam Eestis.

Graafik 4

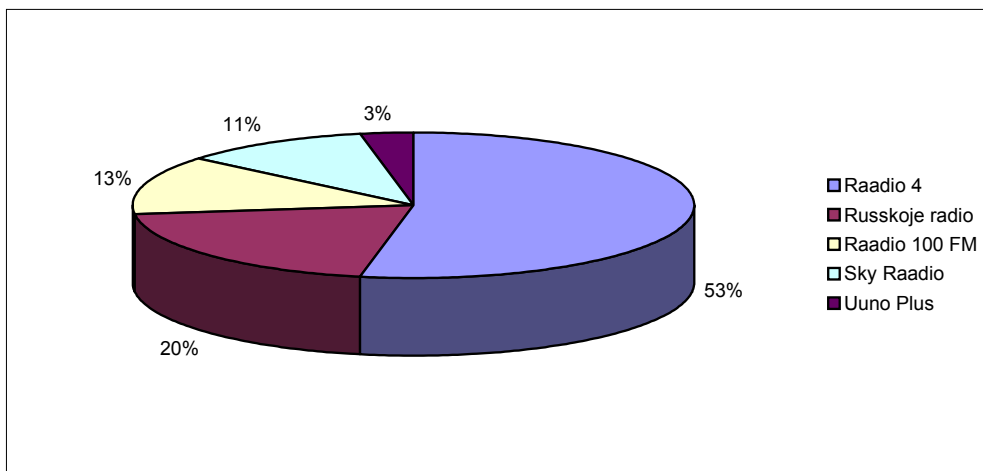
VIIS KÕIGE KUULATAVAMAT EESTI RAADIOPROGRAMMI 25–74- AASTASTE MITTE-EESTLASTE SEAS (IV KVARTAL 2003)

TNS Emor, raadiopäevikuuring IV kvartal 2003

Graafik 5

SIHTGRUPI (MITTE-EESTLASED VANUSES 25-74, 268 000 INIMEST) ESIMISE VIIIE AJALISELT KÕIGE KUULATAVAMATE EESTI RAADIOPROGRAMMIDE OSAKAALUD PÄEVASEST KUULAMISAJAST (IV KVARTAL 2003)

TNS Emor raadiopäevikuuring IV kvartal 2003

Trükiajakirjandus

Tabel 6. Aastatel 1994–2003 Eestis ilmunud ajalehtede ja ajakirjade arv

	Ajalehtede arv	s.h vene keeles	Ajakirjade arv	s.h. vene keeles
1994	158	27	259	15
1995	146	29	297	25
1996	119	25	294	22
1997	102	25	304	18
1998	109	28	283	17
1999	105	30	255	12
2000	109	25	251	15
2001	109	27	279	17
2002	127	34	292	21
2003	128	34	294	26

Rahvusraamatukogu andmed

Keeleliselt moodustavad eestikeelsed väljaanded umbes 80% kogu ilmuvast perioodikast. 2003. aasta väljaannetest ilmus:

- Eesti keeles 79,5% (2002 a.- 80,5%)
- Inglise keeles 11,5% (2002 a.- 11,5%)
- Vene keeles 7,9% (2002 a.- 7,2%)
- Muudes keeltes 1,1% (2002 a.- 0,8%).

Venekeelse perioodika osakaal on langenud, kuid seejuures mitte nimetuste arv. 1991.aastal moodustas venekeelne perioodika 19% Eestis ilmunud ajalehtedest-ajakirjadest ning tänaseks on see protsent langenud 7–8-ni. Kasvanud on ingliskeelsete väljaannete arv. Muud keeled (saksa, soome, rootsi) on esindatud ainult üksikute väljaannetega.

Ajalehtede Liidu liikmete hulgas on üheksa venekeelset ajalehte, sh üleriigilised suurima lugejaskonnaga venekeelsed päevalehed “Molodjož Estonii” (tiraaž 9600, ilmumissagedus viis korda nädalas, hinnanguline lugejaskond 67 000), “Estonija” (tiraaž 6100, ilmumissagedus viis korda nädalas, hinnanguline lugejaskond 41 000) ning populaarsed venekeelsed nädalalehed “Den za Dnjom” (tiraaž 16 200, ilmumissagedus üks kord nädalas, hinnanguline lugejaskond 75 000) ja “Vesti” (tiraaž 16 600, ilmumissagedus üks kord nädalas, hinnanguline lugejaskond 71 000).

Kui ajalehtedega on venekeelne elanikkond küllaltki hästi varustatud, siis kohalike laiale lugejaskonnale mõeldud pereajakirju ega laste- ja noorteväljaandeid ei ole. Mitmed ettevõtted on peale mõnda ilmunud numbrit oma tegevuse lõpetanud. Samas on saadaval väljaspool Eestit väljaantud ajakirjad.

Riigieelarvest toetatakse igal aastal projektipõhiselt venekeelseid kultuuri- ja kirjandusajakirju “Võšgorod” (tiraaž 660, ilmumissagedus kuus korda aastas), “Raduga” (tiraaž 418, ilmumissagedus neli korda aastas) ja “Tallinn” (tiraaž 323,

ilmumissagedus kolm korda aastas). Vähemusrühmadest avaldab oma perioodilist väljaannet juudi kogukond, kord kuus ilmub venekeelne ajaleht "Hašahhar".

Internet

Uuringute kohaselt oli 2003. aasta sügise seisuga Eesti elanikkonnast 47% aktiivsed interneti kasutajad. 38% elanikest oli kodus arvuti ning 71% koduarvuteist on internetiühendusega (allikas: *e-track survey*, TSN EMOR, sügis 2003).

Sarnaselt kirjutava pressiga ei ole ka internetis mingeid piiranguid keelekasutuse suhtes. Vene keel on Eesti-siseses internetikeskkonnas laialt kasutusel, paljudel ajalehtedel ja ajakirjadel on oma internetiväljaanded. Lisaks pakuvad uudiseid ja meelelahutust nii venekeelsed kui ka kahe- või kolmekeelsed (vene, eesti, inglise) internetiportaalid. Näiteks Russkii Portal (www.veneportaal.ee), mis kuulub Eesti-Tšehhi kaubanduskojale, alustas oma tööd veebruaris 2001 ning on muutunud populaarseks informatsiooniallikaks, omades tänaseks rohkem kui 25 000 püsiklienti. Oma tegevuse ja arengu eesmärgina on see portaal sõnastanud soovi informeerida Eesti venekeelset elanikkonda kõigist Eesti äri-, kultuuri-, poliitika- ning riigielu aspektidest.

Teistest suurematest kahe- või venekeelsetest internetiportaalidest võib märkida Delfit (www.delfi.ee), Everyday'd (www.ee.everyday.com), DownTowni (www.downtown.ee) ja Anti (www.ant.ee). Ida-Viru maakonnas tegutsevad veel Gazeta (www.gazeta.ee), Tribüün (www.tribuun.pri.ee/index.php) ja Infopress (www.infopress.ee.)

Eesti armeenlastel on oma internetiportaal (www.armenia.ee), kus on põhiliselt informatsiooni Armeenia, aga ka armeenlaste kohta Eestis. Oma internetilehekül on ka näiteks kohalikul aseri kogukonnal (www.azeri.ee), Eesti leedulaste ühendusel (www.hot.ee/elu), Eestimaa poolakate seltsil (www.polonia.ee) ja ukrainlastel (www.hot.ee/uke). Erinevalt väga kallist televisioonist ja odavamast, aga siiski erivarustust nõudvast raadiost või ka trükiajakirjandusest on internetis oma infokanali omamine väikestele vähemusrühmadele jõukohane.

Artikkel 10

1. Pooled kohustuvad tunnistama, et rahvusvähemusse kuuluval isikul on õigus vabalt ja ilma vahelesegamiseta kasutada oma vähemuse keelt era- ja ühiskonnaelus nii suuliselt kui kirjalikult.

Eesti esimeses aruandes raamkonventsiooni täitmise kohta on antud ülevaade eesti keele ja teiste keelte kasutamist reguleerivate seadusesätete kohta. 1. juulil 2000 jõustus keeleseaduse muudatus (§ 2¹), milles piirati keeleseaduse reguleerimisala selgesõnaliselt avalike huvidega. See tähendab, et väljaspool avalikku sfääri (riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused, kohtud, riigi kaitsejõud) reguleeritakse eesti keele kasutamist ainult juhul, kui see on õigustatud avalikes huvides. Avalikeks huvideks loetakse keeleseaduse mõttes ühiskonna turvalisust, avalikku korda, avalikku haldust, rahvatervist, tervisekaitset, tarbijakaitset ja tööohutust. Samuti sätestatakse keeleseaduses, et erettevõtluses töötavale isikule kehtestatakse eesti keele oskuse ja kasutamise nõue peab olema põhjendatud ning proportsionaalne ega tohi moonutada piiravate õiguste olemust.

Kõnealuse sätte lisamisega keeleseadusesse fikseeriti selgelt, et keeleseaduse reguleerimisalasse ei kuulu isikute keelekasutus eraelus ning et erettevõtjatele ja erettevõtluses töötavatele isikutele võib keeleoskuse nõudeid kehtestada üksnes rangelt piiratud avalikes huvides.

2. Piirkondades, kus rahvusvähemusse kuuluvad isikud on traditsiooniliselt asunud või kus nende arv on suur, püüavad pooled, kui need isikud seda taotlevad ja kui taotlus vastab tegelikele vajadustele, võimaluste piires kindlustada tingimused, mis võimaldaksid nendel isikutel ja haldusasutustel suhelda vähemuse keeles.

1. jaanuaril 2002. aastal jõustus keeleseaduse § 8 muudatus, millega täpsustati teiste keelte kasutamist suhtlemises riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutustega. Kõnealuste sätete kohaselt võivad isikud suuliselt suhtlemises riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste teenistujatega, samuti notari, kohtutäituri ja vandetõlgi büroos kasutada kokkuleppel mis tahes keelt, mida mõlemad osapooled kõnelevad. Samuti võivad riigiasutused ja kohaliku omavalitsuse asutused võtta vastu avaldusi, taotlusi või muid dokumente muudes keeltes peale eesti keele.

Selle muudatusega anti seaduslik alus riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes levinud praktikale kasutada suhtlemisel mõlemale osapoolle sobivat keelt. Varasem keeleseaduse redaktsioon nägi ette ainult eestikeelse suhtluse. Praktikas kasutati võõrkeelt, suheldes eesti keelt mittevaldavate isikutega, sageli ka enne nimetatud seadusemuudatuse jõustumist. Uus seadusesäte on sõnastatud paindlikult, nii et ühegi keele kasutamine ei ole välistatud. Tavaliselt on teiseks keeleks, mida kasutatakse, siiski vene keel, kuna valdav osa isikuist, kes ei oska või ei soovi eesti keeles suhelda, kõneleb esimese keelena vene keelt.

Nõuandekomitee on avaldanud kahetsust, et selline positiivne praktika ei kehti peale vene keele teiste rahvusvähemuste keelte kohta. Raamkonventsiooni asjakohases sättes loetakse vähemuse keeles haldusasutustega suhtlemise soovitatava võimaldamise kolm eeltingimust. Esiteks tuleks vähemuse keeles asjaajamine kõne

alla piirkondades, kus rahvusvähemusse kuuluvad isikud on traditsiooniliselt asunud või kus nende arv on suur, teiseks peaksid need isikud seda taotlema ja kolmandaks peab taotlus vastama tegelikele vajadustele.

Valitsus annab siinkohal selgitava ülevaate 2000. aasta rahvaloenduse andmetel Eestis elavate rahvusrühmade suurusest ning rahvuskeelt emakeelena kõnelejate osakaalust neis.

Tabel 7. Eestis elavad rahvusrühmad ja rahvuskeelt emakeelena kõnelejate osakaal neis rühmades

Rahvus	Arvukus		Rahvuskeel emakeeleks	
	1989	2000	1989, %	2000, %
Eestlased	963 281	910 463	98,9	97,9
Venelased	474 838	344 796	98,6	98,2
Ukrainlased	48 271	29 012	44,2	41,1
Valgevenelased	27 711	17 241	31,9	28,7
Soomlased	16 622	11 837	31,0	38,5
Tatarlased	4 058	2 582	55,4	47,6
Lätlased	3 135	2 330	57,2	53,3
Poolakad	3 008	2 193	20,0	24,6
Juudid	4 613	2 145	12,4	5,8
Leedulased	2 568	2 116	62,7	54,2
Sakslased	3 466	1 870	36,0	24,3
Armeenlased	1 669	1 444	50,1	49,2
Aserid	1 238	880	70,2	65,9
Moldovlased	1 215	645	54,6	47,8
Mordvalased	985	562	37,3	39,3
Mustlased	665	542	69,9	78,6
Tšuvašid	1 178	494	47,8	46,5
Grusiinid	606	430	53,6	43,5
Karjalased	881	430	29,7	23,0
Rootslased	297	300	9,8	35,7

Statistikaameti andmed

Tabelist nähtub, et enamik Eestis elavaid rahvusrühmi on arvuliselt üpris väikesed. 10 000 piiri ületavad neist ainult eestlased, venelased, ukrainlased, valgevenelased ja ingerisoomlased. Lisaks tuleb siinkohal silmas pidada, et ukrainlased, valgevenelased ja ingerisoomlased ning ka teised, arvuliselt veel väiksemad rahvusrühmad ei ela kontsentreeritult ühes või teises omavalitsuses, mis tähendab, et igas üksikus omavalitsuses on nende hulk küllaltki väike. Viiest suuremast rahvusrühmast on

rahvuskeelt emakeelena kõnelejate osakaal väga suur (ligi 100%) eestlaste ja venelaste hulgas, teistel jääb see alla 50%. Seega on igas üksikus omavalitsuses mingit muud rahvuskeelt kui eesti või vene keelt emakeelena kõnelejate hulk niivõrd väike, et reaalne vajadus ja võimalus korraldada asjaajamist muus keeles on äärmiselt väike. Samuti ei ole valitsus saanud üheltki väiksemaarvuliselt vähemusrühmalt taotlust muukeelse asjaajamise võimaldamiseks.

3. Pooled kohustuvad tagama rahvusvähemusse kuuluvale isikule õiguse saada kohe infot talle arusaadavas keeles enda arreteerimise ning tema vastu esitatud süüdistuse põhjuste kohta ning kaitsta end oma keeles, kasutades vajaduse korral tasuta tõlgi abi.

Riigikogu võttis 12. veebruaril 2003 vastu uue kriminaalmenetluse seadustiku, mis jõustub 1. juulil 2004. Samast kuupäevast kaotab kehtivuse kriminaalmenetluse koodeks.

Kriminaalmenetluse keelekasutust reguleerivad sätted jäävad üldjoontes samaks. Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt on kriminaalmenetluse keel eesti keel. Kriminaalmenetlus võib menetleja, menetlusosaliste ja kohtumenetluse poolte nõusolekul toimuda ka muus keeles, kui nad seda valdavad. Menetlusosalisele ja kohtumenetluse poolele, kes ei valda eesti keelt, tagatakse tõlgi abi. Kohtumenetluse poole taotlusel võib kohtuistungil protokollile kanda ka teksti, mis ei ole eestikeelne. Sellisel juhul lisatakse protokollile teksti tõlge eesti keelde. Kui süüdistatav ei valda eesti keelt, edastatakse talle süüdistusakti tekst tõlgituna emakeelde või keelde, mida ta valdab. Asja arutamist tõlgi osavõtuta keeles, mida süüdistatav ei valda, loetakse kriminaalmenetlusõiguse oluliseks rikkumiseks.

Väärteomenetluses osaleb tõlk kriminaalmenetluses sätestatud alustel ja korras.

Eesti maa-, linna-, haldus- ja ringkonnakohtutes oli 2003. aasta lõpu seisuga tööil 52 tõlki, kelle töökeelteks on eesti ja vene keel. Kohtuistungitel tehakse suulist tõlget (valdavalt nn sosintõlget) ning kohtulahendite ja vajaduse korral muude dokumentide kirjalikku (eesti-vene; vene-eesti) tõlget.

Vajadus muukeelsete tõlkide järele on olnud väike. Ametlikku statistikat ei koguta, tegu on üksikjuhtumitega. Inglise, soome, saksa, türgi, hispaania jm keelte tõlkimisvajaduse on rahuldanud kohalikud tõlkebürood. Vajaduse korral on tõlke tellitud ka välismaalt.

Artikkel 11

1. Pooled kohustuvad tunnistama, et rahvusvähemusse kuuluval isikul on õigus kasutada oma perekonnanime (isanime) ja eesnime vähemuse keeles ning õigus nende ametlikule tunnustamisele vastavalt poolte õigusaktides ettenähtud korrale.

Nimede panemine, muutmine ja õigekiri on Eestis reguleeritud esimeses aruandes kirjeldatud seadustega, milleks on perekonnaseadus, perekonnanimede korraldamise seadus ja keeleseadus. Isikunimedega seonduvat, täpsemalt isikunimede kandmist isikut tõendavatesse dokumentidesse, reguleeritakse ka isikut tõendavate dokumentide seadusega.

2004. aasta kevadel jõudis Riigikogu menetlusse Vabariigi Valitsuse algatatud isikunimeseaduse eelnõu, millega kavandatakse nimekorraldusse mitmesuguseid muudatusi. Nimetatud seaduste nimekorralduslikud sätted on valdavas osas kavas tunnistada kehtetuks ning kogu nimekorralduslik regulatsioon koondada isikunimeseadusesse.

Isikunimeseaduse eelnõus on sarnaselt kehtiva seadusega sätestatud, et lapsele antakse eesnimi vanemate kokkuleppel ning perekonnanimeks kas vanemate ühine perekonnanimi või vanemate kokkuleppel ühe vanema perekonnanimi.

Eesnime valikut on seaduse eelnõuga kavas mõnevõrra piirata. Eelnõus on sätestatud, et eesnimeks ei või anda nime, mis ei ole kooskõlas heade kommete või Eesti nimetavaga. Eelnõus nähakse siiski ette võimalus sellest reeglist kõrvale kalduda, kui lapsel või lapse vanematel on oma kodakondsuse, peresuhete, rahvuskuuluvuse või muude asjaolude tõttu isiklik seos muukeelse nimetraditsiooniga.

Eelnõu kohaselt koosneb isikunimi eesnimest ja perekonnanimest ning selle ametlikul kirjutamisel kasutatakse eesti-ladina tähti ja sümboleid ning vajaduse korral võõrkeelsete isikunimede ümberkirjutamisreegleid. Nähakse ette, et võõrkeelse isikunime kirjutajal peab vastama asjaomase keele õigekirjareeglitele.

Eesti nimedel puuduvad sootunnused, kuid isikunimeseaduse eelnõus on võetud arvesse teiste Eestis elavate rahvaste keele- ja nimetava, mistõttu ühise perekonnanimena käsitatakse mitte ainult täht-tähelt kokkulangevaid perekonnanimesid, vaid ka neid nimesid, mille kirjaeeldused on tingitud soo, perekonnaseisu või muu tunnuse kajastumisest nimes vastavalt isiku rahvuslikule tavale. Nii on rahvusvähemustesse kuuluvail isikuil võimalik järgida oma nimetava nii abielludes ühise perekonnanime võtmise kui lapse perekonnanime valiku korral.

Isikunimeseaduse eelnõu kohaselt on lubatud nii ees- kui perekonnanime muutmise isiku soovil.

Isikut tõendavate dokumentide seaduses on sätestatud nimede dokumentidesse kandmise reeglid, mille kohaselt kantakse isikunimi, milles on võõrtähti, dokumenti Rahvusvahelise Tsiviillennundusorganisatsiooni (ICAO) ümberkirjutusreeglite kohaselt, säilitades võimaluse korral algupäraseid tähed.

Väga pikkade nimede (eesnimi, milles on üle 15 tähemärgi, või perekonnanimi, milles on üle 28 tähemärgi) dokumentidesse kandmiseks näeb sama seadus ette reegli, et andmevälja reale mittemahtuvad tähed jäetakse nime lõpust kirjutamata. Nime algupärane kuju kantakse sellisel juhul pitsatiga kinnitatult dokumendi märkustelehele.

Inimõiguste Teabekeskus on ühe rahvusvähemuste raamkonventsiooni täitmise problemaatilise aspektina välja toonud, et Eesti õigusaktid ei võimalda idaslaavi päritolu isikutel kasutada ametlikus nimekujus lisaks eesnimele ja perekonnanimele isanime. Isanime kasutamine on aga nende nimetraditsioonis olulisel kohal.

Eesti seaduste alusel ei kanta isanime tõepoolest isikut tõendavatesse dokumentidesse, sest seaduste kohaselt koosneb isiku ametlik nimi eesnimest ja perekonnanimest. Valitsus on seisukohal, et sellega ei rikuta rahvusvähemuste raamkonventsiooni artikli 11 lõiget 1, mis näeb ette rahvusvähemusesse kuuluva isiku õiguse kasutada oma nime vähemuse keeles. Eesti õigusaktide kohaselt tunnustatakse rahvusvähemusesse kuuluva isiku nime algupärasel kujul, kasutades rangeid võõrkeelsete isikunimede ümberkirjutusreegleid. Nimedelt ei võeta dokumenteerimise korral soo-, perekonnaseisu ega muid taolisi tunnuseid, neile ei lisata mingeid eesti keelele eriomaseid lõppe. Abikaasade ühises perekonnanimes aktsepteeritakse isiku soovil võõrkeelele omaste soo-, perekonnaseisu ja muude taoliste tunnuste kajastumist nimes. Isiku soovi korral on haldusorganid praktikas fikseerinud isiku isanime isikuandmete esmakordse dokumenteerimise käigus isiku teise eesnimena. Isanime kasutamist väljaspool ametlikke isikut tõendavaid dokumente ei piirata ega takistata mingil moel. Valitsus leiab, et selline lähenemine on kooskõlas raamkonventsiooni artikli 11 lõike 1 mõttega.

2. Pooled kohustuvad tunnistama, et rahvusvähemusse kuuluval isikul on õigus oma vähemuse keeles avalikult välja panna märke, pealdisi ja muud isiklikku laadi avalikult nähtavat infot.

Nõuandekomitee on väljendanud oma muret keeleseaduse § 23 pärast, millega nähakse ette, et avalikud sildid, viidad, kuulutused, teadaanded ja reklaam peavad üldjuhul olema eesti keeles.

14. juulil 2000 võttis Riigikogu vastu keeleseaduse muudatused, mis piiravad seaduse tungimist eraellu. Keeleseaduse sätteid tõlgendatakse, lähtudes § 2¹ (mis määratleb seaduse kohaldamisala) üldistest põhimõtetest. Seaduse §-s 2¹ on sätestatud, et äriühingute, mittetulundusühingute, sihtasutuste ja nende töötajate ning füüsilisest isikust ettevõtjate eesti keele kasutust reguleeritakse üksnes juhul, kui see on õigustatud avalikes huvides, milleks on turvalisus, avalik kord, avalik haldus, rahva tervis, tervisekaitse, tarbijakaitse ja tööohutus. Edasi täpsustatakse, et nõue peab olema põhjendatud ning proportsionaalne taotletava eesmärgiga ega tohi moonutada piiratavate õiguste olemust. Nimetatud säte piirab oluliselt riigi võimalust sekkuda keelekasutusse nn erasektoris.

Ehkki kehtiva keeleseaduse § 23 on võimalik tõlgendada selliselt, et mis tahes avalikkusele nähtav info peab olema üksnes eestikeelne, lähtub Keeleinspeksioon praktikas siiski sellest, et nii rangete piirangute seadmine ei ole kooskõlas Eesti

rahvusvaheliste kohustustega. Eesti põhiseaduse kohaselt on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa. Samuti on põhiseaduse §-s 123 sätestatud, et välislepingu ja riigi seaduse vastuolu korral kohaldatakse välislepingu sätteid. Sellest lähtudes ei ole Keeleinspeksioon fikseerinud õigusrikkumisi juhul, kui avalikel siltidel, teadaandeil või reklaamil on eesti keele kõrval kasutatud ka muud keelt. Inimõiguste Teabekeskus on oma kaastöös käesolevale aruandele samuti möönnud ametkondade praktika liberaalsemaks muutumist. Seisukohale, et avalikel siltidel võib eesti keele kõrval kasutada ka muid keeli, on asunud ka õiguskantsler.

Keeleinspeksioonis ja Haridusministeeriumis on viimase kahe aasta vältel korduvalt arutusel olnud ka keeleseaduse § 23 võimalik muutmine selliselt, et avalikel siltidel, teadaannetes ja reklaamis oleks sõnaselgelt lubatud eesti keele kõrval kasutada ka muid keeli.

3. Piirkondades, kus rahvusvähemustesse kuuluvad isikud on traditsiooniliselt asunud või kus nende arv on suur, püüavad pooled oma õigusaktide alusel ja vajaduse korral vastavalt lepingutele teiste riikidega, arvestades nimetatud isikute konkreetset olukorda, välja panna traditsioonilisi koha- ja tänavanimesid ning muid avalikke topograafilisi viiteid ka vähemuse keeles, kui selliste viidete järele on piisav vajadus.

Eestis puudutab rahvusvähemuste kohanimede kaitse eeskätt eestirootsi kohanimesid Vormsil, Ruhnus, Noarootsis ja Loode-Eesti rannaaladel, samuti vene kohanimesid Petserimaal ning Peipsi ääres.

1997. aasta kohanimeseadus, mida kirjeldati Eesti esimeses aruandes, kaotab 1. juulist 2004 kehtivuse ning samast kuupäevast jõustub uus, 5. novembril 2003 Riigikogus heaks kiidetud kohanimeseadus. Vajaduse uue kohanimeseaduse järele tingisid nii muutunud õigusruum, mõne senise sätte vähene tõhusus kui ka riigi kohanimeregistri käivitamiseks tarvilikud lisandused. Seaduse põhikontseptsioon ei muutunud, kuid täpsustati selle sõnastust.

Vähemuskeelsete kohanimede regulatsioon jääb üldjoontes 1997. aasta seadusega võrreldes samaks. Siiski kaob uue seaduse kohaselt vajadus kooskõlastada määratavat võõrkeelset kohanime siseministriga, kui võõrkeelse kohanimega nimeobjekt paikneb sellise asula territooriumil, mille elanike enamik oli 1939. aasta 27. septembri seisuga võõrkeelne. Seega võib põlise rahvusvähemusest elanikkonnaga vald ise otsustada vanade vähemuskeelsete nimede kasutuselevõtu üle.

Käesolevaks ajaks on ajaloolised vähemuskeelsed nimed ametlike nimekujudena kinnitatud rannarootsi asualadel: rööpnimedena Noarootsi vallas ning üksnes rootsikeelsetena Vormsi vallas. Viimases jäid kahe küla puhul kasutusse eestipäraseid nimed.

Nõuandekomitee on märkinud, et omavalitsused on vähemuskeelsete nimede kasutuselevõttu leigelt suhtunud ning valitsus peaks välja selgitama, mil määral vallad nimetatud võimalusest teadlikud on.

Siseministeriumi juures tegutseb kohanimenõukogu, mille liikmed nimetab ametisse Vabariigi Valitsus. Nõukogul on muu hulgas õigus esitada ettepanekuid kohanime määramiseks. Asustusüksuste nimistu reformi käigus, mille eesmärgiks oli taastada nõukogude ajal moonutatud ja kadunud ajaloolised külanimed, soovitas kohanimenõukogu näiteks Jõgeva maakonna Kasepää vallale järgida Noarootsi valla eeskujuga ning taotlema kakskeelsete nimede ametlikku fikseerimist nende külade osas, kus 1939. aasta septembri seisuga elas vene enamusega rahvastik. Kakskeelsed nimed võiksid kõnealusel vallas olla järgmistel küladel: Kasepää / Kazepil', Kükita / Kikita, Nõmme / Alekseevka (rahvapäraselt: Lisseifka), Raja / Rajuša, Tiheda / Tihotka. Vallavolikogu ei võtnud kohanimenõukogu soovitusi siiski arvesse.

Ka teiste selliste valdade (näiteks Peipsiääre, Piirissaare, Alajõe vald), kellele oleks võimalik võtta rööpnimedena kasutusele ajaloolised venekeelsed nimed, tähelepanu on kirjeldatud võimalusele juhitud. Seni ei ole kõnealused vallad kakskeelsete nimede kasutuselevõttu otsustanud. Valitsus omalt poolt on kohanimenõukogu kaudu valmis valdu selles küsimuses nõustama ning toetama.

Artikkel 12

1. Pooled võtavad vajaduse korral meetmeid haridus- ja teadusvallas, et edendada oma rahvusvähemuste ja -enamuse kultuuri, ajaloo, keele ja religiooni tundmist.
2. Sellega seoses tagavad pooled muu hulgas õpetajate täiendkoolituse võimalused ja õpikute kättesaadavuse ning soodustavad eri ühiskonnagruppidesse kuuluvate õpilaste ja õpetajate vahelisi sidemeid.
3. Pooled kohustuvad looma rahvusvähemustesse kuuluvatele isikutele võrdsed võimalused hariduse saamiseks kõigil tasemetel.

Artikkel 14

1. Pooled kohustuvad tunnistama rahvusvähemusse kuuluva isiku õigust õppida oma vähemuse keelt.
2. Piirkondades, kus rahvusvähemustesse kuuluvad isikud on traditsiooniliselt asunud või kus nende arv on suur, püüavad pooled võimaluste piires ja oma haridussüsteemi raames piisava vajaduse korral tagada rahvusvähemustesse kuuluvatele isikutele võrdsed võimalused vähemuse keele õppimiseks või õpetuse saamiseks selles keeles.
3. Käesoleva artikli lõiget 2 rakendatakse, takistamata riigikeele õppimist või riigikeelset õpetust.

Nõuandekomitee on avaldanud kartust vähemuskeelse hariduse kättesaadavuse vähenemise pärast Eesti koolides.

Põhikooli ja gümnaasiumiseaduse kohaselt võib Eestis põhikoolis olla õppekeeleks mis tahes keel; keele valik sõltub kooli omaniku otsusest. Munitsipaalkooli puhul teeb otsuse kohaliku omavalitsuse volikogu, riigikooli puhul haridus- ja teadusminister. Siinjuures tuleb silmas pidada, et asjakohane ettepanek peab tulema kooli hoolekogult, kuhu kuuluvad kohaliku omavalitsuse volikogu ja õpetajate esindaja ning viis vanemate, vilistlaste ja kooli toetavate organisatsioonide esindajat vanemate üldkoosoleku otsusel. See tähendab, et ka koolis õppivate laste vanematel on õigus osaleda otsustuses, mis keel on põhikoolis õppekeeleks. Võimalik on avada ka kooli üldisest õppekeelest erineva õppekeele klassse.

Seadus näeb ette, et muukeelse põhikooli õppekava ja koolikorraldus peavad aastaks 2007 tagama kõigile põhikooli lõpetajatele eesti keele oskuse tasemel, mis võimaldab jätkata õpinguid eesti keeles. Nii teiste maade kui Eesti kogemuse põhjal võib öelda, et üleminekuks teisele õppekeelele on vaja õpilasi ette valmistada eelneval kooliastmel, seega põhikooli jooksul. Eestis on praeguseks selleks ettevalmistusi tehtud. Seitsmes vene õppekeele koolis on rakendunud varane keelekümbel, neljas koolis hiline keelekümbel, 2004. aasta sügisel laieneb hiline keelekümbel veel 15 kooli. 64 vene õppekeele koolis 89-st õpetati teatud osa aineid eesti keeles. Sellises tegevuses on koolid lähtunud vanemate soovist, aga ka riiklikus integratsiooniprogrammis sätestatud eesmärkidest ja nende saavutamiseks tegevuskavades pakutud võimalustest.

Gümnaasiumiastmes on õppekeeleks eesti keel. Samas lubab seadus gümnaasiumiastmes või selle üksikutes klassides õppekeelena ka muud keelt, milleks peab loa andma Vabariigi Valitsus kohaliku omavalitsuse taotlusel. Vastava ettepaneku peab tegema kooli hoolekogu, kuhu kuuluvad kohaliku omavalitsuse

volikogu ja õpilaste esindaja, kaks õpetajat õppenõukogu otsusel ning viis vanemate, vilistlaste ja kooli toetavate organisatsioonide esindajat vanemate üldkoosoleku otsusel.

Reeglina (millest eelpool kirjeldatud sätte alusel on siiski võimalikud erandid) näeb seadus ette, et hiljemalt 2007/2008. õppeaastal alustatakse riigi- ja munitsipaalgümnaasiumides üleminekut eesti õppekeelele. Ülemineku aluseks peab olema hästi läbikaalutud arengukava, kus muu hulgas peavad olema määratletud vajalikud ja võimalikud meetmed eesti õppekeelele üleminekuks.

Siinjuures tuleb märkida, et õppekeeleks loetakse keel, milles toimuv õpe moodustab vähemalt 60% õppekava mahust. Seega on ka eestikeelses gümnaasiumis võimalik õppida osaliselt vene keeles või mõnes muus võõrkeeles. Alles jääb võimalus õppida emakeelt ja kirjandust ning samuti mõningaid aineid emakeeles.

Praegu on Eestis võimalus omandada põhi- ja gümnaasiumi ning kutseharidust eesti, vene ja inglise (erakoolides) keeles. Muukeelsete, praegust Eesti rahvuselist koosseisu arvestades eelkõige venekeelsete, põhikoolide säilimise vajalikkust ei ole kahtluse alla seatud. 2002/2003. õppeaastal töötas Eestis kokku 636 üldhariduslikku päevase õppevormiga kooli, millest lasteaed-algkoole oli 65, algkoole 52, põhikoole 279, keskoole ja gümnaasiume 240. Neist koolidest 525 olid eesti õppekeelega, 89 vene õppekeelega, 21 eesti-vene õppekeelega ja 1 eesti-soome õppekeelega koolid. Nendest munitsipaalkoole oli 572, riigi omandis 32 ja erakoole samuti 32. Erivajadustega laste koole on 45.

Õpilasregistri andmetel õpib nii eesti kui ka vene õppekeele koolides palju lapsi, kelle emakeel erineb kooli õppekeelest. Kuivõrd Eestis on võimalik valida peamiselt kahe õppekeele vahel, siis lisati 2003. aastal põhikooli- ja gümnaasiumiseadusesse uus säte. Selle kohaselt loob kool koostöös riigi ja kohaliku omavalitsusega põhiharidust omandavatele õpilastele, kelle emakeel ei ole kooli õppekeel, võimalused oma emakeele õppimiseks ja rahvuskultuuri tundmaõppimiseks, et säilitada oma rahvuslik identiteet. Enne nimetatud seadusemuudatuse tegemist prooviti paaril korral avada ka muu vähemuse keelset klassi (ukraina ja valgevene), kuid need katsed jäid lapsevanemate huvipuuduse tõttu soiku. Erandlikuna tegutseb riiklik Tallinna Juudi Kool, kuid selle õppekeel on vene keel. Iisraeli riigi toetusel toimuvad koolis heebrea keele ja juudi ajaloo ning kultuuri tunnid.

Kirjeldatud seadusemuudatuse alusel kehtestas Vabariigi Valitsus 20. mail 2003. määruse nr 154, millega sätestatakse põhiharidust omandavatele õpilastele, kelle emakeel ei ole kooli õppekeel, oma emakeele õppimiseks ja rahvuskultuuri tundmaõppimiseks vajalike tingimuste loomise kord. Määruse kohaselt korraldab kool põhiharidust omandavatele õpilastele vähemalt kahe õppetunni ulatuses nädalas valikainena keele- ja kultuuriõpet, kui vähemalt kümme sama emakeelega õpilase lapsevanemat (eestkostjat) on selleks kooli direktorile kirjaliku taotluse esitanud. Haridusministeeriumi andmeil lähenetakse keele- ja kultuuriõppe küsimustele vajaduse korral paindlikult, luues näiteks väiksema taotluste arvu korral ühine keeleõpperühm mitme kooli õpilastest vmt.

Loodud on ainenõukogu, mis tegeleb õppekirjanduse ja õppekava küsimustega. 2003. aastal viidi läbi esimene koolitus emakeele õpet teostada võivatele õpetajatele Tartu

Ülikooli Avatud Ülikoolis (projekti koordineeris Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus ja rahastas Haridus- ja Teadusministeerium), kus osales 17 õpetajat: valgevene, ukraina, poola, leedu, ingerisoomi, juudi ja tšuvaši rahvusgruppide esindajad. Tegemist oli 160-tunnilise koolitusega, mille teemadeks olid mitmekultuuriline haridus, keeleõpetamise meetoodika ja Eesti haridusseadusandlus. Koolituse lõppedes soovis 85% osalejatest jätkukoolitust, mis korraldati 2004. aasta kevadel. Tagasiside on olnud positiivne, uusi teadmisi kasutatakse igapäevatoos, pühapäevakoolides jne. Uus rühm alustab 2004. aasta sügisel.

Väikesearvuliste vähemuste emakeele ja kultuuri õpetamisel on peale koolide oluline osa pühapäevakoolidel, mis tegutsevad reeglina rahvuskultuuriseltside juures. Pühapäevakoolidel on tähtis osa Eesti mitmekultuurilisuse väärtustamisel, kultuuri järjepidevuse ja isiksuse tervikliku arengu saavutamisel. Pühapäevakoolide seniste kogemuste alusel on kavas välja töötada rahvuskultuuriseltside juures töötavate pühapäevakoolide toetamise alused, millest Haridus- ja Teadusministeerium edaspidi lähtuma hakkab.

Riikliku programmi “Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007” alamprogrammide tegevuskavades aastateks 2004-2007 on ette nähtud rahvusvähemuste pühapäevakoolide staatuse määramine ja nende riikliku toetamise aluste väljatöötamine. Selle ülesande teostajatena nähakse Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Haridusprogrammide Keskuse kõrval rahvuskultuuriseltside liidreid ja esindusühinguid. Kavandatud on jätkata ka rahvusvähemuste pühapäevakoolide emakeele õpetajate koolitust ning toetada rahvusvähemuste pühapäevakoolide ja rahvuskultuuriseltside emakeele ja kultuuritavade õpetamise projekte.

Tänase seisuga on erakooli seaduse järgi huvialakoolina ametlikult registreeritud ainult üks pühapäevakool – Ukraina pühapäevakool Sillamäel. Reaalselt tegutseb umbes 30 pühapäevakooli, kuid kuna nende kirjeldamiseks puudub ühtne õiguslik määratlus ning nende arv muutub vastavalt huviliste hulgale ja õpetajate olemasolule, on täpset koolide arvu raske nimetada. Raha taotletakse kohalikest omavalitsustest, Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutusest, Kultuuriministeeriumist ja muudest fondidest. Seetõttu on väga oluline viia lõpule eespool kirjeldatud algatused pühapäevakoolide staatuse määramiseks ja rahastamispõhimõtete väljatöötamiseks.

Artikli 12 juures on nõuandekomitee rõhutanud vajadust õpetada ka põhirahvusesse kuuluvatele isikutele rahvusvähemuste keeli. 2002/2003. õppeaastal õpetati üldhariduskoolides võõrkeelena inglise, prantsuse, saksa ja hispaania keele kõrval õppeprogrammi järgi vene keelt (441 koolis), soome keelt (30 koolis), rootsi keelt (10 koolis) ja heebrea keelt (1 koolis).

Nii artikli 12 kui 14 juures on nõuandekomitee juhtinud tähelepanu õpetajate täienduskoolituse vajadusele seoses muutustega Eesti haridussüsteemis.

Riikliku integratsiooniprogrammi alamprogrammi “Haridus” üheks missiooniks on sihipärastada ja laiendada eesti keele kui teise keele ning teiste ainete õpetajate põhi- ja täienduskoolitust, et muu õppekeelega koolis töötaksid kvalifikatsiooninõuetele vastavad õpetajad. Sel aastal valminud õpetaja kutsestandardis määratletakse kõigile õpetajatele olulise kutseoskusena eri võimete ja huvide, eri rahvusest ja kultuurikeskkonnast, erivajadustega laste koosõpetamise oskust. Selle saavutamiseks

on püstitatud eesmärk arendada välja ja panna toimima eesti keele kui teise keele õpetajate piirkondlik täiendusõppevõrgustik.

Haridusministeeriumi, Briti Nõukogu ning Põhjamaade, Suurbritannia ja ÜRO Arenguprogrammi ühisprojekt "Eesti keele kui teise keele õpetajate regionaalse täiendkoolituse võrgustik" läks käiku 1998. aastal. Eesmärk on pakkuda eesti keele kui teise keele õpetajatele nii metoodika- kui ka ainealast täiendusõpet.

Integratsiooniprogrammi raames toimus 2001. aastal uute liikmete kaasamiseks võrgustikku suvelaager alla kolmeaastase töökogemusega noortele õpetajatele. Käivitati kolm tugikeskust (Tallinna Mahtra Gümnaasiumis, Virumaa Kõrgkoolis ja Tartu Annelinna Gümnaasiumis), mis on varustatud eesti keele kui teise keele õppe- ja metoodikamaterjalidega. Võrgustiku 46 koolituses osales 777 pedagoogi. Võrgustiku liikmed on aktiivsed ka eesti keele kui teise keele õpetajateks õppivate üliõpilaste praktika juhendajatena. Võrgustiku liikmetele toimus viis arendusseminari ja koolitust ning nad koostasid metoodikaartiklite kolmanda kogumiku "Eesti keele kui teise keele õpetamine III". Artikleid tutvustati septembris Tallinnas ühepäevasel koolitusel, kus osales 59 eesti keele kui teise keele õpetajat kogu Eestist.

2002. aasta jaanuaris registreeriti mittetulundusühinguna Eesti Keele Kui Teise Keele Õpetajate Liit (EKTKÖL). Selle struktuuriüksustena moodustati kolm piirkondlikku keskust. Juunis toimunud seminaril osales 22 võrgustiku õpetajat. Valmis võrgustiku veebileht (www.eestikeelteisekeelena.ee), kust leiab infot piirkondlike keskuste ja koolituste kohta. Noorte õpetajate metoodikakoolis toimus 55 õpetaja osalusel täienduskoolitus eesti keele kui teise keele õpetajatele. Liidu eestvedamisel jätkati suve- ja talvekoolide traditsiooni ka 2003. aastal: suvekool Värskas ja talvekool Tallinna lähedal. 2004. aasta augustis on kavandatud korraldada suvekool eesti keele kui teise keele õpetajatele. Täiendavat informatsiooni on võimalik leida integratsiooni 2001 ja 2002 aastaraamatutest¹¹.

Alamprogrammi "Haridus" üheks ülesandeks on ka eesti keele täiendusõpe teiste ainete õpetajatele. Selle raames viidi 2002. aastal läbi koolitusseminar koolieelsete lasteasutuste õpetajatele ning selle ülesande täitmisele on olnud suunatud ka mitmed Euroopa Liidu PHARE eesti keele õppe programmi 2001-2003 tegevused.

PHARE eesti keele õppe programmi (mis lõppes 30. novembril 2003) vene ja eesti koolide vahelises õpetajate vahetuses osales 57 õpetajat, kellel oli võimalus praktiseerida eesti keelt erialases keelekeskkonnas. Eesti keele kui teise keele õpetajate täiendus- ja tasemekoolituse jaoks koostati 14 erinevat õppevahendit ning mitmeid koolitusprogramme. 257-le eesti keele kui teise keele õpetajale anti õppematerjalide koostamiseks tasuta arvutiõpet. 42 vene õppekeelelega kutsekooli eesti keele õpetajat osales koolituskursusel (100 tundi), et parandada oma kutseoskusi. Täpsemat infot saab Euroopa Liidu PHARE eesti keele õppe programmi 2001-2003 lõpparuandest, mis on käesolevale aruandele lisatud.

Praegu toimub töö PHARE programmi "Eesti keele õpe ja eestikeelne õpe muukeelsele elanikkonnale" raames. Selle sisuks on nii muukeelse elanikkonna eesti

---

¹¹ http://www.meis.ee/files/failid/q4NRaastaraamat_yearbook_2001.pdf
http://www.meis.ee/files/failid/117Wmeis_aastsaraamat_02.pdf.

keele õppe kui ka kogu Eesti ühiskonna integratsiooni toetamine. Sellega luuakse tingimused ühtse ühiskonna tekkeks, kus kõigil Eestis elavatel inimestel on võrdne juurdepääs haridusele ja tööle. Euroopa Liit on nendeks eesmärkideks eraldanud 51,6 miljonit krooni. Programmi kaudu on kavas arendada õpetajate kompetentsust, parandada keeleoskust ja eesti keele õppe kvaliteeti, suurendada erinevatest rahvustest inimeste koostööd jm.

PHARE 2003 programmi raames töötatakse välja kümme õpetajate põhi- ja täiendkoolituse moodulit, mille eesmärk on anda õpetajatele teadmisi ja oskusi tööks mitmekultuurilises klassis. Programm kestab aastatel 2003–2005 ning seda viivad ellu Haridus- ja Teadusministeerium ja PHARE 2003 haldusüksus Integratsiooni Sihtasutuse juures.

Integratsiooniprogrammi raames ja integratsiooni toetamiseks on loodud Integratsiooni Sihtasutuse juures töötav Eesti Keelekümbluskeskus ja rakendatud lapsevanemate vabal valikul põhinev keelekümblusprogramm.

2000. aasta septembris alustas neljas üldhariduskoolis täieliku varase keelekümbluse põhimõttel tööd viis esimest klassi ühtekokku 134 õpilasega. Keelekümbluskeskus avas ukseid 2000. aasta oktoobris.

2000/2001. õppeaastal rakendati keelekümblust neljas vene õppekeelega koolis Kohtla-Järvel, Narvas ja Tallinnas. Nii 2001/2002. kui 2002/2003. õppeaastal rakendati keelekümblust seitsmes vene õppekeelega koolis Kohtla-Järvel, Maardus, Narvas, Tallinnas ja Valgas. 2003/2004. õppeaastal rakendati varajast keelekümblust üheksas venekeelses lasteaias Jõhvis, Kohtla-Järvel, Narvas, Sillamäel ja Tallinnas ning seitsmes vene õppekeelega koolis Kohtla-Järvel, Maardus, Narvas, Tallinnas ja Valgas. Lisaks rakendati hilist keelekümblust neljas vene õppekeelega koolis Narvas, Tallinnas ja Tapal.

Nõuandekomitee on seoses artikliga 14 märkinud, et keelekümblusprogrammide rahastamine ei tohiks vähendada vähemuskeelse hariduse kättesaadavust ega kvaliteeti.

Varase täieliku keelekümbluse programmis õpetatakse alguses kõiki õppeaineid täielikult eesti keeles. Vene keele tunnid algavad teise kooliaasta teisel poolaastal. Vene keele osatähtsus õppekeelena suureneb järk-järgult, kuni moodustab 6. klassis 44%. Kuuendal õppeaastal toimub 44% õppetööst eesti ja 44% vene keeles, 12% õppetööst aga kolmandas keeles.

Hilise täieliku keelekümbluse puhul on 6. klass üleminekuaste, kus üksnes 33% õppetööst toimub eesti keeles. 7. ja 8. klassis tõuseb eesti keeles õpitavate ainete osakaal 76%-ni õppekavast, ülejäänud 24% hõlmavad vene keel kui emakeel ja võõrkeel. 9. klassis moodustavad eesti keel ja eesti keeles õpitavad ained 60% õppekava mahust.

Keelekümblusprogrammi eesmärgiks ei ole asendada üht keelt teisega või muude ainete õpetamist keeletundidega. Eesti keelekümblusprogrammi eesmärgiks on luua programmis osalevatele vene õppekeelega koolide õpilastele tingimused, et nad omandaksid eesti keele hea funktsionaalse oskuse (kuuldust arusaamine, rääkimine,

lugemine ja kirjutamine); valdaksid vene keelt eakohasel tasemel (kuuldust arusaamine, rääkimine, lugemine ja kirjutamine); jõuaksid ea- ja võimetekohaselt edasi muudes õppeainetes, (näiteks matemaatikas); mõistaksid ja väärtustaksid eesti ja vene kultuuri ning omandaksid kolmanda keele funktsionaalse oskuse.

Keelekümblusklasside õpitulemused on kooskõlas rahvusvaheliste kogemustega. Sõltumatu uuringu andmeil on Eesti kümblusprogrammi tulemused võrreldavad Kanada ja Soome samalaadsete programmide tulemustega. 98,4% alustanud õpilastest jätkab keelekümblusprogrammis, kõik õpilased on üle viidud järgmisse klassi.

Programmi tulemuslikkust hinnatakse pidevalt – kõiki õpilasi testitakse kaks korda õppeaastas, kõikide laste vanemaid küsitletakse kord õppeaastas, kasutatakse rahvusvaheliselt tunnustatud uurimismetoodikat.

Täiendavat informatsiooni saab aruandele lisatud trükisest “Keelekümbluskeskus: kolme aasta jagu saavutusi”.

Riikliku programmi “Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007” alamprogrammide tegevuskavades aastateks 2004-2007 alamprogrammi “Haridus” üheks eesmärgiks on laiendada keelekümblusprogrammi haaratud lasteaegade ja koolide võrku üle riigi (aastaks 2007 oleks varane keelekümblus 20 lasteaias, 7 koolis ning hiline keelekümblus 19 koolis).

Nõuandekomitee on artikli 12 juures pidanud oluliseks märkida, et mitte-eesti noortele on vaja tagada võrdsed võimalused kõrghariduse omandamiseks.

Sotsioloogilised uuringud on näidanud, et suurem osa mitte-eesti noortest peab Eesti töajuturu silmas pidades perspektiivituks ainult venekeelse kõrghariduse omandamist. Seetõttu on Haridus- ja Teadusministeerium välja töötanud korra, mille kohaselt võivad vene õppekeelega gümnaasiumide õpilased, kes on astunud kõrgemasse õppeasutusse, pikendada oma nominaalset õppeaega ühe aasta võrra. See võimaldab noortel inimestel, kes keskkoolis (u 1500 eesti keele tundi) ei omandanud eesti keele oskust, käia esimese ülikooliaasta jooksul eesti keele intensiivkursustel, et jätkata seejärel õpinguid eestikeelses grupis. Isegi siis võivad nad kokkuleppel õppejõuga teha eksameid ja kirjalikke töid vene keeles. Eesti keele õppimise ajal on üliõpilastel õigus võtta näiteks õppelaenu. Seda võimalust on kasutatud kõigis riiklikes ülikoolides ning mitmetes rakenduskõrgkoolides.

Pikemas perspektiivis on eesmärgiks saavutada gümnaasiumilõpetajate riigikeeleoskuse tase, mis võimaldaks neil emakeelest sõltumata võrdväärse astuda kõrgkooli või konkureerida tööturul. Riikliku programmi “Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007” alamprogrammide tegevuskavades aastateks 2004-2007 alamprogrammi “Haridus” eesmärgiks on ka suurendada 2007. aastaks nende muukeelsete keskkooliõpilaste hulka 88%-ni, kes läbivad edukalt riigikeele kesktaseme riigieksami. Eesmärgiks on seatud luua koolides tingimused, mis võimaldaksid eesti keeles õppida ning tagaksid kooli lõpetajate eesti keele kui teise keele oskuse olme- ja tööalaseks suhtluseks vajalikul tasemel.

Käesoleval ajal on venekeelsetel erialadel, mida 2003/2004. õppeaastal oli 161, võimalik õppida 25 erinevas õppeasutuses (sh kõigis suuremates riiklikes

kõrgkoolides). Üliõpilasi õppis nende õppekavade järgi kokku 6371. Aasta varem oli nende üliõpilaste arv 6748, 2001. aastal 6877 ja 2000. aastal 6502. (Vt lisa 3).

Artikkel 13

1. Pooled tunnistavad oma haridussüsteemi raames, et rahvusvähemusse kuuluvatel isikutel on õigus asutada ja juhtida oma erakoole või -täiendõppeasutusi.

2. Selle õiguse kasutamine ei pane pooltele mingeid rahalisi kohustusi.

Erakoolide asutamist ja juhtimist reguleerivaid seadusesätteid on kirjeldatud Eesti esimeses aruandes. Selle ajaga võrreldes on teatud muudatused toimunud erakoolide finantseerimise toetamises.

Erakooliseaduse kohaselt võib koolieelses lasteasutuses alushariduse raamõppekava alusel töötavate pedagoogide palgad ja õppevahendite soetamise kulud katta valla- või linnaelarve vahenditest koolieelse lasteasutuse seaduses sätestatud alustel.

Lasteaed-alkkooli (alkkooli osa), lasteaed-põhikooli (põhikooli osa), alkooli, põhikooli ja gümnaasiumi kulude osaline katmine toimub põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 44 lõikes 3 munitsipaalkooli kohta sätestatud alustel Lähtudes õpilaste arvust, määratakse kooskõlas riigieelarve seadusega igal aastal riigieelarvest toetus pedagoogide töötasu, sotsiaalmaksu, täienduskoolituse ja õpikute soetamise kulude katmiseks.

Erakool võib saada sihtotstarbelist toetust riigi- ja kohaliku omavalitsuse eelarvest.

2003/2004. õppeaastal töötas Eestis 29 erakooli, neist 18 eesti õppekeelega, 8 vene õppekeelega, 1 eesti/vene õppekeelega, 1 eesti/soome õppekeelega ja 1 eesti/ inglise õppekeelega.

Järgnevas tabelis on esitatud Eestis viimasel õppeaastal tegutsenud erakoolide ülevaade õppekeele, õpilaste arvu ja õppeasutuse tüübi järgi.

Tabel 8. Erakoolid 2003/2004

Kooli nimi	Õppekeel	Õpilasi koolis	Õppeasutuse tüüp
Aruküla Vaba Valdorfkool	eesti	67	PK
Audentese Erakool	eesti	651	G
Audentese Erakooli Tartu filiaal	eesti	120	
Audentese Spordikooli Otepää filiaal	eesti	51	
EBS Gümnaasium	eesti	142	G
EBS Gümnaasium	inglise	13	
Erakommertsgümnaasium	vene	10	G
Haabersti Vene Eragümnaasium	vene	82	G
Johannese Kool Rosmal	eesti	54	PK
Keila SOS Hermann Gmeineri Kool	eesti	60	ALG
Kohtla-Järve Humanitaarne Eragümnaasium	vene	133	G
Narva Õigeusu Humanitaarkool	vene	81	PK

Narva-Jõesuu erapõhikool "Tuvike"	vene	39	
Mihkli Kool	eesti	53	PK
Maria-Kool	eesti	15	PK
Nõmme Erakool	eesti	116	PK
Põhja Eragümnaasium	vene	53	G
Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium	eesti	342	G
Pärnu Väike Vabakool	eesti	76	ALG
Rakvere Eragümnaasium	eesti	71	G
Rakvere Erapõhikool	eesti	169	PK
Rakvere Lille Kool	eesti	31	PK
Rocca al Mare Kool	eesti	695	G
Salu Kool	eesti	16	PK
Tallinna Vaba Waldorfkool	eesti	22	PK
Tartu Elu Sõna Kristlik Kool	eesti	66	PK
Tartu Katoliku Kool	eesti	161	ALG
Tartu Katoliku Kool	soome	7	
Tartu Waldorfgümnaasium	eesti	179	G
Vene eragümnaasium "Polüloog"	vene	38	G
Vilisuu Erapõhikool	eesti	17	PK
Vilisuu Erapõhikool	vene	42	PK
Viljandi Vaba Waldorfkool	eesti	33	PK
Vladimir Kornijenko Eragümnaasium	vene	209	G

Haridus- ja Teadusministeeriumi andmed

Artikkel 15

Pooled loovad rahvusvähemustesse kuuluvatele isikutele eeldused tegusaks osalemiseks kultuuri, sotsiaal- ja majanduselus ning ühiskonnaasjades, eelkõige neid puudutavas osas.

Nõuandekomitee on artikli 15 juures märkinud, et seoses rahvusvähemustesse kuuluvate isikute osalemisega majanduselus, eriti tööturul, esineb puudujääke ning on juhtinud tähelepanu vajadusele jätkata probleemi lahendamiseks algatatud tegevusi.

Tööjõu-uuringu andmetel oli Eestis 2003. aastal 15-74-aastastest 594 300 töötajat, 66 200 töötut ning 387 400 mitteaktiivset. Tööhõive määr ulatus 62,6%-ni ning töötuse määr 10%-ni. Meeste töötus on pisut kõrgem kui naistel (vastavalt 10,2 ja 9,9%).

Tööpuudust iseloomustavad suured regionaalsed erinevused. Maakonniti erineb tööpuudus rohkem kui kolm korda. Töötuse määr varieerub 5%-st Rapla maakonnas 18,2%-ni Ida-Viru maakonnas. Lisaks Kirde-Eestile on töötus kogu siirdeperioodi jooksul olnud Eesti keskmisest kõrgem ka Kagu-Eesti maakondades.

Tööturupoliitika väljatöötajaks Eestis on Sotsiaalministeerium. 1. oktoobril 2000 jõustusid kaks seadust: töötusotsiaalse kaitse seadus ja tööturuteenuse seadus. 1. jaanuaril 2002 jõustus töötuskindlustuse seadus. Tööhõive edendamiseks on koostatud järgmised strateegilised dokumendid:

- koostöös Euroopa Komisjoniga ettevalmistatud Eesti tööhõiveprioriteetide ühishinnang¹² (Joint Assessment of Employment Priorities in Estonia);
- 2000 IV kv – 2001., 2002. ja 2003. aasta riiklikud tööhõive tegevuskavad¹³, mis lähtuvad Euroopa Liidu tööhõive strateegiast ja tööhõive põhisuundadest;
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi juhtimisel ja koostöös Sotsiaalministeeriumi ning Haridusministeeriumiga koostatud Ida-Virumaa riiklik tööhõiveprogramm¹⁴.

2003. aastal valmis Eesti ja Euroopa Liidu koostöös sotsiaalse kaasatuse ühismemorandum¹⁵, milles kokku lepitud pikaajaliste eesmärkide alusel töötatakse 2004. aastal välja detailne riiklik sotsiaalse kaasatuse tegevuskava aastateks 2004-2006.

Jaanuaris 2004 Vabariigi Valitsuses heaks kiidetud Eesti riiklik arengukava Euroopa Liidu struktuurifondide kasutuselevõtuks – ühtne programmdokument 2004–2006 (edaspidi ka RAK programmdokument)¹⁶ käsitleb muu hulgas samuti tööhõivet.

Tööturupoliitika peamiseks elluvijaks Eestis on Tööturuamet, kellele allub 16 piirkondlikku tööhõiveametit. Tööhõiveametid osutavad tööturuteenuseid, registreerivad töötuid ja maksavad neile riiklikku abiraha.

¹² Inglise keeles: http://europa.eu.int/comm/employment_social/intcoop/news/estonia.pdf

¹³ eesti keeles: [http://www.sm.ee/est/HtmlPages/THTK2003/\\$file/THTK2003.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/THTK2003/$file/THTK2003.pdf)

¹⁴ eesti keeles: http://www.mkm.ee/dokumendid/Ida-Virumaa_riiklik_toohõiveprogramm.pdf

¹⁵ inglise keeles: [http://www.sm.ee/est/HtmlPages/JIM_Estonia/\\$file/JIM_Estonia.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/JIM_Estonia/$file/JIM_Estonia.pdf); eesti keeles: [http://www.sm.ee/est/HtmlPages/Sotsiaalsekaasatuseühismemorandum\(eestikeeles\)mitteametlik%20tõlge/\\$file/Sotsiaalse%20kaasatuse%20ühismemorandum%20\(eesti%20keeles\)%20mitteametlik%20tõlge.rtf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/Sotsiaalsekaasatuseühismemorandum(eestikeeles)mitteametlik%20tõlge/$file/Sotsiaalse%20kaasatuse%20ühismemorandum%20(eesti%20keeles)%20mitteametlik%20tõlge.rtf)

¹⁶ inglise keeles: http://www.struktuurifondid.ee/failid/Programme_Complement27.04.pdf

eesti keeles: http://www.struktuurifondid.ee/RAK_final.pdf

Riigi kulutused tööturumeetmetele on järjest kasvanud, kuid nende osatähtsus SKP-s on veel madal. 2001. aasta seisuga oli see vaid 0,22%, samal ajal kui Euroopa Liidus on finantseerimine keskmiselt 3-4%. Põhiline osa juurdekasvust on läinud üha kasvavate abirahavajaduste katteks.

Ajavahemikuks 2000. aasta IV kvartal – 2001. aasta lõpp, aastaks 2002. ja aastaks 2003. koostatud riiklikes tööhõive tegevuskavades lähtutakse Euroopa Liidu tööhõive strateegia iga-aastastest tööhõive põhisuundadest. Inimeste tööhõive suurendamiseks rakendatakse riigi tööturuasutustes aktiivseid tööturumeetmeid – tööturukoolitus, tööturutoetus töötule ettevõtluse alustamiseks ning tööturutoetus tööandjale väiksema konkurentsivõimega töötöerakendamiseks. Aktiivsetes tööturumeetmetes osales 2001. aastal ainult 14,1% registreeritud töötajatest. Euroopa Liidu tööhõive põhisuundade kohaselt on eesmärgiks vähemalt 20% töötute osalemine aktiivsetes meetmetes. 2000. aastal oli keskmine tööturukoolituse pikkus 24,7 päeva, ümberõppe keskmine kestus 41,5 päeva. Täiskasvanute koolituse uuringu järgi leidis 2001. aastal 63% koolituse läbinutest endale töökoha.

Riikliku tööhõivesüsteemi töö tulemuslikumaks muutmiseks on viimastel aastatel astunud mitmeid samme – täiendavalt on tööhõiveametitesse tööle võetud uusi konsultante, välja on arendatud kutsenõustamisteenus. 2002. aasta lõpus võeti kasutusele uus tööturu infosüsteem, 2003. aasta lõpus rakendus selveinfosüsteem. Siiski on Eestis registreeritud töötajate arv tööhõiveameti töötaja kohta kuus keskmiselt suhteliselt kõrge (228) ning ka kutsenõustamist ei olda suutelised pakkuma kõikidele töötajatele, kes seda vajaksid.

Kasutamaks senisest enam kohalikku initsiatiivi piirkondlike tööhõiveprobleemide leevendamisel, sõlmiti 1999. aasta augustis kokkulepe Vabariigi Valitsuse, tööandjate ja ametiühingute vahel kolmepoolsete tööhõivenõukogude moodustamiseks maakondade tööhõiveametite juurde. Tööhõivenõukogu on nõuandev organ, mille eesmärgiks on nõustada kohalikku tööhõiveametit aktiivsete tööturumeetmete planeerimisel ja rakendamisel. Need on moodustatud iga tööhõiveameti (16 üle Eesti) juurde ja lisaks tegutseb Tööturuameti juures Riiklik Tööhõivenõukogu, mis koondab sotsiaalpartnerite keskorganisatsioone ja Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi esindajaid.

Sotsiaalse kaasatuse ühismemorandumi väljatöötamise käigus tehtud analüüs näitas, et sellised tegurid nagu vanus, vähene või poolelijäetud haridus, vananenud kvalifikatsioon ja tööoskused ning eesti keele ebapiisav oskamine põhjustavad inimese ebakindla seisundi tööturul. Eesti tööturul on eriti raske noortel, madala haridustasemega töötutel, pikaajalistel töötutel, puudega inimestel, pensionieelikutel ning riigikeelt mitte kõnelevatel inimestel. Nimetatud grupid on riskigruppina välja toodud ka paljudes teistes riikides.

Noorte (15-24-aastased) töötuse määr on traditsiooniliselt kõrgem kui töötuse määr tervikuna enamikus riikides. Eestis on noorte tööpuudus pidevalt kasvanud. 2000. aasta jooksul lisandus töötajate hulka üle 6000 noore töötut ja aasta lõpus ulatus noortöötute koguarv juba 25 000-ni. 2000. aasta IV kvartalis märgiti noorte töötuse määraks 26,4%, Euroopa Liidus oli samal ajal vastav näitaja 15,8%. Aastal 2001 langes noorte töötus 22,2%-ni ning langus jätkus ka 2002. aastal, koos üldise töötuse

langusega. II kvartalis ulatus noorte töötuse määr 17,3%-ni. Tööhõive tegevuskava 2000 IV kvartal – 2001 elluviimise raames rakendati tööhõiveametites 9 noorte tööhõivealast pilootprojekti, mille eesmärgiks oli vähendada noorte tööpuudust ning suurendada tööhõivet, kohandades ja rakendades komplekselt olemasolevaid tööturuteenuseid (kutsenõustamist, teavet koolitusvõimalustest ja tööturu olukorrast, tööturukoolitust, töövahendust). Nimetatud projektid hõlmasid kokku 291 noort, neist tööle sai 210.

2003. aasta lõpus käivitus PHARE projekt “Noorte tööhõive soodustamine”, mille raames töötatakse välja ja rakendatakse aktiivseid meetmeid noorte paremaks integreerimiseks tööturule Ida-Virumaal, Kagu-Eestis ja saartel. Projekti lõpptulemusena töötatakse välja juhendmaterjalid erinevate tööturumeetmete kombineeritud rakendamiseks vastavalt noorte töötute vajadustele.

Väga kõrge (16,8%) on töötus mitte-eestlaste hulgas, kes ei oska eesti keelt. Riigikeele mitteoskamine on sageli takistuseks, et otsida töökohta kodupiirkonnast kaugemalt. Nii elab suur osa mitte-eestlastest töötutest Ida-Virumaal, kus tööpuudus on siirdeperioodi algusest saadik olnud üks kõrgemaid. Selleks, et suunata riigi vahendeid ettevõtlus-, sotsiaal- ja haridusala meetmete kompleksse rakendamise kaudu tööpuuduse vähendamiseks Ida-Virumaal, koostati Ida-Virumaa riiklik tööhõiveprogramm, mis kinnitati Vabariigi Valitsuse 10. aprilli 2001 istungil. Investeeringute kaasamiseks peeti vajalikuks pakkuda piirkonda investeerivatele firmadele täiendavaid soodustusi infrastruktuuri rajamise ja töötajate koolituse kaudu. Peale investoritele soodustuste tegemise toetatakse programmijärgselt kohalikku väikeettevõtlust, ajakohastatakse kutseharidussüsteemi, luuakse noorte kutsenõustamissüsteeme ja tegeldakse töötute täiend- ja ümberõppega.

Tööhõiveprogrammi täitmiseks ja rahastamiseks planeeriti vahendid riigieelarvesse ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse eelarvesse. Majandusministeeriumi meetmete rakendajaks on Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse Ida-Virumaa Agentuur. Vastavalt Majandusministeeriumi ja sihtasutuse vahel sõlmitud lepingule kasutatakse 25% ettevõtluse arendamisele suunatavatest vahenditest Ida-Virumaal. Lisanduvad PHARE investeeringud, regionaalprogrammid ja muu.

Sotsiaalse kaasatuse ühismemorandumis toonitatakse vajadust suurendada aktiivsete tööturumeetmete mahtu, et kindlustada töötute, eriti pikaajaliste töötute ja teiste riskirühmade seost tööturuga. Memorandumis rõhutatakse individuaalset lähenemist abisaajatele, mida võimaldavad individuaalsed tegevuskavad.

Tänaseks on Sotsiaalministeerium välja töötanud ühtse tööturumeetmete kontseptsiooni eelnõu¹⁷ eesmärgiga kaardistada Eesti tööturusüsteem – analüüsida tööturumeetmete sisu ja meetmete pakkumise korraldust ning töötada välja uus tööhõivestrateegia. Selle koostamisel võeti aluseks Euroopa Liidu tööhõivestrateegia ning 2003. aastal Euroopa Nõukogu poolt kolmeks aastaks vastu võetud tööhõive suunised. Viimaste hulgas on eraldi nimetatud sotsiaalse sidususe ja kaasatuse tugevdamise vajadus. Sotsiaalse sidususe tugevdamiseks tuleb muu hulgas vähendada

---

¹⁷ eesti keeles:

[http://www.sm.ee/est/HtmlPages/tooturumeetmetekontseptsioonieelnou/\\$file/tooturumeetmete%20kontseptsiooni%20eelnou.doc](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/tooturumeetmetekontseptsioonieelnou/$file/tooturumeetmete%20kontseptsiooni%20eelnou.doc)

regionaalseid erinevusi töötuse- ja hõivemäärades. Kontseptsiooni prioriteediks on ka väiksema konkurentsivõimega inimeste tööhõivevõimelisuse arendamine töötamise võimaluste parandamine ja diskrimineerimise vältimise kaudu.

Kontseptsioonis on välja toodud peamised probleemid, milleks on aktiivsete tööturumeetmetega hõlmatud töötute väike arv, olemasolevate tööturumeetmete killustatus, ühekülgus ja vähene paindlikkus, pikaajalise töötusega seotud probleemistik, puudulik koostöö tööandjatega jt. Olukorra lahendamiseks on kavas minna üle individuaalsele lähenemisele, mis tähendab, et iga klient saab tööhõiveametisse pöördudes kohe individuaalset, tema oskuseid ja vajadusi arvestavat abi.

Teise olulise muudatusena on kavandatud juhtumikorralduse põhimõtete rakendamine teenuste pakkumisel. Töötute tööle integreerimisel on oluline roll ka sotsiaalteenustel ja muudel abinõudel, kuna teatud juhtudel on vajalik enne tööturumeetmete kasutamist või nende kasutamise ajal lahendada ka sotsiaalseid probleeme, mis takistavad tööturuteenuste kasutamist, töö otsimist või tööle asumist. Sellises olukorras on oluline töötule individuaalse abi osutamine hoolekande ja tööturusüsteemi ühisjõul. Juhtumikorralduse kandvaks põhimõtteks on, et juhtumi lahendab algusest lõpuni üks isik. Selle eesmärgiks on parandada inimese sotsiaalset toimetulekut ning vältida sotsiaalsete probleemide (sh töötuse) tekkimist ja süvenemist.

Alates 2004. aastast on Eestil võimalus saada oma prioriteetseteks tegevusteks toetust Euroopa Liidu struktuurifondidest. Vastavalt programmdokumendile „Riiklik arengukava struktuurifondide kasutuselevõtuks – ühtne programmdokument 2004-2006“ toetatakse Euroopa Sotsiaalfondist inimressursi arendamist. Kuigi rahvusvahemuste toetamiseks ei ole otseselt eraldi meetmeid, aitavad nende olukorra paranemisele kaasa eelkõige meede "Tööjõu paindlikkust, toimetulekut ja elukestvat õpet tagav ning kõigile kättesaadav haridussüsteem", mille eesmärk on inimressursi arendamine ja konkurentsivõime suurendamine tööturul haridus- ja koolitussüsteemi täiustamise, elukestvaks õppeks vajaliku keskkonna loomise ning koolituse pakkumise kaudu; ja meede "Võrdsed võimalused tööturul", mille eesmärk on töötuse, vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ennetamine ja leevendamine ning sotsiaalse kaasatuse suurendamine.

Euroopa Sotsiaalfondist kaasrahastatakse ka Euroopa Ühenduse algatust EQUAL, mis propageerib ja toetab uusi meetodeid igasuguse tööturul aset leidva diskrimineerimise ja ebavõrdse kohtlemise vastu võitlemiseks. Eesti ühineb 2004. aastal Euroopa Liidu uue liikmesriigina EQUAL programmi teise vooruga.

Sotsiaalministeerium on valmistanud ette ühenduse algatuse vahendite kasutamise programmi EQUAL rakendamiseks. EQUAL on riikliku tööhõive ja sotsiaalse kaasatuse tegevuskavas sätestatud tööhõive ja sotsiaalpoliitika toetusvahend. Programm koostati üldjoontes vastavate riiklike strateegiatega ning tööhõive ühishinnangu (Joint Assessment Paper) ja sotsiaalse kaasatuse ühismemorandum (Joint Inclusion Memorandum) alusel.

Uutele liikmesriikidele (eriti väikese eelarvega riikidele) antud soovitude kohaselt on Eesti otsustanud piirata prioriteetsete teemade arvu ning keskenduda kahele või

kolmele võtmevaldkonnale. Üheks valitud valdkonnaks on tööturule tulemise või naasmise hõlbustamine neil, kel on sellega raskusi. Peamiselt on kavas pöörata tähelepanu neile gruppidele, kes on eriti keerulises olukorras ja/või kes pole teiste poliitikate või programmide sihtrühmaks. Seetõttu keskendutakse EQUAL programmiga:

- inimestele, kel on tööturul mitmeid probleeme (nt mitte-eestlastest naised, puuetega noorukid);
- eriti ebasoodsas olukorras gruppidele, keda pole üldse või on vähe kaasatud teiste meetmetega (nt kodutud, heitunud inimesed, endised vangid, meelemürgisõhktlased või mängurid);
- gruppidele, kes on tööturul peamised diskrimineerimise ohvrid (diskrimineerimine soo, rassi, etnilise päritolu, usu, veendumuste, puude, vanuse või seksuaalse sättumuse alusel);
- inimkaubitsemise ja prostitutsiooni ohvritele.

Mõned Eesti jaoks eriti problemaatilised küsimused (nt pikaajaline töötus, mitte-eestlaste töötus) on nii RAK programmdokumendi kui EQUAL programmi prioriteetideks. See muidugi ei tähenda, et kummagi programmi raames elluviidavad tegevused ühesugused oleksid. Probleemide tähtsusest tulenevalt peab rakendama traditsioonilisi meetmeid (RAK programmdokumendi raames) ning katsetama uusi (EQUALi raames). Nii täiendavad EQUAL ja RAK programmdokument teineteist, pakkudes sihtgruppidele erinevat laadi abi.

Mõlema programmi üldised eesmärgid, probleemid ja sihtgrupid on sarnased, kuid lähenemine, tegevused, tööviisid ja eeldatavad tulemused on erinevad. Paralleelselt ellu viies võimaldavad traditsioonilised Euroopa Sotsiaalfondi projektid ja EQUAL programmi raames rakendatud arengupartnerlused käsitleda samu probleeme erinevatest aspektidest ning saavutada paremaid ja ulatuslikumaid tulemusi.

Kuigi programmid on teatud mõttes sarnased, oodatakse EQUAL programmilt konkreetsemat lähenemist ja uuendusi. EQUAL programmi arengupartnerluses peaksid osalema erinevad sektorid ning projektide aluseks peaks olema erinevate tegevuste ja vahendite kombineerimine ühe keskse probleemi lahendamiseks.

EQUAL keskendub diskrimineerimise vähendamisele. Diskrimineerimine ja ebavõrdsed võimalused on suures osas seotud suhtumise ja harjumustega. Tavaliselt keskendutakse projektides inimeste kvalifikatsiooni ja oskuste tõstmisele, kuid ei pöörata tähelepanu diskrimineerimise ja tõrjutuse välistele põhjustele.

Riikliku integratsiooniprogrammi tegevuskavades 2004–2007 on üheks eesmärgiks parandada muukeelsete töötute ja töötajate erialast eesti keele oskust kombineerituna riigikeele valdamisega, mis võimaldab neil edukalt integreeruda tööturule. Selle täitmiseks on 2004. aastaks planeeritud 3,4 miljonit krooni. Järgnevateks aastateks on kavas seda summat suurendada 10 miljoni kroonini.

Artikli 15 juures on nõuandekomitee tõstatanud küsimusi seoses valimiste, valimisreklaami ja rahvusvähemuste ümarlauaga. Neid teemasid on käsitletud lähemalt nõuandekomitee küsimuste vastustes.

Samuti on nõuandekomitee pööranud artikli 15 juures tähelepanu keeleoskuse taseme tunnistuste kehtivusele. Riigikogu võttis 10. detsembril 2003 vastu keeleseaduse § 28¹ muutmise seaduse, mille kohaselt loetakse kuni 1999. aastani välja antud tööalase eesti keele oskuse kategooriatunnistused kehtivaiks tähtajatult ja vastavateks teatud tasemel keeleoskusele. Seni kehtinud redaktsiooni kohaselt oleksid kategooriatunnistused kaotanud 1. jaanuarist 2004 kehtivuse. Seadusemuudatus osutus vajalikuks, kuna kategooriatunnistuste kehtetuks tunnistamine oleks rikkunud paljude seaduskuulekate inimeste õigustatud ootust, et neile kehtiva seaduse alusel välja antud tunnistused jäävad ka kehtima.

Artikkel 17

1. Pooled kohustuvad mitte sekkuma rahvusvähemustesse kuuluvate isikute õigusesse luua ja hoida vabu ja rahumeelseid riigipiiriüleseid kontakte teistes riikides seaduslikult viibivate isikutega, eelkõige nendega, kellega nad jagavad ühist etnilist, keelelist või usulist identiteeti või ühist kultuuripärandit.

2. Pooled kohustuvad mitte sekkuma rahvusvähemustesse kuuluvate isikute õigusesse osaleda valitsusväliste organisatsioonide tegevuses nii riigisisisel kui rahvusvahelisel tasandil.

Artikli 17 täitmise osas on nõuandekomitee väljendanud muret, et Eesti–Vene piiriala elanike viisavaba reisimise keelustamine on põhjustanud rahvusvähemusesse kuuluvatele isikutele uusi probleeme. Nõuandekomitee pidas tähtsaks, et uute viisanõuete rakendamisel ei piirataks rahvusvähemusesse kuuluvate isikute õigust luua ja säilitada piiriüleseid kontakte. Samuti pooldab komitee juba tehtud algatusi kehtestada piiriala elanikele viisade tasuta kiirmenetlus.

Viisavabalt ei ole piiriäärsete alade elanikel võimalik reisida juba mõnda aega ning viisavaba reisimise keelustamine tulenes olemasolevatest rahvusvahelistest kohustustest. Samas ei ole valitsus nõus komitee kriitikaga, nagu oleks piiriületusrežiimi muutmine märgatavalt raskendanud piiriäärsete elanike liikumist üle riigipiiri. Paljudel Narva linna elanikel on Vene Föderatsiooni kodakondsus ning neil on võimalik ületada Eesti–Vene piiri ilma igasuguste takistusteta nii sageli, kui nad seda soovivad. Kui varem ei nõudnud Venemaa Eesti välismaalase passi omanikelt Venemaale sisenemiseks viisat ning nad võisid vabalt Venemaale minna, siis nüüd on Venemaa kehtestanud viisanõude. Lätisse saavad Eesti välismaalase passi omavad isikud siseneda viisavabalt ning neil on võimalik Lätis viibida 90 päeva kuue kuu jooksul.

Esimene Eesti ja Venemaa kokkulepe piiriäärsetele elanikele lihtsustatud korras viisade andmise kohta sõlmiti 2000 aastal. 13. oktoobril 2003 sõlmiti juba kolmas sarnane kokkulepe, millega kehtestatakse piiriäärsetele elanikele lihtsustatud korras viisade andmine kuni 31. detsembrini 2004. Vastavalt allakirjutatud protokollile võivad nii Eesti kui Venemaa 4000 piiriäärsete alade elanikku saada lihtsustatud korras viisa reisimiseks teise poole territooriumile. Asjaomased kohalikud omavalitsused koostavad nimekirja isikutest, kes elavad piiriäärsetes omavalitsustes ning soovivad lihtsustatud korras viisat. Eestis koordineerivad vastava nimekirja koostamist Lõuna-Eestis Misso vald ja Kirde-Eestis Narva linn.

Kohalikud omavalitsused koguvad kokku taotlejate passid ja ankeedid ning diplomaatiliste kanalite kaudu edastatakse dokumendid teise poole konsulaarasutusele, kes vaatab avaldused läbi ning vormistab viisad. Üldjuhul on võimalik väljastada viisa ilma, et isik peaks konsulaarasutusse kohale minema, kuid konsul võib vajaduse korral nõuda isikult lisainformatsiooni või kohaleilmumist. Viisad väljastatakse üheks aastaks. Teise riigi territooriumil võib isik viisa alusel viibida 90 päeva kuue kuu jooksul. Pikaajalised viisad piiriäärsetele elanikele vormistatakse tasuta.

Lihtsustatud viisade väljastamise kord lepiti Eesti ja Venemaa vahel kokku eesmärgiga võimaldada piiriäärsete alade elanikel tihedamaid kultuurialaseid

sidemeid, samuti sotsiaalsete ning perekondlike kontaktide säilitamiseks ning arendamiseks.

Vastused rahvusvähemuste kaitse raamkonventsiooni nõuandekomitee küsimustele

Järgnevalt annab valitsus vastused nõuandekomitee küsimustele, mis olid eraldi esitatud raamkonventsiooni täitmise kohta. Küsimustele 1 ja 7 on põhjalikult vastatud artiklite 12 ja 14 ning 15 juures.

Küsimus nr. 2 *Palun esitage informatsiooni presidendi rahvusvähemuste ümarlaua reformi kohta, sealhulgas esindajate koja asutamise kohta 2002. aastal.*

Nõuandekomitee on palunud täiendavat informatsiooni presidendi rahvusvähemuste ümarlaua kohta. Presidendi rahvusvähemuste ümarlaud on üks vanimaid omataolisi Ida-Euroopas. 1993. aastal kokkukutsutud ümarlaud on nõuandva õigusega alaliselt tegutsev kogu, mille eesmärk on riigi- ja ühiskonnaelu, sealhulgas rahvuslike, majanduslike ja sotsiaalpoliitiliste küsimuste arutamine. Üldine ülevaade ümarlaua tegevusest anti esimeses aruandes. Käesolevaga antakse ülevaade toimunud muudatustest.

Kuni 2002. aastani koosnes ümarlaud vaid ekspertkogust, mille kinnitas Eesti Vabariigi President oma käskkirjaga.

23 mail 2002 kinnitati Vabariigi Presidendi rahvusvähemuste ümarlaua töökorras järgmised muudatused:

- ümarlaud koosneb ekspertkogust ja rahvusvähemuste esindajate kojast;
- ümarlaua ekspertkogu liikmed nimetab Vabariigi President;
- ümarlaua ekspertkogu ettepanekul koostatud rahvusvähemuste esindajate koja liikmete nimekirja kinnitab ümarlaua ekspertkogu kooskõlas Vabariigi Presidendiga, kaasates võimalikult palju rahvusvähemuste ühenduste ja kogukondade esindajaid.

Seega on alates 2002. aastast presidendi ümarlaua ekspertkogu juurde moodustatud rahvusvähemuste esindajate koda, kuhu 23. septembri 2003. aasta seisuga kuulub 139 rahvusvähemuste kultuuri- ja haridusseltside esindajat. Koja koosseisu kuuluvad kõigi rahvusvähemuste organisatsioonide esindajad, kes on selleks soovi avaldanud. Koda saab kokku üks või kaks korda aastas plenaaristungitel.

Ekspertkogu koosneb 23 inimesest ning sinna kuuluvad kõigi Riigikogus esindatud erakondade esindajad (sh Riigikokku mittepääsenud vene erakond - Eestimaa Ühendatud Rahvapartei), suuremad rahvusvähemuste kultuuriseltse ühendavad katusorganisatsioonid ning erinevad rahvusvähemuste teemaga tegelevad eksperdid. Ekspertkogu istungid on enamasti kord kuus.

Esindajate koda esitab oma ettepanekud riigi- ja ühiskonnaelu probleemide lahendamiseks ümarlaua ekspertkogule. Plenaaristungil materjalid valmistab ette ekspertkogu. Koja ettepanekud, soovitusel ja avaldused loetakse vastuvõetuks, kui nende poolt on hääletanud vähemalt 2/3 koosolekust osavõtnud ümarlaua liikmetest. Esindajate koda informeerib oma tegevusest ka avalikkust.

Esimesel koja istungil 9. novembril 2002 tegeldi rahvusvähemuste kultuuriseltse ja pühapäevakoolide finantseerimissüsteemi väljatöötamisega. Vastav programm ja

ettepanekud edastati Rahvasikuministri Büroole, Kultuuriministeeriumile ning Haridusministeeriumile. Teisel koja istungil käsitleti Euroopa Liiduga ühinemist ja kodakondsuseta isikute probleeme Euroopa Liidu kontekstis.

13. juunil 2003 peeti Vabariigi Presidendi rahvusvähemuste ümarlaua 10. aastapäeva. Ümarlaua töö leidis tunnustust presidendi poolt, kes märkis, et ümarlaud on teinud märkimisväärsed koostööd nii Riigikogu komisjonide kui Rahvastikuministri Bürooga. Probleemide analüüsi ja konkreetsete ettepanekutega on ümarlaud andnud suure panuse mitmete seaduseelnõude valmimisse. Lisaks sellele on rahvusvahelise koostöö raames korraldatud konverentse ja seminare, mille teemad on pakkunud huvi nii Eestis kui ka mujal. Rahvusvähemuste koja järgmine istung on kavandatud 2004. aasta sügisesse.

Ümarlaud on teinud koostööd vastavate institutsioonidega välismaal. Näiteks osales 24. mai 2004 ümarlaua ekspertkogu istungil 15 rahvusvähemuste eksperti Venemaa samalaadsetest ümarlaudadest. Istungi põhiteemad olid kultuuriautonomia seaduse rakendamise küsimused ning rahvusvähemuste pühapäevakoolide olukord, mida tutvustasid Haridus- ja Teadusministeeriumi esindajad. Ümarlaua istungist võtsid osa külalised Stavropoli kraist, Moskvast, Tšuvaši vabariigist ja Baškiiria vabariigist.

Küsimus nr 3: *Palun esitage informatsiooni selle kohta, kuidas täideti rahvusvähemuste keele- ja teisi õigusi hiljutistel valimistel, sealhulgas 2003. aasta Riigikogu valimistel, ning kommenteerige neil valimistel rahvusvähemustesse kuuluvate isikute pääsu valitavatesse organitesse.*

Nõuandekomitee märkis oma arvamuses, et rahvusvähemustesse kuuluvate isikute õigus osaleda avalikus elus on seadusega paremini tagatud, kuna mittekodanikud võivad hääletada kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel. Samas oli nõuandekomitee tõsiselt mures eesti keele oskuse nõuete pärast, mis on kehtestatud kandidaatidele Riigikogu valimise seaduse ja kohaliku omavalitsuse valimise seadusega. Nõuandekomitee leidis, et need tingimused pärsivad rahvusvähemustesse kuuluvate isikute osalemist valimistel ega ole kooskõlas raamkonventsiooni artikliga 15 ning et taolised tingimused tuleks õigusaktidest kaotada.

Teise aruande esitamise ajaks on nõuandekomitee mure kõnealuses küsimuses lahendatud ning vastavad seadusemuudatused on vastu võetud. Nii kohalike omavalitsuse valimistel kui ka parlamendi valimistel ülesseatud kandidaatide keeleoskuse nõue on tühistatud. 21. novembril 2001 muudeti Riigikogu valimiseadust ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadust. Nimetatud seadused on viidud vastavusse rahvusvaheliste normidega, sealhulgas ÜRO rahvusvahelise kodaniku- ja poliitiliste õiguste pakti artikliga 25 ning rahvusvähemuste kaitse raamkonventsiooni nõuandekomitee soovitustega. Muudatustel on positiivne mõju Eesti integratsioonile, võimaldades kõigil kodanikel, sõltumata eesti keele oskusest osaleda poliitilises elus.

Nõuandekomitee oli mures ka keeleseaduse § 23 mõju üle, mis näeb ette informatsiooni esitamise eesti keeles, kuna seda tõlgendatakse nii, et rahvusvähemuse keeles valimisreklaami postitamine on keelatud. Uue aruande esitamise ajaks on ka see praktika muutunud. Nii keeleinspeksioon kui ka õiguskantsler on asunud seisukohale, et valimisreklaam võib olla peale eesti keele ka mõnes muus keeles ning

et keeleseaduse § 23 ei saa tõlgendada nii, nagu see keelaks paralleelselt mõne teise keele kasutamise.

Viimased Riigikogu valimised toimusid 2. märtsil 2003.

1995. ja 1999. aasta valimiste järel olid vene parteid parlamendis eraldi esindatud. Aastal 2003 toimunud Riigikogu X koosseisu valimistel ei saanud aga ükski vene erakond piisavalt hääli, et ületada valimiskünnist. Vene Erakond Eestis sai vaid 0,2% häältest. Seega nende erakondade esindajaid Riigikogus ei ole. Samas on viimastel aastatel liitunud palju mitte-eestlastest poliitikuid teiste erakondadega, mis ei ole moodustatud rahvuslikul, vaid maailmavaatelisel alusel. Mitmed nendest poliitikutest valiti ka Riigikokku. See näitab, et väga paljud vene keelt kõnelevad valijad langetasid seekord otsuse, tuginedes eelkõige poliitilisele platvormile, mitte enam rahvuslikule kuuluvusele.

Kuna isiku rahvusvähemusse kuulumist või mittekuulumist loetakse isiku enda vabaks valikuks, siis ei ole võimalik esitada täpseid andmeid parlamenti valitud mitte-eestlaste kohta. Ka nõuandekomitee märkis oma soovitusel, et ametivõimude poolt ei olnud korrektne küsida 2000. aasta rahvaloendusel kohustusliku küsimusena isikutelt andmeid nende rahvusliku kuuluvuse kohta. Küll aga moodustas koos Riigikogu saadikut 2003. aastal rahvusvähemustega seonduvate küsimustega tegelemiseks rahvusvähemuste toetusrühma.

Viimased kohaliku omavalitsuse volikogu valimised toimusid 20. oktoobril 2002 juba parandatud seaduse alusel. Kandidaatide keelenõuetest loobumine valimisseadustes ongi märgatav kohalike omavalitsuste valimistel. Ka kohalike omavalitsuste volikogude valimistel oli märgata tendentsi, et valik tehakse mitte kandideerija rahvusliku kuuluvuse, vaid maailmavaate alusel. Valimistel võisid kandideerida lisaks erakondadele ka üksikkandidaadid ja valimisliidud. Valimisliitude nimekirjadesse said kuuluda peale erakonna kandidaatide ka teised isikud.

Kuna rahvus kuulub delikaatsete isikuandmete hulka, siis ei ole ka kohalike omavalitsuse valimise tulemusi esitatud rahvuste kaupa. Aruande lisana (nr 4) on esitatud volikogude koosseisud suuremates linnades ja Kirde-Eestis, kus elab enamus mitte-eestlastest. Kuna nimekirjades on suhteliselt palju mitte-eestipäraseid nimesid, siis võib eeldada, et nii mitmedki valituks osutunud kandidaadid pärinevad rahvusvähemuste seast.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kandidaatide keelenõuded, mida mitmed rahvusvahelised organisatsioonid ja eksperdid pidasid diskrimineerivateks, on kaotatud. Seega on kõigil kodanikel ja kohaliku omavalitsuse tasandil ka alalistel elanikel, olenemata eesti keele oskusest võimalik osaleda poliitilises elus. Positiivseks märgiks on rahvusvähemustesse kuuluvate isikute otsus mitte valida rahvusliku kuuluvuse järgi. See näitab mitte-eestlaste integreerumist Eesti poliitilisse ellu.

Küsimus nr. 4: *Palun esitage informatsiooni selle kohta, mil viisil kajastuvad rahvusvähemustesse kuuluvate puuetega isikute eri vajadused avalikes teenustes ning HIV-i, AIDS-i ja narkomaania ennetamise programmides?*

Põhiseadus tagab kõigile puuetega inimestele võrdsed õigused kaitsele. Põhiseaduse

§-s 28 sätestatakse, et puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all. Parandatud ja täiendatud Euroopa Sotsiaalharta artiklis 15 sätestatakse puuetega inimeste õigus elada iseseisvalt, lõimuda sotsiaalselt ja võtta osa ühiskonnaelust. Riigile on pandud kohustus tegeleda aktiivselt puuetega inimeste koolituse, nõustamise, kutsealase väljaõppe korraldamise ja tööhõive suurendamisega, tagades neile seeläbi täisväärtusliku osalemise ühiskonnaelus. Sotsiaalharta täitmise aruandes on puuetega inimeste küsimust käsitletud põhjalikumalt.

Kõiki puuetega inimesi ja riskigruppe koheldakse võrdselt rahvusest hoolimata, seda nii koolituste pakkumisel, toetuste jagamisel kui muudes tegevustes. Ka erinevad rahvusvähemuste seltsid, kellega aruande koostamisel koostööd tehti, olid seisukohal, et puuetega inimeste ja teiste sotsiaalset toetust vajavate inimeste olukord on Eestis ühesugune ega sõltu rahvusest.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuse seadus jõustus 1. jaanuaril 2000. Selle eesmärgiks on iseseisva toimetuleku, sotsiaalse integratsiooni ja võrdsete võimaluste toetamine puudest tingitud lisakulude osalise hüvitamise kaudu. Puuetega inimeste organisatsioonid, kes seisavad oma huvide eest, koondavad lisaks eestlastele ka teistesse rahvustesse kuuluvaid puuetega inimesi.

11. märtsil 2003 kirjutasid Haridus- ja Teadusministeerium, MTÜ Eesti Puuetega Inimeste Koda ja SA Eesti Puuetega Inimeste Fond alla koostöölepingule puuetega inimeste kaitse ja võrdsete võimaluste tagamise kohta. Puuetega inimeste haridusküsimused on erilise tähelepanu alla kerkinud ka tänu sellele, et 2003. aasta on Euroopa Puuetega Inimeste Aasta.

Eestis on ligikaudu 7000 tööeas inimest, kes oma puude või pikaajalise haiguse tõttu ei tööta. Tööd otsib umbes 10% ning tööhõiveametites on registreeritud tuhat puuetega inimest.

Puuetega inimeste erivajadustele on hakanud enam tähelepanu pöörama ka kohalikud omavalitsused. Tallinnas on näiteks läbi viidud mitmeid projekte, et tõsta puuetega inimeste elukvaliteeti. Tallinna arengukavas aastateks 2001-2005 sätestati ühe punktina puuetega inimeste hoolekanne. Selle all peetakse silmas puuetega inimestele võimaluste loomist, et nad saaksid maksimaalselt osaleda ühiskonnaelus ja kasutada üldisi avalikke teenuseid. Koostöös avaliku ja erasektori institutsioonidega muudetakse Tallinna füüsilist keskkonda, et puuetega inimesed saaksid vabamalt liikuda. Samuti pakutakse mitmeid toetavaid teenuseid (ajutine- ja päevahoid, eneseabigrupid). Kavas on luua puuetega inimestele linnaasutustes töökohti.

Märkimist väärib Tallinna Ettevõtlusameti ja Tallinna Tehnikaülikooli Rehabilitatsioonitehnoloogiate Keskuse veebruaris 2003 sõlmitud koostöölepe, millega toetatakse puuetega inimeste täiendkoolitust ja nende tööhõive parandamist Tallinnas. Koostöölepinguga toetatakse tehnikaülikooli kaudu rahastatava europrojekti THINK läbiviimist Eestis. THINK-projekti raames alustati veebruaris 2003 e-õppe kursusega puuetega inimestele, kus õpitakse arvutikasutamist ja muud sinna kuuluvat suunitlusega, et peale erialaste oskuste omandamist leiaksid puuetega inimeste rakendust tööturul.

Tallinna puuetega noorte õppekeskus "Juks" sai juunis 2003 enda kasutusse hoone,

kus on üle 500 m² kasulikku pinda ning mis on kohandatud erivajadustega inimestele. "Juksi" eesmärgiks on erivajadustega noorte toetamine läbi tööterapia. Vaimse puudega noored valmistavad õppekeskuses siidi- ja portselanmaali tehnikas tarbekunstiesemeid ning keraamilisi nõusid, mida müüakse maja esimesel korrusel olevas kaupluses. Keskuses viiakse läbi muusikateraapia seansse ning vajaduse korral on võimalik saada abi sotsiaaltöötajalt. Oktoobris 2002 avati Tallinna Puuetega Inimeste Tegevuskeskus, kus puuetega inimesed võivad sisustada oma vaba aega ja saada abi erinevate probleemide lahendamiseks.

Puuetega inimeste olukorra parandamiseks Ida-Virumaal tuleb aga võtta täiendavaid meetmeid, kuna seal elavad puuetega isikud on vähem informeeritud oma õigustest ja võimalustest, üheks takistuseks on ka keelebarjäär.

Narkomaania ja HIV on enam levinud Ida-Virumaal ja Tallinnas. Viirus levib peamiselt süstivate narkomaanide kaudu. Ligi 80% kõigist HIV-positiivsetest on vene keelt kõnelevad inimesed, valdavas enamuses vanuses 15-25 aastat. Seetõttu on ka HIV/AIDS-i ja narkomaania ennetamise alased tegevused suunatud vastavale vanusegrupile. Preventsioonialased infomaterjalid on kättesaadavad nii eesti kui ka vene keeles. Narkomaania ja HIV/AIDS-i ravi-rehabilitatsiooni ja kahjude vähendamise alased avalikud teenused on korraldatud ühistel alustel ning on kättesaadavad kõigile abivajajatele.

Uimastisõltlaste ja HIV-positiivsete kõrge osakaalu tõttu Ida-Virumaal edendatakse seal jõudsalt ravi-rehabilitatsiooni ja kahjude vähendamise alaste teenuste arendamist ja rakendamist. Narvas, kus on registreeritud 1175 HIV-positiivset, töötab alkohoolikute ja narkomaanide rehabilitatsioonikeskus, kus HIV/AIDS-haigetel on võimalik saada abi anonüümselt. Keskusest on võimalik saada tasuta süstlaid, preservatiive, samuti metadoonravi. Näiteks 2004. aasta aprillis jagati Narvas 5790 uut süstalt ning võeti vastu 2400 kasutatud süstalt. Preservatiive jagati 1689 tükki. Mais 2004 kiitis valitsus heaks otsuse luua Sillamäele narkomaanide rehabilitatsioonikeskus, kus sõltuvusprobleemidega inimesi võõrutatakse narkootikumidest. Samuti on keskuse ülesanne propageerida tervislikke eluviise ja teha narkoennetustööd. Keskusest saab esimene tänapäevane narkovõõrutusasutus.

Aprillis 2004 võeti vastu narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012. Strateegia eesmärgiks on tugevdada narkomaania ravi ja rehabilitatsioonisüsteemi ning muuta teenused kvaliteetsemaks ja kättesaadavamaks. Uimastivaba keskkonna loomisel lähtutakse strateegia kohaselt paikkondlikust eripärast ning järgmistest põhimõtetest:

- ennetustegevuse planeerimisel ja meetodite rakendamisel tuleb arvestada sihtgruppide spetsiifikaga (vanuseline jaotus, sugu, rahvus, sotsiaalne, kultuuriline ja majanduslik taust, kogemused ja ootused, uimastite kättesaadavus jne);
- kõik infomaterjalid, õppevahendid ja käsiraamatud koostatakse lähtuvalt sihtgrupist (sh rahvusvähemused) ja testitakse sihtgruppidel;
- narkomaania ennetamise alane informatsioon on kättesaadav kõikidele elanikkonna rühmadele eesti ja vene keeles;
- teenused peavad lähtuma ravile ja/või rehabilitatsioonile pöördujate vanusest, soost, rahvusest ja sotsiokultuurilisest taustast.

Lähtuvalt viimastel aastatel väljakujunenud epidemioloogilisest olukorrast, mida

iseloomustab mitte-eestlaste kõrge osakaal uimastisõitlaste ja HIV-positiivsete seas, arvestatakse alkoholismi ja narkomaania ennetamise riiklikus programmis aastateks 1997-2007 ja HIV/AIDS-i ennetamise riikliku programmi 2002-2006 tegevuskavades üha rohkem rahvusliku eripäraga preventiivsete tegevuste kavandamisel ja avalike teenuste korraldamisel.

23. septembril 2003 otsustas Riigikogu moodustada probleemkomisjoni HIV/AIDS-i ja narkomaania ennetustegevuse tõhustamiseks. Komisjoni ülesanded on:

- HIV/AIDS-i ja narkomaania riiklike programmide hetkeseisu uurimine ja ettepanekute tegemine olukorra parandamiseks;
- HIV/AIDS-i ja narkomaania riiklike programmide, projektide ja välisabi planeerimise ja kasutamise analüüsimine ning ettepanekute tegemine;
- HIV/AIDS-i ja narkomaania ennetustegevust käsitlevate seaduste analüüsimine ja muudatuseettepanekute tegemine ning vajaduse korral uute seaduseelnõude, sealhulgas narkootikumide propageerimist keelustava seaduse eelnõu väljatöötamine;
- HIV/AIDS-i ja narkomaania riiklike programmide jätkusuutlikkuse hindamine pärast programmide lõppemist.

Aastal 2003 oli riigieelarves HIV/AIDS-i vastaseks võitluseks ligikaudu 12 miljonit krooni. Viis miljonit kulutati ravimite ostuks ning ülejäänud ennetustegevuseks. 2004. aasta eelarves on summa sama, kuid lisaks riigieelarvelistele vahenditele kasutatakse HIV/AIDS-i vastaseks võitluseks ka muid vahendeid. Ülemaailmne AIDS-i, Tuberkuloosi ja Malaaria Vastu Võitlemise Fond annab Eestile AIDS-i vastu võitlemiseks 52 miljonit krooni. Lepingu kohaselt peab sellest jätkuma kuni 2005. aasta oktoobrini. Kokku eraldab fond Eestile aidiennetuseks nelja aasta jooksul ligikaudu kümme miljonit dollarit ehk 136 miljonit krooni. Raha kasutamiseks kuulutatakse välja 34 riigihanget. Raha kulutamine on range kontroll all ja selle kohta tuleb hakata aruandeid esitama. Põhitähelepanu pööratakse 10-24 aasta vanustele noortele; süstivatele narkomaanidele; prostituutidele; vangidele; homoseksuaalsetele meestele ja juba nakatunutele. Eestis elab 2004. aasta aprilli andmetel kokku 3690 HIV-i nakatunud inimest. Aidsihaigeid elab Eestis 16.

HIV/AIDS-alasest tegevust kinnipidamiskohtades on käsitletud eraldi järgmise küsimuse juures.

Küsimus nr. 5: *Kas on esinenud raskusi, mis takistavad romadel vabade ja rahumeelsete piiriüleste kontaktide loomist ja hoidmist?*

Küsimusele vastamisel on tuginetud eelkõige mittetulundusühingute informatsioonile. Selle kohaselt ei ole suhteliselt väikesearvulisel Eesti roma kogukonnal probleeme olnud suhtlemisel oma välismaal elavate rahvuskaaslastega. Osaletud on mitmetes rahvusvahelistes projektides Eestis ja välismaal. Romadel on olnud positiivsed kogemused rajataguste kontaktide sõlmimisel ja piiriüleses koostöös.

Comment: rahvuskaaslastega?

Aastal 1992 toimus Eestimustlaste Kultuuri Seltsi (EMKS) eestvedamisel Tallinnas kolmepäevane konverents, millest võtsid osa Poola, Soome ja Rootsi romad. Ürituse eesmärgiks oli ületada nõukogude režiimi ajal ehitatud barjäär romade vahel. Tänu sellele üritusele avanes järgneval kolmel aastal võimalus saata roma noori Soome, Rootsi ja Poolasse osa võtma suvekoolidest jt üritustest.

1995. aastal toimus Soome Tallinna Kultuuriinstituudis Soome ja Eesti romade kolmepäevane seminar. Ürituse eesmärgiks oli moodustada organ, mis koordineeriks hõimukaaslaste piiriülest koostööd. Vastu võeti asjakohane deklaratsioon ja EMKS-i 34 liikmega ühines 42 toetajaliiget Soomest.

Aastal 1998 toimus Tallinnas EMKS-i ja Soome romaorganisatsioonide esindajate ühisseminar. Arutati 1997. aastal Soome Vabakiriku aktivistide Urpo ja Miranda Vuolasranta juhitud religioosse tagapõhjaga koolitusprojekti tulemusi Eestis. Seminaril arutati ka EMKS-i reorganiseerimise küsimusi. Romad osalevad ka kontaktisikute koolitusprojekti. Partneriteks on töörühmad Soomest, Rootsist, Taanist, Leedust, Prantsusmaalt ja Inglismaalt.

Eesti Vabariigi Presidendi Rahvusvähemuste Ümarlaud pole selle teemaga põhjalikult tegelenud, aga ümarlaua esindajate kotta kuuluvad kahe romaorganisatsiooni esindajad.

Küsimus nr. 6: *Palun kommenteerige väidetavalt suurt rahvusvähemustesse kuuluvate vangide hulka.*

Seni kehtinud kriminaalmenetluse koodeksi kohaselt tuli kriminaalmenetluses välja selgitada kohtualuse rahvus. Seega koguti varem statistikat, mis kajastas kinnipeetute rahvust. Uue, 1 juulil 2004 jõustuva kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt ei ole kriminaalmenetluses enam lubatud küsida menetluseosalise rahvust, kuna rahvus kuulub delikaatsete isikuandmete hulka. Kinnipeetutest olid 2003. aastal Eesti kodanikud 1557 isikut, määratlemata kodakondsusega 1332 isikut ning välisriikide kodanikud 170 isikut.

Suur arv kinnipeetuid on pärit Ida-Virumaalt (1016 kinnipeetavat) ja Harjumaalt (813), järgnevad Tartu maakond (303), Pärnu maakond (205) ja Lääne-Viru maakond (139). Ida-Virumaal paiknesid nõukogudeajal rajatud suured tööstusettevõtted, mis on nüüdseks enamuses suletud ja inimesed jäänud töötuks. 2002. aastal oli töötuse määr Ida-Virumaal 18%. Piirkonnas elab suur arv mitte-eestlasi, kes ei valda eesti keelt ja kellel on seetõttu tööturul raskem läbi lüüa. Samuti on paljude töötasu väike. Sellest tuleneb ka piirkonna suur kuritegevus. Kuritegude põhjus on sageli tarbimisele suunatud elulaadis ja varanduslikus diferentseerumises. Samuti levib piirkonnas narkomaania. Vanglates viibib palju inimesi, kes on karistatud narkootikumidega hangeldamise eest. Enamus süstivaid narkomaanegi on vene keelt kõnelevad inimesed. Ka sellel on sotsiaalsed tagamaad.

Kinnipeetava resotsialiseerimine ühiskonda toimub peamiselt läbi õppimis- ja töövõimaluste, sotsiaaltöö, psühholoogilise nõustamise, religioosse tegevuse ja meditsiinilise abi osutamise. Üha enam kinnistub vanglasüsteemis arusaam, et vangla ei ole mitte ainult kinnipidamisasutus, vaid oluline roll on ka kinnipeetavate resotsialiseerimisel. Kinnipeetavaid tuleb valmistada ette pöörduma tagasi vabasse ühiskonda, et nad oleksid võimelised täitma selle reegleid.

Vangistusseaduse kohaselt on kinnipeetav kohustatud töötama. Kinnipeetavate tööhõive suurendamiseks ning vanglate tootmisvarade paremaks majandamiseks loodi 2001. aastal kinnipeetavate tootva töö korraldamisega tegelev eraõiguslik, täielikult

riigile kuuluv äriühing Aktsiaselts Eesti Vanglatööstus. Ümberkorralduse eesmärkideks oli kinnipeetavate tööhõive suurendamine, toodangu konkurentsivõime tõstmine ning vanglate kulude vähendamine. 2002. aastal toimus AS-i Eesti Vanglatööstus tegevuses oluline areng. Ettevõttes töötas 2002. aastal keskmiselt 183 kinnipeetavat, mis on 35,6% rohkem kui eelmisel tegevusaastal. 2002. aastal käivitati uued projektid Rummu saeveskis ning paekivitööstuses, kus töötavad Ämari Vangla kinnipeetavad. 2002. aasta novembris alustasid vangid tööd Tartu Vanglas. Harku Vanglas saavutas 2003. aastal töökohtade arv maksimumi.

Kinnipeetavatele hariduse andmise eesmärgiks on nende ettevalmistamine vabanemiseks, toetades isiksuse terviklikku arengut ja iseseisva toimetulekuvõime suurenemist. Hariduse korraldamisel on aluseks Euroopa Nõukogu soovitusel R (89) 12 hariduse kohta vanglas.

2001/2002. õppeaastal oli vanglates lisaks üldhariduse omandamisele võimalik õppida järgmisi erialasid: elekter- ja gaasikeevitaja, remondilukksepp, remondielektrik, maaler-krohviija, treial-freesija, ehitusviimistleja, müürsepp, aednik, väikeettevõtte töökorraldus, müügiesindaja, õmbleja, kinnisvarahooldaja, pehme mööbli parandaja. Mitte-eestlaste integratsiooni programmi raames korraldati riigikeeleõpet ja kodakondsuseksamiks ettevalmistavaid kursusi. Keelt saab õppida ka iseseisvalt vangla raamatukogus.

Religioosset tegevust korraldab vanglas vanglakaplan. Vangla kaplaniteenistuse eesmärk on rahuldada kinnipeetavate usulisi vajadusi, korraldada hingehoidlikku tegevust ning osaleda kinnipeetavate resotsialiseerimises. Lisaks igas vanglas olevale kaplani ametikohale töötavad vanglates ka vabatahtlikud, keda on volitanud kirikud ja kogudused. Kinnipeetavatel on üldjuhul võimalus regulaarselt kohtuda kaplaniga ning võtta osa kiriklikest talitustest ning üritustest. Kaplanid on kaasa aidanud mitmete kinnipeetavate resotsialiseerimisele, tehes lepitustööd kinnipeetava lähedastega, organiseerides vanglast vabanevatele isikutele elukohti rehabilitatsioonikeskustes ning nõustades kinnipeetavaid individuaalselt. Kaplanid ja vabatahtlikud on koostöös kirikute ning teiste mittetulundusühingutega abistanud vanglatöötajate peresid ning kinnipeetavaid ja nende peresid ka materiaalselt. Kinnipeetutel on piiramatult õigus kohtuda vaimulikuga.

Arvesse võetakse kõike uske - vanglakaplanid on teinud korduvalt koostööd islami vaimuliku, samuti budistide ja maausulistega. Mulla on käinud peamiselt Murru Vanglas. Budistide osavõtt vanglatööst on teistest aktiivsem; maausuliste tegevus on jäänud kõige passiivsemaks.

2002. aastal viidi vanglates läbi mitmeid sotsiaalhoolekande tegevusi. Harku Vanglas alustati loengusarjadega "Kuidas konkureerida tööturul" ja "Sotsiaalabi võimalused vabaduses". Tallinna Vanglas alustati pilootprojektiga "Resotsialiseerimispüüdlused". Ämari Vanglas jätkus 2001. aastal alguse saanud ja kinnipeetavate poolt kõrgelt hinnatud toimetulekuprogramm "Töökasvatus", mille eesmärgiks tööharjumuste kujundamine. Pärnu Vanglas toimus 2002. aastal sotsiaalõpe kutseharidusprogrammi raames. Suurt populaarsust kinnipeetavate hulgas on leidnud ka infotunnid, mille käigus tutvustatakse nädala ajalehti, arutletakse huvitavamate uudiste ja artiklite üle, kutsutakse külalisi ning edastatakse informatsiooni ühiskonnas toimuva kohta.

2000. aasta sügisel Eestis puhkenud HIV-epideemia mõjutab oluliselt ka vanglaid. Alates 2002. aasta juulist on HIV-ennetustöö aluseks vanglates "HIV/AIDS-i ennetamise tegevuskava Justiitsministeeriumi valitsemisala asutustele 2002-2006. aastaks". 2002. aastal tehti vanglasüsteemis 1874 HIV-analüüsi, millest positiivseks osutus 328 ehk 17% testitutest. Valdavalt on nakatunud süstivad narkomaanid. Oluliseks peetakse kinnipeetavate teavitamist olemasolevatest probleemidest ja AIDS-i ennetamise võimalustest. Koostöös AIDS-i ennetuskeskusega viidi läbi HIV/AIDS-i loengud Maardu Vanglas. Programmi eesmärgiks oli tõsta vahistatute ja kinnipeetavate teadlikkust. Programmis osales 93 kinnipeetut. Murru Vanglas korraldati HIV-positiivsetele vestlusringid, kus käsitleti ka tervisekasvatuse teemasid.

Suureks probleemiks on kujunenud narkootikumide tarvitamine ja nendega kaubitsemine. Viljandi Vanglas viidi läbi programm "Kuidas tunda end hästi ilma sõltuvusaineteta". Programmi käigus õppisid kinnipeetavad "mina" määratlemist, eneseväärtustamist, vastutuse võtmist, tuleviku eesmärkide seadmist, positiivset mõtlemist ja –elukäsitlust. Lisaks sellele aidati mõista eakaaslaste surve osa uimastikäitumises.

Nimetatud programmide jätkamine, õppimisvõimaluste pakkumine ning võimalikult suure arvu kinnipeetavate töölerakendamine loob eeldused vanglate resotsialiseerimisülesande täitmiseks.

Rahvusvähemuste kultuuriühendustele ja –seltsidele 2004. aasta riigieelarvest eraldatud toetused

1.1. Rahvusvaheline Rahvuskultuuride Ühenduste Liit Lüüra (katusorganisatsioon), sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonidele:	481 000 krooni
1.1.1. Folklooriansambel Žurba	10 000 krooni
1.1.2. Ersa Kultuuriühing Sjatko	10 000 krooni
1.1.3. Eesti Gruusia Selts	10 000 krooni
1.1.4. Gruusia rahvusansambel Mamuli	8 000 krooni
1.1.5. Mittetulundusühing Moldova Kultuuriselts Luchaferul	10 000 krooni
1.1.6. Eesti-Uzbeki Kultuuri ühendus Nargiza	5 000 krooni
1.1.7. Eesti-Turkmeeni Kultuuriselts AK Maija	5 000 krooni
1.1.8. Valgevene Kultuuriühing Ljos	10 000 krooni
1.1.9. Seto Lauluselts Sõsarõ	10 000 krooni
1.1.10. Folklooriansambel Norok	9 000 krooni
1.1.11. Udmurdi Ühing Ošmes	4 000 krooni
1.1.12. Naisteklubi Lüüra Naised	5 000 krooni
1.1.13. Mittetulundusühing Bõliina	10 000 krooni
1.1.14. Vähemusrahvuste kunstnike loominguine ühing Art Master	6 000 krooni
1.1.15. Kabardini Kultuuriühing Elbrus	7 000 krooni
1.1.16. Mittetulundusühing Põlvkond	10 000 krooni
1.1.17. Lõuna-Eesti Armeenia Rahvusühing	10 000 krooni
1.1.18. Narva linna Usbeki Kultuuriselts Sogdiana	7 000 krooni
1.1.19. Mittetulundusühing Tantsuklubi Uus Põlvkond	5 000 krooni
1.1.20. Eestimaa Tatarlaste Kultuuriühing Idel	10 000 krooni
1.1.21. Folklooritantsu ansambel "Ariran"	10 000 krooni
1.1.22. Eesti Korea Kultuuriühing	10 000 krooni
1.1.23. Osseetia Rahvuslik Kultuuriselts IR	9 000 krooni
1.1.24. Tallinna Gruusia Rahvusselts Iveria	2 000 krooni
1.1.25. Mittetulundusühing Chirisan – Estionia	2 000 krooni
1.1.26. Adžaari Kultuuriühing Eestis	2 000 krooni
1.2. Eestimaa Rahvuste Ühendus (katusorganisatsioon)	412 000 krooni
sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonidele	127 000 krooni
1.2.1. Eestimaa Lätlaste Selts	11 000 krooni
1.2.2. Eesti Leedulaste Ühendus	15 000 krooni
1.2.3. Munkacsy M. nimeline Eestimaa Ungarlaste Ühing	10 000 krooni
1.2.4. Eestimaa Poolakate Selts POLONIA	15 000 krooni
1.2.5. Mittetulundusühing Eesti Juudi Kogukond	11 000 krooni
1.2.6. Ida-eestlaste Selts	10 000 krooni
1.2.7. Tšuvaši Kultuuriselts	10 000 krooni
1.2.8. Usbeki Kultuurikeskus Safar	10 000 krooni
1.2.9. Eesti Moldova Ühing	5 000 krooni

<i>1.2.10. Eesti-Mordva Selts</i>	<i>5 000 krooni</i>
<i>1.2.11. Marilaste Kogukond Eestis</i>	<i>5 000 krooni</i>
<i>1.2.12. Vene Klubi</i>	<i>20 000 krooni</i>
<i>1.3. Ida-Virumaa Integratsioonikeskus (katusorganisatsioon)</i>	<i>200 000 krooni</i>
<i>sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonidele</i>	<i>149 000 krooni</i>
<i>1.3.1. Ukraina kultuuriühing</i>	<i>5 000 krooni</i>
<i>1.3.2. Ida-Virumaa Valgevene Kultuuriselts BEZ</i>	<i>25 000 krooni</i>
<i>1.3.3. Ida-Virumaa Tatari Kultuuri Ühing</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.3.4. Ida-Virumaa Juudi Kogukond</i>	<i>17 000 krooni</i>
<i>1.3.5. Kohtla-Järve linna Vene Kultuuriühing</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.3.6. Ukraina Kaasmaalaskond Sillamäe Vodograi</i>	<i>25 000 krooni</i>
<i>1.3.7. Narva Rootsi Selts</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.3.8. Narva-Jõesuu linna Vene Kultuuriühing Allikas</i>	<i>5 000 krooni</i>
<i>1.3.9. Narva Tšuvaši Selts Narspi</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.3.10. Narva Tatari Kultuuriselts</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.3.11. Mittetulundusühing Vene kogukond Rusitš</i>	<i>5 000 krooni</i>
<i>1.3.12. Narva Poola Selts</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.3.13. Narva Juudi kogukond</i>	<i>7 000 krooni</i>
<i>1.3.14. Narva Valgevene Selts Sjabrõ</i>	<i>14 000 krooni</i>
<i>1.3.15. Narva Juudi kogukond Gineini</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4. Slaavi Haridus- ja Heategevusühingute Liit Eestis (katusorganisatsioon)</i>	<i>590 000 krooni</i>
<i>sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonidele</i>	<i>305 000 krooni</i>
<i>1.4.1. Laulu- ja Tantsupeo Slaavi pärg Korralduskomitee</i>	<i>30 000 krooni</i>
<i>1.4.2. Vene Filharmoonia Ühing</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.4.3. Vene Kunstnike Ühendus</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.4.4. Vene Kirjavara Selts</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.4.5. A.S. Puškini Ühing</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.4.6. Mittetulundusühing Vene Uurimiskeskus Eestis</i>	<i>11 000 krooni</i>
<i>1.4.7. Haridusselt "Vene Kultuuri Rahvapäevikool"</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.8. Vene Literaatide Eesti Ühendus</i>	<i>5 000 krooni</i>
<i>1.4.9. Vene Amatöörteatristuudioti Ühendus Eestis</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.10. Slaavi Kultuurideühing</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.11. Mittetulundusühing Eesti-Slaavi kultuurisild</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.4.12. Viljandimaa Slaavi Kultuuri ühing</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.13. Eesti-Vene Kultuuriselts</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.14. Eesti-Vene Kultuuride Ühing</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.15. Vene Kultuuriselts Pärnu Aplaus Plus</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.4.16. Slaavi Kultuuriühing Jaroslavna</i>	<i>5 000 krooni</i>
<i>1.4.17. Pärnu ja Pärnumaa Slaavi Kultuuriühing</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.4.18. Sindi linna slaavi kultuuriühing "Slavjanotska"</i>	<i>8 000 krooni</i>
<i>1.4.19. Paide Linna Slaavi Kultuuriühing Slavjanotska</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.20. Loominguline ühendus Kultuurisillad</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.21. Naiste Ühendus Rodnik</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.22. Poiste Kooristuudio Cantilena</i>	<i>2 000 krooni</i>
<i>1.4.23. Laste Kooristuudio Cantus</i>	<i>10 000 krooni</i>
<i>1.4.24. Mittetulundusühing Naiskoor Slavjanka</i>	<i>10 000 krooni</i>

1.4.25. Vene Rahvalaulukoor Sudaruški	2 000 krooni
1.4.26. Mittetulundusühing Folkloori ansambel Bõlitsa	3 000 krooni
1.4.27. Segakoor Russ	2 000 krooni
1.4.28. Rahvamuusika ansambel Zlatõje Gorõ	10 000 krooni
1.4.29. Kooriühing Allikas	2 000 krooni
1.4.30. Rahvamuusika Harrastajate Ühing Slavutitš	10 000 krooni
1.4.31. Mittetulundusühingu Stúdio JOY	10 000 krooni
1.4.32. Selts Barokimaailm	2 000 krooni
1.4.33. Olga Lundi nim. Vokaalstúdio	6 000 krooni
1.4.34. Kammer-miniteater Soolo	8 000 krooni
1.4.35. Loominguline Kollektiiv Duša i Lira	2 000 krooni
1.4.36. Mittetulundusühing Loomingukeskus Aplaus	10 000 krooni
1.4.37. Laste Muusikastúdio Gamma	2 000 krooni
1.4.38. Vokaalansambel Lukomorje	5 000 krooni
1.4.39. Laulu- ja folklooriselts Vene Laul	2 000 krooni
1.4.40. Mittetulundusühing Tantsuühing Terpsichore	10 000 krooni
1.4.41. Lasteansambel Neposedõ	10 000 krooni
1.4.42. Laste tantsuansambel Solnõsko	2 000 krooni
1.4.43. Psühholoogilise Tantsu Ühing	2 000 krooni
1.4.44. Mittetulundusühing Teater ABC	2 000 krooni
1.4.45. Mittetulundusühing Teater-Stúdio Grotesk	10 000 krooni
1.4.46. Mittetulundusühing The Small English Theatre	2 000 krooni
1.4.47. Teatriühendus Junost	10 000 krooni
1.4.48. Kunstistúdio Valeris	2 000 krooni
1.4.49. Mittetulundusühing Kunstimaailm	2 000 krooni
1.4.50. Mittetulundusühing Kirjanduslik-poetiline klubi Nadežda	2 000 krooni
1.4.51. Kirjandusklubi Sonett	2 000 krooni
1.4.52. Kino-Video Ühendus Rakurss	2 000 krooni
1.4.53. Stúdio Meksvideo	2 000 krooni
1.5. Türgi ja Kaukaasia Rahvaste Eesti Assotsiatsioon (katusorganisatsioon)	50 000 krooni
sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonidele	32 000 krooni
1.5.1. Kasahhi Kultuuriühing ABAI	4 000 krooni
1.5.2. Kirgiisi Kultuuri Selts	4 000 krooni
1.5.3. Tšerkessi Kultuuriselts Nart	4 000 krooni
1.5.4. Dagestani Kultuuriühing Eestis	4 000 krooni
1.5.5. XXI Sajandi Eesti Aserbaidžaani Kogukond	4 000 krooni
1.5.6. Eesti Aserbaidžaani Sõpruse selts	4 000 krooni
1.5.7. Mittetulundusühing Kultuurikeskus Kavkaz	4 000 krooni
1.5.8. Mittetulundusühing Kultuurikeskus Atatürk	4 000 krooni
1.6. Mittetulundusühing Russkij Dom (katusorganisatsioon)	10 000 krooni
1.7. Vene Kultuuriseltside Assotsiatsioon Ruthenia (katusorganisatsioon)	15 000 krooni
sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonile	5 000 krooni
Vene Akadeemiline Selts	5 000 krooni
1.8. Eesti Ukrainlaste Kongress (katusorganisatsioon)	97 000 krooni
sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonidele	80 000 krooni

1.8.1. Ukraina Kaasmaalaskond Eestis	30 000 krooni
1.8.2. Ukraina Kaasmaalaskond Veselka	2 000 krooni
1.8.3. Ukraina Naiste Liit Eestis	10 000 krooni
1.8.4. Ukraina Kultuurikeskus	9 000 krooni
1.8.5. Ukraina Kultuuri-Haridusühing Stožarõ	13 000 krooni
1.8.6. Mittetulundusühing Smeritška	2 000 krooni
1.8.7. Mittetulundusühing Ukraina Kaasmaalaskond Barvinok	2 000 krooni
1.8.8. Noorteühing Plast	2 000 krooni
1.8.9. Narva Linna Ukraina Kaaslaskond	10 000 krooni
1.9. Ukraina Organisatsioonide Assotsiatsioon Eestis (katusorganisatsioon)	94 000 krooni
sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonidele	57 000 krooni
1.9.1. Loominguline ühendus Koit	8 000 krooni
1.9.2. Ukraina Kultuuriharidusühing Prosvita	10 000 krooni
1.9.3. Koreograafiaansambel Kolor	10 000 krooni
1.9.4. Ukraina Noorsoo Liit Eestis	9 000 krooni
1.9.5. Ukraina Selts Vitšisna	10 000 krooni
1.9.6. Mittetulundusühing Orpheus	10 000 krooni
1.10. Mittetulundus ühing Eesti-Ukraina kultuurikeskus Kolos (katusorganisatsioon)	6 000 krooni
sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonidele	4 000 krooni
1.10.1. Mittetulundusühing Tšarõ	2 000 krooni
1.10.2. Loominguline Ühendus Kultuuripärand	2 000 krooni
1.11. Eestimaa Valgevenelaste Assotsiatsioon (katusorganisatsioon)	77 000 krooni
sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonidele	47 000 krooni
1.11.1. Eesti-Valgevene kultuuriselts Spadtsõna	10 000 krooni
1.11.2. Valgevene Kultuurihariduslik mittetulundusühing Lad	5 000 krooni
1.11.3. Valgevene Kultuurikeskus Batkavššina	20 000 krooni
1.11.4. Mittetulundusühing Muusikateatri-stuudio Alesja	2 000 krooni
1.11.5. Valgevene kultuuriühing Jalinka	10 000 krooni
1.12. Eesti Ingerisoomlaste Liit (katusorganisatsioon)	100 000 krooni
1.13. Eesti Armeenia Rahvusühing (katusorganisatsioon)	40 000 krooni
1.14. Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts (katusorganisatsioon)	12 000 krooni
sealhulgas katusorganisatsiooni liikmesorganisatsioonile	10 000 krooni
Laste Koreograafiastuudio Lootos	
1.15. Sillamäe Slaavi Kultuuri Ühing	30 000 krooni
1.16. Slaavi Ühing Läte	9 000 krooni
1.17. Mittetulundusühing Vene Romansi Klubi	25 000 krooni
1.18. Rápina Vene Selts	2 000 krooni
1.19. Mittetulundusühing Vanaema Veimevakk	5 000 krooni
1.20. Kultuuriselts "Pritšudje"	5 000 krooni
1.21. Mittetulundusühing Viivo Muusika	20 000 krooni
1.22. Mittetulundusühing Eesti Severjanini kultuuriselts	5 000 krooni
1.23. Eesti Kultuurikeskus Vene Entsüklopeedia	2 000 krooni
1.24. Mittetulundusühing Lauluteater "Perekrjostok"	10 000 krooni
1.25. Saare Vene Selts	10 000 krooni
1.26. Natalja Zentšenko vokaali- ja tantsukeskus Diapasoon	10 000 krooni

1.27. Tartu Vene Kultuuriselts	2 000 krooni
1.28. Tartu Juudi Kogukond	2 000 krooni
1.29. Tatari kultuurikeskus "Yoldöz"	15 000 krooni
1.30. Tallinna Baškiiri kultuuri Ühendus Agizel	10 000 krooni
1.31. Mittetulundusühing Eesti Aserbaidžaaani Kultuurikeskus Ajdan	30 000 krooni
1.32. Mittetulundusühing Balti–Kaukaasia	2 000 krooni
1.33. Idamaa Naiste Rahvusvaheline Ühendus ANA	2 000 krooni
1.34. Mittetulundusühing "WALK"	2 000 krooni
1.35. Narva-Jõesuu Soome–Ugri Kultuuriühing	5 000 krooni
1.36. Narva linna Slaavi Kultuuriselts Svätogor	25 000 krooni
1.37. Integratsiooni Loomingukeskus Almari	2 000 krooni

Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse nõukogu poolt rahvuskultuuriseltside konkursi raames määratud toetused ja stipendiumid aastatel 2000-2003:

30.09.2003:

Esitaja nimi	Projekti esitaja asutus	Projekti nimetus	Summa kr
Raissa Dudartšuk	Eesti-Uzbeki Kultuuriühendus Nargiza	Abu Ali Sina rahvusliku eepose tohutu pärand	2 000
Marina Mitrofanova	Slaavi Ühing Läte	Kunstinäitus Kunda- Meistrite linn 2003	11 000
Emma Gofman	Ida-Virumaa Juudi Kogukond	Taassünd	8 000
Liidia Kõlvart	RRÜL Lüüra	Mida omame, seda säilitame	24 000
Margarita Ostroumova	Ida-Virumaa Valgevene Kultuuriselts BEZ	Valgevene kultuuripäevad Jõhvis ja Kohtla-Järvel	10 000
Niina Petruhhina	Ida-Virumaa Ingerisoomlaste Selts	Sügis 15 aastat tagasi	10 000
Hillar Talvik	Pärnu Ingerisoomlaste Kultuuriselts	Pärnu Ingerisoomlaste Kultuuriseltsi 15 tegevusaasta tähistamine	5 000
Olga Bunder	MTÜ Vene Romansi Klubi	Vene Romansi klubi ja lasteteater „Väike Ooper“ tegevus	24 000
Artjom Davidjants	Tallinna Armeenia Rahvusselts	Aram Hatšaturjani juubelikontsert-näitus Tallinnas	10 000
Cecilija Rasa Unt	Eesti Leedulaste Ühendus	Eesti Leedulaste Ühenduse 15. aasta-päeva tähistamine	8 000
Maria Smolina	Sillamäe Slaavi Kultuuri Ühing	Rahvuskultuuride erinevus ja sarnasus	14 000
Anatoli Ljutjuk	Ukraina Kultuurikeskus	Esivanemate leib	5 000
Marina Tee	Noorte Ühing Maa Värv	Most-Tallinn	10 000
Vira Konõk	Eesti Ukrainlaste Kongress	Eestimaa – meie ühine kodu	3 000
Larissa Zitnik	Ukraina Kaasmaalaskond Sillamäe Vodograi	Rahvaloomingu mosaiik	10 000

16.05.2003:

Esitaja nimi	Projekti esitaja asutus	Projekti nimetus	Summa kr
Liidia Kõlvart	RRÜL Lüüra	Samm sammult	40 000
Anatoli Ljutjuk	Ukraina Kultuurikeskus	Loominguline laboratoorium (ukraina pühapäevakool)	30 000
Fljuza Hairullina	Tallinna Baškiiri kultuuriühendus „Agižel“	Baškiiri ja Tatari rahvuspidu Sabantui	25 000
Artjom Davidjants	Tallinna Armeenia Rahvusselts	Armeenia kultuuri päevad Tallinnas	30 000
Vitali Rõbakov	Marilaste Kogukond Eestis	Mari Sangari Päeva tähistamine	7 533
Yagub Yagubov	Eesti Aserbaidžaani Sõpruse Selts	Lapsed ehitavad kultuurisilda Tallinn-Bakuu	20 000
Vira Konõk	Eesti Ukrainlaste Kongress	Eestimaa – meie ühine kodu	8 000
Jana Tolmats	Stuudio „Joy“	Erinevad rahvad, Erinevad kultuurid	30 000
Margarita Ostroumova	Ida-Virumaa Valgeveneselts „BEZ“	Valgevene huumori vabariiklik festival „Naeratus Valgevene moodi“	15 000
Niina Petruhhina	Ida-Virumaa Ingerisoomalste Selts	Vanemuise laulud Elvas	10 000
Nikolai Solovei	Slaavi Haridus-ja Heategevusühingute Liit Eestis	Ühised eesti-vene laulupeod ehk pääsuke	30 000
Maria Smolina	Sillamäe Linna Slaavi Kultuuriühing	Noored Eestimaa kultuuri- ja ajalooradadel	23 000
Natalia Jampolskaja	Slaavi Ühing „Bõlina“	Ivan Kupala päev	8 000
Irina Bogdanets	Valgevene Kultuuriühing „Ljos“	Rahvuspidu „Kupalle“	8 000
Oksana Sõmotjuk	MTÜ „Stožarõ“	Maardu Ukraina pühapäevakooli	10 000
Marianna Drozdova	Venekeelsete üliõpilaste ühing „Ros“	Kultuuriring 2003	25 000
Juri Jurkevits	Eestimaa Valgevenelaste Assotsiatsioon	Valgevene Kultuuri Festival-laad „Belaruski padvorak“	15 000
Larisa Žitnik	Ukraina Kaasmaalaskond Sillamäe Vodograi	Samm Sammult 2003/2004	15 000

349 533

25.09.2002:

Projekti esitaja nime	Organistatsioon	Projekti nimi	Toetus (kr)
Maria Smolina	Sillamäe Slaavi Kultuuri Ühing	„Mitmekultuurilised sidemed: Viljandi – Sillamäe“	20 000
Jelena Vassiljeva	Narva Sakslaste Selts "Harmonie"	Infopäev "Saksa kultuuridiasporaa tegevus ja areng Eestis"	10 000
Pavel Varunin	Peipsiveere Arengu Sihtasutus	„200.a vanausulisi Eestis“	20 000
Tatjana Sosnovskaja	Varnja Perekonna Selts	„Peipsiäärne kultuur laiendab oma piire“	6 000
Cecilija-Rasa Unt	Eesti Leedulaste Ühendus	Eesti Leedulaste Ühenduse traditsiooniline sügispidu "Sügiskorv"“	4 800
Vitali Rõbakov	Marilaste Kogukond Eestis MTÜ	„Hõimupäevade tähistamine“	5 600
Timur Seifullen	Eestimaa Rahvuste Ühendus	„Narva Tatari Kogukond – 75“	23 700
Rabiga Žolšibekova	Kasahhi Kultuuriühing "Aigul" MTÜ	„Ida-Lääs (Kasahhid Eestis)“	6 500
Albina Heider	Ukraina ansambel Žurba	„Ukraina Eestis ja Eesti Ukrainas“	5 000
Aleksandr Portjanko	Narva Valgevene Selts Sjabrõ	„Valgevene rahvusluuletajad - Janka Kupala ja Jakub Kolas - 120.aastapäev“	5 600
Olga Bunder	Vene Romansi Klubi	„Vene Romansi Klubi ja lasteteatri "Väike ooper" tegevus sept.02 - 28.02.03“	10 000
Lola Sahhibnazarova	Usbeki Kultuuriselts "Safar"	„Usbeki rahvusliku kultuuri ja käsitöö näitus“	6 700
Lidia Kõlvart	RRÜL Lüüra	„Pühapäevakoolid "Lüüra" majas“	25 000
Lidia Kõlvart	RRÜL Lüüra	„Festival "Väike Lüüra"“	50 000
Vira Konõk	Eesti Ukrainlaste Kongress	„Eesti - meie ühine kodu“	7000

Ilzija Ahmet	Eestimaa Tatarlaste Kultuuriühing Idel	„450 aastat Kaazani vallutamisest – Mälestuspäev“	2 500
Marina Mitrofanova	Slaavi Ühing LÄTE	„Elementide sarnasus ja erinevus eesti ja slaavi kultuurses rahvuslikus eripäras“	6 000
Rauf Avsharov	Dream Fabrik Nukuteater MTÜ	„Aserbaidžaani kultuur - kaasaeg ja traditsioonid“	6 000
Anna Võlu	Ukraina Kaasmaalaskond Sillamäe Vodograi	„Rahvakultuurikool“	3 500
Gülnara Vals	Türgi Kool MTÜ	„Eesti-Türgi kool“	15 000
Alla Matvejeva	Narva Linna Kultuuriselts "Svätogor"	„Slaavi kultuuri päevad“	2 000
Joanna Kititš	Moldova Kultuuriselts Luchaferul	„Moldaavia rahvus-püha "Jarba verde" (Tänuõikuspüha)“	2 000
Ksenia Mamutova	Ukraina kultuurharidusühing "Prosvita"	„Ukraina pühapäevakool“	15 000
Emma Gofman	Ida-Virumaa Juudi Kogukond	„Tegevuse tahud“	3 000
Raissa Dudartsuk	Eesti-Usbeki Selts Nargiza	„Tübeteika kui rahvusriiete detail“	2 000
Raissa Klinova	Eesti-Ersa Kultuuriühing „Sjatko“	„Kultuuriselts "Sjatko" - 5 aastat“	4 500
Alla Matvejeva	Narva Linna Kultuuriselts "Svätogor"	„Kõlavad koorid Eestis“	3 500

270900

15.04.2002:

Esitaja nimi	Organisatsioon	Projekti nimi	Toetus (kr)
Prozes, Jaak	Eestimaa Rahvuste Ühendus	XIV Eestimaa Rahvuste Foorum	15 700
Konsen, Tiina	Tartu Linnavalitsus	Tartu ja Lõuna-Eesti rahvusvähemuste ühenduste omakultuuripäev	10 000

Jurkevitš, Juri	Eestimaa Valgevenelaste Assotsiatsioon	Eesti valgevenelaste rahvuskultuuri festival "Belaruskaje padvorje"	15 800
Kõlvart, Lidia	Eesti Korea Kultuuriühing	Meid tuntakse ja armastatakse Eestis	12 000
Žigurs, Juris	Eestimaa Lätlaste Selts	Läti ja Leedu seltside ühisüritus: Läti rahvuspüha "Ligo" ja Leedu jaanipäev "Jonines"	3 000
Žitnik, Larissa	Ukraina Kaasmaalaskond Sillamäel "Vodograi"	Erinevaid traditsioone, folklooritavasid õpime koos	10 000
Solovei, Nikolai	Slaavi Haridus- ja Heategevusühingute Liit Eestis	Ühised eesti-vene laulupeod	40 000
Petruhhina, Niina	Ida-Virumaa Ingerisoomlaste Selts	Oma maja - uus elu	10 000
Belotserkovskaja, Natalja	Poola Selts "Stos"	Poola kultuuri päevad	6 400
Mamutova, Ksenia	Ukraina Organisatsioonide Assotsiatsioon Eestis	Ukraina kultuuri rahvusvaheline festival "Trembita"	35 000
Jampolskaja, Natalia	"Bõliina"	Rahvuskultuuri festival "Me oleme kõik nii erinevad"	13 100
Bogdanets, Irina	Valgevene Kultuuriühing "Ljos"	Pidu "Kupalle"	7 600
Kuršbadze, Jasa	Eesti Gruusia Selts	Gruusia iseseisvuspäeva tähistamine Eestis	4 900
Kõlvart, Lidia	Rahvusvaheline Rahvuskultuuride Ühenduste Liit "Lüüra"	Multikultuuriline Tallinn	80 000
Hairullina, Fljuza	Tallinna Baškiiri Kultuuri Ühendus "Agizel"	Kirjandusõhtu eesti ja baškiiri kirjanikega Tallinnas	6 000
Bunder, Olga	Vene Romansi Klubi	Vene Romansi Klubi ja lasteteatri "Väike ooper" tegevus	24 000
Varunin, Pavel	Peipsiveere Arengu Sihtasutus	Vanausulised Eestis	16 200

Lolajev, Leri	Osseetia Rahvuslik Kultuuri-selts "Ir"	Osseetia keele- ja kultuuripäevad Eestis	7 100
Unt, Cecilija-Rasa	Eesti Leedulaste Ühendus	Leedu ja Läti seltside ühisüritus: Jaanipäev-Jonines-Ligo	3 000
Tširkova, Svetlana	Narva-Jõesuu Soome-Ugri Kultuuriühing	Soome-ugri vähemusrahvuste integreerumine Eesti ühiskonda	10 000
Kuhlberg, Peeter	Slaavi Ühing "Läte"	Slaavi rahvustraditsioonide säilitamine ja arendamine Kunda linnas	10 000

339 800

23.05.2001:

Projekti esitaja nimi	Organisatsioon	Projekti nimi	Toetus (kr)
Tatjana Prokatsova	Narva Koorikool	Folkloorfestival, pühendatud Kirillile ja Mefodile	5 000
Annely Pekkonen	Balti-Kaukaasia MTÜ	Eesti kaukaaslaste silme läbi	11 000
Niina Petruhhina	Ida-Virumaa Ingerisoomlaste Selts	Vanemuise laulud	13 000
Jagub Jagubov	Eesti-Aserbaidžaani Sõpruse Selts	Aserbaidžaani Vabariigi Iseseisvuspäeva tähistamine	5 000
Kerttu Lavonen	Ingerisoomlaste Tallinna Selts	Eestimaa Ingerisoomlaste XI laulu- ja tantsupidu Haapsalus	5 000
Oksana Sõmotjuk	Ukraina Kultuuri Haridusühing "Stozarõ"	Ukraina Pühapäevakool Maardus	10 000
Artjom Davidjants	Tallinna Armeenia Rahvusseltsi Tallinna Armeenia Pühapäevakool	Tallinna Armeenia Pühapäevakooli õppekavad	10 000
Tiiu Toom	Narva-Jõesuu Eestlaste Selts "Kalju"	Integratsioon rahvusseltside kultuuripäevadel Narva-Jõesuus	15 000
Jaak Prozes	Eestimaa Rahvuste Ühendus	Eestimaa Rahvuste Ühenduse liikmesorganisatsioonide info Internetis	15 000
Hiie Taal	Räpina Vene Selts	Vähemusrahvuse kultuurilise eripära säilitamine Põlvamaal	15 000

Alla Matvejeva	Narva linna Slaavi Kultuuriselts "Svjatogor"	Rahva folklooripidu "Pokrovskie posidelki"	8 000
Ljudmila Sivolobova	Pärnu ja Pärnumaa Slaavi Kultuuri Ühing	Vene rahvuskultuuri pärandi säilitamisest Eestis	15 000
Natalia Kurzeva	Tšerkessikultuuriselts "Nart"	135 aastat elavad tšerkessid väljaspool oma kodumaad	8 000
Lidia Kõlvart	RRÜL "LÜÜRA"	Eesti kodaniku päev	11 000
Lidia Kõlvart	Eesti-Korea Ühing	Ida-Lääs	7 000
Lidia Kõlvart	RRÜL "LÜÜRA"	Pühapäevakool "LÜÜRA" majas	20 000
Jasa Kursubadze	Eesti-Gruusia Kultuuriselts	Gruusia laul Eestis	9 000
Olga Bunder	Vene Romansi Klubi	Vene romanss - venekultuuri omapära	13 000
Timur Seifullen	Eestimaa Rahvuste Ühendus	"Tatarlased Eestis" I	5 000
Dõlkanbai Mederbekov	MTÜ Kirgiisi Kultuuriselts	Kirgiisi Kultuuriseltsi 10. aastapäev	5 000
Oktaij Zeynalov	Aserbaidžaani Eesti Kogukond	Aserbaidžaani rahvarõivad	8 000
Leri Lolajev	Osseetia Kultuuriselts "Ir"	Osseedi rahva väljapaistvad tegelased	5 000
Jaan Mitrauskis	Mustlas-estlaste Noorte Kultuurikeskus MTÜ	Kontsertturnee 2001	25 000
Maria Smolina	Sillamäe Slaavi Kultuuriühing	Sõprade kohtumine	17 000
Emma Gofman	Ida-Virumaa Juudi Kogukond	Ida-Virumaa Juudi Kogukonna tegevuse arendamine infotehnoloogiat kasutades	8 000
Natalia Jampolskaja	Läänemaa Slaavi Kultuurhariduslik heategevusühing "Bõlina"	Rahvusvaheline festival "Me olema kõik nii erinevad"	20 000
Zinaida Klõga	Ida-Virumaa Valgevene Kultuuriselts "Bez"	BEZ külas...	14 000
Ksenia Mamutova	Ukraina Organisatsioonide Assotsiatsioon Eestis	Juubeli kontsert	30 000
Güzjalja Aissatulin	Eesti Azerbaidžaani Kultuurikeskus "Ajadan"	Iseseisvuspäev	5 000
Fljuza Hairullina	Tallinna Baškiiri Kultuuri Ühendus "Agizel"	Baškiirikeelne teatrietendus	10 000

Marina Jerjomina	Studio "Joy"	Leia ise oma juured! (II etapp)	25 000
------------------	--------------	---------------------------------	--------

372 000

16.05.2000:

Projekti esitaja nimi	Organisatsioon	Projekti nimi	Toetus (kr)
Petrov, Valeri	MTÜ Viivo Muusika	"Oma rahvuskultuuri tundmine, säilitamine ja tutvustamine on integratsiooni-protsessi edu pant"	55000
Jampolskaja, Natalja	Läänemaa Slaavi Kultuurhariduslik heategevusühing "Bõlina"	"Rahvuskultuuri festival "Me oleme kõik nii erinevad""	6000
Boikov, Viktor	Vene Uurimiskeskus Eestis	"Venelased Eestis XXI sajandi lävel: minevik, olevik, tulevik (artiklite kogumik)"	45000 (kahes etapis - 10000 + 35000)
Bodnar, Orest	Ukraina Kaasmaalaskond Eestis	"Ukraina kultuuripäevade korraldamine Tartus"	7800
Bunder, Olga	Vene Romansi Klubi	"Laste looming kui integratsiooni-protsessi lahutamatu osa"	40000
Solovei, Nikolai	Slaavi Haridus- ja Heategevusühingute Liit Eestis	"VII Rahvus-vaheline laulu- ja tantsupidu "Slaavi pärg - 2000"	55000
Peutsova, Elena	Moldova Kultuuriselts "Lucha ferul"	"Moldova päevad Eestis"	10000
Kõlvart, Liidia	Rahvusvaheline Rahvuskultuuride Ühenduste Liit "Lüüra"	"Elupuu"	40000
Savinova, Niina	Valgevene Kultuurikeskus "Batkavštšina"	"Meie paljurahvuseline perekond"	30000
Smolina, Maria	Slaavi Kultuuriühing	"Kultuur meid ühendab"	25000
Mamedov, Vidadi	MTÜ Balti-Kaukaasia	"Raamat "Balti kaukaaslased""	45000 (kahes etapis - 10000 + 35000)
Prozes, Jaak	Eestimaa Rahvuste Ühendus	"Eestimaa Rahvuste Ühenduse liikmes-organisatsioonide informatsioon internetis"	40000
Kuršbadze, Jasha	Eesti Gruusia Kultuuriselts	"Gruusia laul Eestis"	17000

Mederbekov, Döikanbai	Kirgiisi Kultuuriselts	“Kirgiisi rahvakunstinäitus”	20000
Žitnik, Larissa	Ukraina kaasmaalaskond, Sillamäe "Vodograi"	“Mõnemesuguseid ukrainlaste traditsioone, folkloore, tavasid õpime koos”	20000
Konõk, Vira ja Bodnar, Orest	Ukraina Kaasmaalaskond Eestis	“Ajalehe "Strunõ" (ukraina keeles) väljaandmine” ja “Ukraina Kaasmaalaskonna Eestis interneti kodulehekülje kujundamine”	30000 (ühendada projektid)
Lavonen, Kerttu	Ingerisoomlaste Tallinna Selts	"Eestimaa ingerisoomlaste X laulu-ja tantsupidu Viljandis"	10500
Mänty, Riina	Tartu Elava Kultuuri Ühing	“Linnafestival "Tarsan””	30000

526300

Lisaks sellele on kultuuriseltsidel teisigi võimalusi toetuste taotlemiseks Integratsiooni Sihtasutuselt. Konkurss korraldatakse näiteks teemadel ajakirjandus, telesaated, muukeelne laps Eesti koolis. Mõned kultuuriseltsid on abi saanud ka avatud üld- ja rahvuskultuuriseltside konkursi ja üldkonkursi raames.

Aastal 2002 toimus konkurss “Rahvuskultuuri pühapäevakool”, mille kaudu ka mitmed kultuuriseltsid said oma tegevuseks toetust:

04.06.2002:

Projekti esitaja nimi	Projekti esitaja organisatsioon	Projekti nimi	Toetus (kr)
Natalia Jampolskaja	Läänemaa Slaavi Kultuurhariduslik heategevusühing "Bölina"	"Lapsed - meie tulevik"	10 000
Fljuza Hairullina	Tallinna Baškiiri Kultuuri Ühendus	"Baškiiria pühapäevakooli õpilaste lahtine tund"	7 000
Emma Gofman	Ida-Virumaa Juudi Kogukond	"Juudi laste pühapäevakool - Ida-Virumaa Juudi Kogukonna arendamise pant"	11 000
Tatjana Sosnovskaja	Varnja Perekonna Selts	Varnja Pühapäevakool	8 000
Larissa Zitnik	Ukraina Kaasmaalaskond Sillamäe Vodograi	"Samm sammult"	15 000
Anatoli Ljutjuk	Ukraina Kaasmaalaskond Eestis	"Vanemate maa"	10 000
Svetlana Ragrina	Eesti Slavistika Instituut	"Teadlased-slavistid - pühapäevakoolide õpetajatele ja õpilastele"	16 000
Oksana Sõmotjuk	Ukraina Kultuuri Haridusühing "Stožarõ"	"Maardu Ukraina pühapäevakool"	20 000

Gülnara Vals	Eesti - Türgi Kool	"Eesti - Türgi kool"	10 000
Juri Jurkevits	Eestimaa Valgevenelaste Assotsiatsioon	"Eesti valgevenelaste pühapäevakool"	15 000
Juris Zigurs	Eestimaa Lätlaste Selts	"Läti pühapäevakool"	16 000
Lola Sahhibnazarova	Usbeki Kultuuriselts "Safar"	"Usbeki pühapäevakool"	16 000
Iraida Zahharova	Tšuvaši Kultuuriselts	"Tšuvaši pühapäevakool"	16 000
Ryszard Sondovicz	Eestimaa Poolakate Selts "Polonia"	"Poola pühapäevakool"	10 000
Sirje Nakkurt	MTÜ Kultuuriselts "Ariadne"	"Ariadne, vene keele kui emakeele ning vene kirjanduse ja kultuuri pilootprogramm ...."	10 000
Natalja Belotserkovskaja	Poola Selts STOS	"Pühapäevakool"	10 000
Galina Maljarova	Narva Linna Ukraina Kaaslaskond	"Pühapäevakool"	10 000

210 000

Üliõpilaste arv kõrghariduse õppekavadel, kelle õppekeeleks on vene keel			
seisuga 01.11.2003 väljavõtte registrist koostatud 29.04.2004			
<u>selgitus:</u> väljavõttes on toodud üliõpilaste arv, kelle andmetes õppima asumise kuupäev on varasem kui 01.11.2003 ja kes seisuga 01.11.2003 olid õppeasutuse nimekirjas (so ei ole arvestatud üliõpilasi, kelle andmetes eksmatrikuleerimise või lõpetamise kuupäev on varasem kui 01.11.2003)			
õppeasutus	taseme nimetus	õppekava nimetus	üliõpilasi
Arvutikolledz	kutsekõrgharidus	Arvutigraafika (kutsekõrgharidus)	1
Arvutikolledz	rakenduskõrgharidusõpe	Arvutigraafika	81
Arvutikolledz	kutsekõrgharidus	Programmeerimine	8
Arvutikolledz	rakenduskõrgharidusõpe	Programmeerimine	195
Audentese Ülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Psühholoogia	11
Audentese Ülikool	bakalaureuseõpe	Rahvusvaheliste suhete 120 AP õppekava	15
Audentese Ülikool	bakalaureuseõpe	Ärikorraldus	197
Audentese Ülikool	bakalaureuseõpe	Majandusõiguse 140 AP õppekava	2
Audentese Ülikool	bakalaureuseõpe	Infotehnoloogia	73
Autotranspordiinstituut "Raiment"	rakenduskõrgharidusõpe	Autode hooldus ja remont	43
Autotranspordiinstituut "Raiment"	kutsekõrgharidus	Autode hooldus ja remont (kutsekõrgharidus)	1
Autotranspordiinstituut "Raiment"	rakenduskõrgharidusõpe	Transport ja logistika	60
Disaini Kõrgem Kool	rakenduskõrgharidusõpe	Sisekujundaja-dekoraator	58
Eesti Kunstiakadeemia	bakalaureuseõpe	Graafiline disain	1
Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Usuteadus	25
Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar	rakenduskõrgharidusõpe	Teoloogia	28
Eesti-Ameerika Ärikolledz	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Ärijuhtimine	224
Eesti-Ameerika Ärikolledz	rakenduskõrgharidusõpe	Ärijuhtimine	133
Eesti-Ameerika Ärikolledz	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Äriõigus	1
Erakommertskolledz	kutsekõrgharidus	Ettevõtluse valdkonna tõlkija/tõlk (inglise keel) (kutsekõrgharidus)	20
Erakommertskolledz	rakenduskõrgharidusõpe	Rakenduslikud keeled	19
Erakommertskolledz	kutsekõrgharidus	Raamatupidamine ja finantsanalüüs (kutsekõrgharidus)	6
Erakommertskolledz	rakenduskõrgharidusõpe	Juhtimine	21
Erakommertskolledz	kutsekõrgharidus	Õigus (kutsekõrgharidus)	9
Erakommertskolledz	rakenduskõrgharidusõpe	Õigus	12
Euroülikool	bakalaureuseõpe	Moekunstnik-disainer	28
Euroülikool	bakalaureuseõpe	Sisekujunduskunstnik	91
Euroülikool	magistriõpe, teadusmagister	Kunstiteadus	3
Kohtla-Järve Meditsiinikool	rakenduskõrgharidusõpe	Üldõde	37
Kohtla-Järve Polütehnikum	kutsekõrgharidus	Infotehnoloogia (kutsekõrgharidus)	21
Kohtla-Järve Polütehnikum	rakenduskõrgharidusõpe	Infotehnoloogia	79
Kohtla-Järve Polütehnikum	kutsekõrgharidus	Automaatikasüsteemid (kutsekõrgharidus)	24
Kohtla-Järve Polütehnikum	rakenduskõrgharidusõpe	Automaatikasüsteemid	68
Kohtla-Järve Polütehnikum	rakenduskõrgharidusõpe	Tööstustehnoloogia	34

Kohtla-Järve Polütehnikum	kutsekõrgharidus	Keskonnakaitse (kutsekõrgharidus)	27
Kohtla-Järve Polütehnikum	rakenduskõrgharidusõpe	Keskonnakaitse	70
Kultuuri- ja Humanitaarhariduse Instituut	rakenduskõrgharidusõpe	Koorilaul	1
Kultuuri- ja Humanitaarhariduse Instituut	rakenduskõrgharidusõpe	Lavakunst	3
Kultuuri- ja Humanitaarhariduse Instituut	rakenduskõrgharidusõpe	Koreograafia	9
Kultuuri- ja Humanitaarhariduse Instituut	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Koreograafia	1
Kultuuri- ja Humanitaarhariduse Instituut	rakenduskõrgharidusõpe	Kultuurimänedžment	9
Kõrgkool "I Studium"	rakenduskõrgharidusõpe	Majandusarvestus	9
Kõrgkool "I Studium"	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Ettevõtlus ja ärijuhtimine	44
Kõrgkool "I Studium"	rakenduskõrgharidusõpe	Ettevõtlus ja ärijuhtimine	56
Kõrgkool "I Studium"	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Majandusõigus	23
Kõrgkool "I Studium"	rakenduskõrgharidusõpe	Majandusõigus	61
Mainori Kõrgkool	rakenduskõrgharidusõpe	Rakenduspsühholoog-nõustaja	28
Mainori Kõrgkool	rakenduskõrgharidusõpe	Ärijuhtimine	159
Mainori Kõrgkool	rakenduskõrgharidusõpe	Infotehnoloogia	50
Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool "LEX"	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Moekunstnik-kunstiõpetaja	1
Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool "LEX"	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Disain	13
Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool "LEX"	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Sisearhitektuur	18
Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool "LEX"	rakenduskõrgharidusõpe	Sisearhitektuur	13
Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool "LEX"	rakenduskõrgharidusõpe	Kultuuritöö	8
Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool "LEX"	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Majandusteadus	18
Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool "LEX"	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Õigusteadus	15
Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool "LEX"	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Äriõigus	17
Rakenduskunsti Kõrgem Erakool	kutsekõrgharidus	Graafiline disain (kutsekõrgharidus)	4
Rakenduskunsti Kõrgem Erakool	rakenduskõrgharidusõpe	Graafiline disain	3
Rakenduskunsti Kõrgem Erakool	kutsekõrgharidus	Arhitektuuri disain (kutsekõrgharidus)	11
Rakenduskunsti Kõrgem Erakool	rakenduskõrgharidusõpe	Arhitektuuri disain	20
Sillamäe Majanduse ja Juhtimise Instituut	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Ettevõtetmajandus	115
Sillamäe Majanduse ja Juhtimise Instituut	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Ettevõtte juhtimine	203
Sillamäe Majanduse ja Juhtimise Instituut	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Ettevõtluse juhtimine	1
Sillamäe Majanduse ja Juhtimise Instituut	rakenduskõrgharidusõpe	Ettevõtte juhtimine	257
Sillamäe Majanduse ja Juhtimise Instituut	rakenduskõrgharidusõpe	Ettevõtetmajandus	109
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Põhikooli inglise keele õpetaja	53
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Eesti-vene tõlkija	7

Sotsiaal-Humanitaarinstituut	rakenduskõrgharidusõpe	Inglise filoloogia	16
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Psühholoogia	226
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	rakenduskõrgharidusõpe	Psühholoogia	106
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Majandus	63
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	rakenduskõrgharidusõpe	Majandus	105
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Õigusteadus	202
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	rakenduskõrgharidusõpe	Õigusteadus	106
Tallinna Majandus- ja Sotsiaalkolledž	rakenduskõrgharidusõpe	Majandusteadus	16
Tallinna Majanduskool	rakenduskõrgharidusõpe	Raamatupidamine	74
Tallinna Majanduskool	rakenduskõrgharidusõpe	Ärijuhtimine	44
Tallinna Meditsiinikool	rakenduskõrgharidusõpe	Õe põhikoolitus	65
Tallinna Pedagoogikaülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Klassiõpetaja	49
Tallinna Pedagoogikaülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Põhikooli vene keele ja kirjanduse õpetaja	12
Tallinna Pedagoogikaülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Tõlk-ajakirjanik	2
Tallinna Pedagoogikaülikool	bakalaureuseõpe	Vene keele ja kirjanduse õpetaja (lisaerialaga), filoloog	24
Tallinna Pedagoogikaülikool	bakalaureuseõpe	Gümnaasiumi vene keele kui võõrkeele õpetaja	26
Tallinna Pedagoogikaülikool	bakalaureuseõpe	Kasvatusteadused	6
Tallinna Pedagoogikaülikool	bakalaureuseõpe	Ajakirjanik-tõlkija	31
Tallinna Pedagoogikaülikool	bakalaureuseõpe	Vene filoloogia	1
Tallinna Pedagoogikaülikool	bakalaureuseõpe	Vene keel võõrkeelena (kõrvalainega)	1
Tallinna Pedagoogikaülikool	bakalaureuseõpe	Haldusjuhtimine	3
Tallinna Pedagoogikaülikool	bakalaureuseõpe	Ajakirjandus	2
Tallinna Pedagoogikaülikool	kõrgharidust eeldav 1-aastane õpetajakoolitus, interniõpe	Gümnaasiumi vene keele ja kirjanduse õpetaja	2
Tallinna Pedagoogikaülikool	magistriõpe, teadusmagister	Vene filoloogia	1
Tallinna Pedagoogikaülikool	magistriõpe, teadusmagister	Idamaade filoloogia	1
Tallinna Pedagoogiline Seminar	rakenduskõrgharidusõpe	Koolieelse lasteasutuse õpetaja	100
Tallinna Pedagoogiline Seminar	kutsekõrgharidus	Sotsiaaltöö (kutsekõrgharidus)	3
Tallinna Pedagoogiline Seminar	rakenduskõrgharidusõpe	Sotsiaaltöö	90
Tallinna Tehnikaülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Informaatika	1
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Ärikorraldus	85
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Ärindus	110
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Logistika	13
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Rahvamajandus	37
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Rahvamajandus	55
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Geenitehnoloogia	1
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Informaatika (B.)	82
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Äriinfotehnoloogia	10
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Informaatika	53
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Äriinfotehnoloogia	42
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Tehnika valdkond	1
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Bio- ja toiduinetehnoloogia	14
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Keemia ja keskkonnakaitse tehnoloogia	30

Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Keemia- ja keskkonnakaitse tehnoloogia	26
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Toidutehnika ja tootearendus	20
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Ehitustehnika (B.)	77
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Transpordiehitus	23
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Keskkonnatehnika	33
Tallinna Tehnikaülikool	integreeritud (proviisoriõpe, loomaarstiõpe, arhitektiõpe, ehitusinseneriõpe, klassiõpetaja õpetajakoolitus)	Keskkonnatehnika	19
Tallinna Tehnikaülikool	integreeritud (proviisoriõpe, loomaarstiõpe, arhitektiõpe, ehitusinseneriõpe, klassiõpetaja õpetajakoolitus)	Transpordiehitus	12
Tallinna Tehnikaülikool	integreeritud (proviisoriõpe, loomaarstiõpe, arhitektiõpe, ehitusinseneriõpe, klassiõpetaja õpetajakoolitus)	Tööstus- ja tsiviilehitus	68
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Arvuti- ja süsteemitehnika	62
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Elektroonika ja biomeditsiinitehnika	36
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Telekommunikatsioon	45
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Arvuti- ja süsteemitehnika	53
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Elektroonika	15
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Telekommunikatsioon	17
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Elektrijamid ja jõuelektronika	32
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Elektroenergeetika (B.)	35
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Soojustehnika (B.)	44
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Elektrijamid ja jõuelektronika	27
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Elektroenergeetika	30
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Soojustehnika	16
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Mäetehnika (B.)	3
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Rakendusgeoloogia	5
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Tootmistehnika	66
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Tootearendus	50
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Mehhatroonika	18
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	Tootearendus ja tootmistehnika	73
Tallinna Transpordikool	kutsekõrgharidus	Raudtee tehnika (kutsekõrgharidus)	1
Tartu Ülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Klassiõpetaja (vene õppekeelega koolidele)	17
Tartu Ülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Loodusteaduste õpetaja põhikoolis	32
Tartu Ülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Eesti keel teise keelena	78
Tartu Ülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Põhikooli inglise keele õpetaja	35
Tartu Ülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Põhikooli vene keele ja kirjanduse õpetaja	20
Tartu Ülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Alushariduse pedagoog	115
Tartu Ülikool	rakenduskõrgkooli ja ülikooli diplomiõpe	Ärijuhtimine	42
Tartu Ülikool	integreeritud (proviisoriõpe, loomaarstiõpe, arhitektiõpe, ehitusinseneriõpe, klassiõpetaja õpetajakoolitus)	Klassiõpetaja vene õppekeelega koolis	16

Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	Inglise keele õpetaja	23
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	Eesti keel teise keelena	58
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	Humanitaarained vene õppekeelega põhikoolis	96
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	Alushariduse pedagoog (vene õppekeele baasil)	53
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	Koolieelse lasteasutuse õpetaja (vene õppekeele baasil)	37
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	Vene ja slaavi filoloogia	132
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	Semiootika ja kulturoloogia	14
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	Füüsika	14
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	Sotsiaaltöö	8
Tartu Ülikool	kõrgharidust eeldav 1-aastane õpetajakoolitus, interniope	Vene keele ja kirjanduse õpetaja	4
Tartu Ülikool	magistriõpe (3+2)	Humanitaarainete õpetaja vene õppekeelega põhikoolis	55

6731

2003. aasta kohalike omavalitsuste volikogude valimistel valituks osutunud isikute nimekirjad mõnedes omavalitsustes

Narva linn

Volikogu esimees Mihhail Stalnuhhin

Volikogu aseesimees Larissa Olenina

Volikogu liikmed:

1. Heli Adamovitš
2. Genadi Afanassjev
3. Julia Dmitrijeva
4. Tatjana Eigard
5. Aleksandr Jefimov
6. Nikolai Golubev
7. Vladimir Homjakov
8. Anna Kovalenko
9. Jelena Kruglova
10. Sergei Missenjov
11. Vladimir Mižui
12. Aleksandr Moissejev
13. Vadim Orlov
14. Fjodor Ovsjannikov
15. Jelena Pahhomova
16. Arvet Pent
17. Vladislav Ponjatovski
18. Jan Saan
19. Alla Savtšukova
20. Olev Silland
21. Nadežda Sinjakova
22. Elsa Suikanen
23. Vladimir Tarahtin
24. Jelena Torokvei
25. Jelizaveta Tšertova
26. Tatjana Zarutskihh
27. Viktor Veevo
28. Galina Vologdina
29. Elle Välja

Sillamäe linn

Volikogu esimees Valdek Murd

Volikogu aseesimees Inna Nazarova

Volikogu aseesimees Aleksei Voronov

Volikogu liikmed:

1. Juri Knjazev
2. Elvi Larka
3. Igor Malõšev
4. Galina Štšerbakova
5. Viktor Baloban
6. Vladimir Kisseljov

7. Nadežda Grigorjeva
8. Valentina Zaharenko
9. Galina Burkova
10. Juri Nikitin
11. Veera Tihhonova
12. Valeri Abramovitš
13. Tatjana Oseptsova
14. Eino Pukk
15. Oleg Rõžakov
16. Aleksandr Starodubtsev
17. Jüri Ilves
18. Anatoli Polupan

Kohtla-Järve linn

Volikogu esimees Valeri Korb

Volikogu liikmed:

1. Larissa Abassova
2. Vjatšeslav Akimov
3. Viktor Andrejev
4. Arne Berendsen
5. Nikolai Derdessov
6. Vladimir Evve
7. Meelis Goldberg
8. Viktor Golub
9. Mihhail Ižnin
10. Riina Ivanova
11. Svetlana Ivantsova
12. Sirje Jõemaa
13. Boriss Klubov
14. Svetlana Korotkova
15. Erika Kruup
16. Nikolai Kutašov
17. Valentina Kutuzova
18. Voldemar Lehter
19. Jevgenia Maksimova
20. Vladimir Muratov
21. Eduard Odinets
22. Liidia Orlova
23. Vladimir Peterson
24. Kaarel Pürg
25. Jüri Reiska
26. Anna Rentik
27. Jüri Rõbakov
28. Albert Sakkart
29. Maria Semjonova
30. Svetlana Skorobogatova
31. Sergei Zahharov
32. Vladimir Zažogin
33. Irina Tokman
34. Jüri Utt

Peipsiääre vald

Volikogu esimees Mart Vene

Volikogu aseesimees Gennadi Grigorov

Volikogu liikmed:

1. Anu Aidnik
2. Anna Portnova
3. Vjatšeslav Jermakov
4. Tatjana Krjohhova
5. Tatjana Sosnovskaja
6. Andrei Sergin
7. Juri Plukk

Kallaste linn

Volikogu esimees Leonti Kromonov

Volikogu aseesimees Aleksandr Kurnassov

Volikogu liikmed:

1. Niina Sergejeva
2. Vjatšeslav Krivošei
3. Anna Potašenkova
4. Irina Mölder
5. Jekaterina Mihhailova
6. Andres Laasmaa
7. Jelena Lavrentjeva
8. Jakov Šlenduuhov
9. Aleksandr Širokov

Mustvee linn

Volikogu esimees Andres Kivimurd

Volikogu liikmed:

1. Anna Lagutina
2. Ignati Aganitš
3. Anatolia Lunina
4. Fjodor Maspanov
5. Pavel Kostromin
6. Kulno Pajula
7. Evdokia Abakanova
8. Valentin Tsõganov
9. Elle Palm
10. Valter Jaanus

Piirissaare vald

Volikogu esimees Georgi Romanenkov

Volikogu liikmed:

1. Foma Babin
2. Andrei Jeršov
3. Fjodor Korotkov
4. Valentin Kuzin
5. Kalju Sakk
6. Evald Truuts

Nimekiri organisatsioonidest, kellele valitsus edastas nõuandekomitee küsimused ning kelle poole valitsus pöördus informatsiooni ja kommentaaride saamiseks

Lõuna-Eesti Armeenia Rahvusühing,
Aserbaidžaani Eesti Kogukond,
Eestimaa Rahvuste Ühendus,
Eesti Gruusia Kultuuriselts Mamuli,
Eesti Ingerisoomlaste Liit,
Inimõiguste Instituut,
Integratsiooni Sihtasutus,
Jaan Tõnissoni Instituut,
Eesti Juudi Kogukond,
MTÜ Balti-Kaukaasia,
Inimõiguste Teabekeskus,
Vabariigi Presidendi rahvusvähemuste ümarlaud,
Riigikogu põhiseaduskomisjon,
Põhja-Eesti Romade Ühing,
Eestimaa Tatarlaste Kultuuriühing Idel
Ukraina Organisatsioonide Assotsiatsioon Eestis,
Narva-Jõesuu Soome-Ugri Kultuuriühing,
Tallinna Armeenia Rahvusselts,
Tallinna Gruusia Rahvusselts Iveria,
Marilaste Kogukond Eestis,
Eestimaa Vene Kultuuriselts,
Eesti – Vene Kultuuriselts,
Vene Rahvuskultuuri Keskus

Nimekiri aruande tekstis viidatud seadustest

1. Eesti Vabariigi Põhiseadus (RT 1992, 26, 349) (lisatud Eesti esimesele aruandele)
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X0000.htm&query=p%F5hiseadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
2. Karistusseadustik (RT I 2002, 86, 504)
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X30068K3.htm&query=karistusseadustik&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
3. Välismaalaste seadus (RT I 1999, 50, 548)
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X1019K12.htm&query=v%E4lismaalaste+seadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
4. Kodakondsuse seadus (RT I 1995, 12, 122)
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X40001K5.htm&query=kodakondsuse+seadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
5. Keeleseadus (RT I 1995, 23, 334),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X30086K6.htm&query=keeleseadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
6. Kultuuriautonomia seadus (RT I 1993, 71, 1001) (lisatud Eesti esimesele aruandele)
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=182796>
7. Kirikute ja koguduste seadus (RT I 2002, 24, 135),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X60025K2.htm&query=kirikute+ja+koguduste+seadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
8. Ringhäälinguseadus (RT I 1994, 42, 680),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X30069K8.htm&query=ringh%E4%E4linguseadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
9. Kohanimeseadus (RT I 2003, 73, 485),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X70058.htm&query=kohanimeseadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
10. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (RT I 1999, 42, 497)
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X30049K8.htm&query=p%F5hikooli%2D+ja+g%FCmnaasiumiseadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
11. Erakooliseadus (RT I 1998, 57, 859),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X70034.htm&query=erakooliseadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
12. Töötü sotsiaalse kaitse seadus (RT I 2000, 57, 371),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X40050K3.htm&query=T%F6%F6tu+sotsiaalse+kaitse+seadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
13. Tööturu teenuse seadus (RT I 2000, 57, 370),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X40049K2.htm&query=t%F6%F6turu&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1

14. Töötuskindlustuse seadus (RT I 2001, 59, 359),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X50053K4.htm&query=T%F6%F6tuskindlustuse+seadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
15. Riigikogu valimise seadus (RT I 2002, 57, 355),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X60044K2.htm&query=Riigikogu+valimise+seadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
16. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus (RT I 2002, 36, 220),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X60031K1.htm&query=Kohaliku+omavalitsuse+volikogu+valimise+seadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
17. Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus (RT I 2002, 39, 245),
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X30031K6.htm&query=Puuetega+inimeste+sotsiaaltoetuste+seadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
18. Vangistusseadus (RT I 2002, 84, 492)
http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/paraframe.asp?ua=1&loc=text&lk=et&sk=en&dok=X30079K4.htm&query=vangistusseadus&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&fr=no&pg=1
19. Soolise võrdõiguslikkuse seadus (RT I 2004, 27, 181)
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=738642>
20. Isikunimeseaduse eelnõu
<http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=041320010&login=proov&password=&system=ems&server=ragne1>
21. Vabariigi Valitsuse 6. mai 2003. aasta määrus nr 137 “Vähemusrahvuse kultuurinõukogu valimise eeskiri”
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=578630>
22. Vabariigi Valitsuse 14. jaanuari 2002. a määrus nr 14 “Kodakondsuse taotleja Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami läbiviimise kord”
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=237581>
23. Vabariigi Valitsus 20. mail 2003. määrus nr 154 “Põhiharidust omandavatele õpilastele, kelle emakeel ei ole kooli õppekeel, oma emakeele õppimiseks ja rahvuskultuuri tundmaõppimiseks võimaluste loomise tingimused ja kord”
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=588809>